

ISSN 1302-3519

ÇALIŞMA ORTAMI

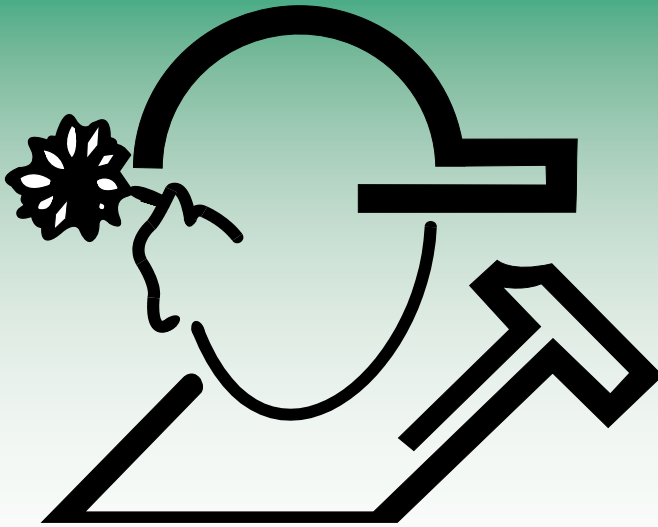
Üç Ayda Bir Çıkar / Sayı: 158

Ekim - Kasım - Aralık 2018

İŞÇİ SAĞLIĞI
İŞ GÜVENLİĞİ
ERGONOMİ
İŞ HİJYENİ
ÇEVRE
TOPLUM ÖRGÜTÇÜLÜĞÜ
ÇOCUK EMEĞİ
KADIN
SOSYAL POLİTİKA
NÜFUS
SOSYAL HEKİMLİK

www.fisek.org.tr

Bu bir HAKEMLİ dergidir.

*Çalışan Çocuklara "Vefa Borcu"nuza
Ödemek İster misiniz?*

Fişek Enstitüsü'nün 36. Yılı
Çalışma Ortamı'nın 26. Yılı

Fabrikalarda ve İnşaatlarda Grup Halinde Beslenme⁽¹⁾

A.Gürhan FİŞEK (*)

“Ağız tadıyla çalışmak” denildiğinde ilk akla gelen keyifle ve stresten uzak çalışmaktır. Ancak, beslenmenin de çalışma içerisinde bir keyif kaynağı oluşturduğu, stresi azalttığı ya da doyum yaratarak verimi yükselttiği göz ardı edilir.

Buna karşın, bir çok işyerinde başlıca yakınma konuları arasında öğlenleri verilen yemekler yer alır. Yakınmalara kaynaklık eden konu ise çoğunlukla yemeklerde kullanılan yağlar ile ilgilidir. Özellikle, yemek fabrikaları ile, fabrikalara, inşaatlara vb yemek sağlanması, işçi ve temsilcilerinin yemek servisi üzerindeki kontrolünü azaltmıştır. Bu bilinmezliğin ve dışlanmışlığın da yakınmaları arttırdığı düşünülebilir. Bazı toplu iş sözleşmelerine bakıldığında ise,

beslenme konusunun yalnızca kaloriye ya da paraya indirgenmediği görülür. “Yeterli kalorili yemek” kavramı, dengeli bir beslenmeyi anlatmaz. Para miktarı ise, yemeğin kalitesinden çok kıdem tazminatına eklenecek miktarı anlatır.

Bütün bunlar bize işyerlerinde beslenme konusunda, çok boyutlu ve derinlemesine düşünülmendiğini; sık yaklaşımlar sergilendiğini ortaya koymaktadır. Köksal, üçüncü beş yıllık plan döneminde, şöyle yazmaktadır:

“1973 yılında yayınlanan Türkiye Üçüncü 5 Yıllık Kalkınma Planı’nda kesin bir beslenme politikasının ana hatları verilmemiştir. Beslenme konusundaki paragrafın son cümlesinde ‘Beslenme problemlerinin çözümü için detaylı herhangi bir beslenme programı hazırlanmamıştır.’ denilmektedir. Türkiye’deki beslenmecilerin ileri gelenleri, milli beslenme politikasının saptanmayışını, beslenme konusunda ülke çapında gerçekçi istatistiklerin yokluğuna atfetmektedirler” (Köksal, 1977). Görülen o dur ki, 33 yılda, değişen bir şey yoktur.

II

Birey enerji üretmek için enerji tüketir. Enerjisini de beslenme yoluyla toplar. 1800 kalori yaşamsal gereksinimleri karşılamak için gerekli olan enerjidir. Yapılan işin ağırlığına, yani vücudun harcadığı enerjinin artmasına bağlı olarak, gereksinim de yükselir. Eğer ağır iş yapan bir kişinin, az kalorili bir beslenme durumu munda, kas gücünde azalma, dikkat dağınıklığı, hareket hızında azalma, koordinasyon eksikliği çıkar. Böyle bir durum-

da, kişi önce yaşamsal gereksinimlerini gidermek için enerji ayırır; sonra artanıyla işini yapmaya yöneltir.

Risk altındaki gruplar, beslenme açısından da, aynı zamanda özen gösterilmesi gereken kesimlerdir. Çocuklar, kadınlar, kronik hastalar ve ağır işçiler... Dengeli ve yeterli miktarda gıda tüketmeyen işçinin, hastalıklara direnci az, kazalara eğilimi fazla ve verimi düşüktür.

Kalori, enerji gereksiniminin bir göstergesi olmakla birlikte, tek başına yeterli beslenmenin göstergesi değildir. Yeterli ve dengeli beslenmeden söz edebilmek için besinlerin içerdiği besin öğelerine bakmak gerekmektedir. Bu öğeler 5 tanedir: Protein, yağ, karbonhidrat, maden, vitamin, su. Besinlerde her birinde ayrı özellikte ve vücut çalışmasında ayrı görevi olan değişik türde besin öğeleri bulunmaktadır.

TABLO : 1

Çalışma Durumlarına Göre Günlük Enerji Tüketim Standartları (20-39 yaş; kadın 55 kg, erkek 65 kg)

Enerji Harcaması	Cinsiyet	Hafif (kal)	Orta (kal)	Orta Üstü (kal)	Ağır (kal)
UYKU (8 saat)	K	420	420	420	420
	E	500	500	500	500
İŞ (8 saat)	K	800	1000	1400	1800
	E	1100	1400	1900	2400
İŞ DIŞI (8 saat)	K	980	980	980	980
	E	1500	1500	1500	1500
TOPLAM	K	2200	2400	2700	3200
	E	2700	3000	3500	4000
Kg başına eklenecek	K	36	40	47	55
	E	42	46	54	62

Besin öğeleri arasında yer alan proteinler, hem enerji sağlarlar; hem de hücrenin temel ögesi olduklarından büyüme, gelişme, yıpranan hücrelerin yenilenmesi için gereklidirler. Ayrıca bazı hormonların ve enzimlerin yapısına girerler. Bu yüzden beslenmede ayrı bir önem taşırlar.

Bütün bu öğeleri kucaklayan bir yemek menüsü ortaya koyabilmek için aşağıdaki çizelgenin titizlikle izlenmesi gerekmektedir (Tablo 2).

Toplu beslenme yapılan kurumlarda kullanılabilen standart yemek tarifelerinin bir porsiyonlarının kalori ve besin değerlerini gösteren tabloya başvurularak, her yemeğe ilişkin değerler tabloya işlenir. Ortaya çıkan toplam değer ile olması gereken arasındaki farkı giderebilmek için, yemek menüsüne “eksikliği giderici gıda” eklenir. Deneyimler, genellikle bir porsiyon yoğurdun giderici gıda işlevini kolaylıkla yerine getirdiği doğrultusundadır.

(1) Prof. Dr. A. Gürhan FİŞEK, *Çalışma Ortamı Dergisi*, Sayı: 112, Eylül - Ekim 2010 Dergisi’nden alınmıştır.

<https://gurhan.fisek.net/fabrikalarda-ve-insaatlarda-grup-halinde-beslenme/>

* Prof. Dr.

III

Grup halinde (ya da toplu) beslenme, olumlulukları kadar olumsuzlukları da barındırmaktadır. Olumludur; çünkü, işçilerin tek tek elde edeceklerinden daha yeterli ve dengeli gıda sunulması olanağı vardır. Olumludur; çünkü, günlük enerji gereksinmesinin karşılanması bilinçli-bilinçsiz işçi ayırımı yapılmaksızın, güvenceli bir biçimde tüm işçilere sunulmaktadır.

Olumsuzlukları ise, kurallara uyulmamasından, maliyeti daha düşük tutma çabasıyla kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan, grup halinde beslenme durumunda, grubun bilinçlendirilmesi ve denetime ağırlığını koymasını sağlamak gereklidir. Sözgelimi, sendikası işyerlerinde, yemek hizmetinin denetimine sendika temsilcileri aracılığıyla ağırlık koyma sözkonusu iken; bu temsilcilerinin beslenme ilkeleri konusunda ne denli bilinçlendirildikleri ise daima soru işareti olarak kalmaktadır.

Grup halinde beslenme sağlanırken dikkat edilmesi gereken noktalar şunlardır :

- Besin öğeleri bakımından yeterli ve dengeli beslenme sağlanmalıdır.

- İşçilerin psiko-sosyal doyumları sağlanmalıdır.
- Hizmetin sürdürülebilirliği açısından ekonomik olması ve yemek artıklarının en düşük düzeye indirilmesi çok önemlidir.
- İşçi dalkavukluğunun ötesine geçilip, eğiticilik işlevi de üstlenilmelidir.

Grup halinde beslenmenin sağlanmasının çeşitli aşamaları vardır. Her aşamada, denetimin etkin bir biçimde yapılması, katılımın sağlanması ve bilimsel ilkelere özen gösterilmelidir. Bu aşamaları şöyle sıralayabiliriz :

1. İşçilerin besin gereksinmelerinin sağlanması

: Bunun için, mutlaka yapılan iş sırasında harcanan enerji miktarı hesaplanmalı ve bunun yerine konulması amaçlanmalıdır. Hatta bir adım daha öteye giderek, işçinin kendisinden beklenen sabah kahvaltısı ve akşam yemeklerinin ne ölçüde gereksinimleri karşıladığı (kural olarak günlük gereksinmesinin 1/2'sinin karşılanması beklenir) araştırılmalı; açığı giderici önlemlere başvurulmalıdır.

TABLO : 2

Türkiye İçin Önerilen Günlük Enerji ve Besin Öğeleri Tüketim Standartlarının Her Öğün İçin İzlenmesinde Kullanılabilecek Çizelge Örneği

Yemek	Kalori	Protein (gr)	Yağ (gr)	Kalsiyum (mg)	Demir (mg)	Vitamin A (IU)	Vit B 1 (mg)	Vit B 2 (mg)	Niacin (mg)	Vit C (mg)
1.YEME(*) (Örnek : Terbiyeli Köfte)	343	14,6	20,6	23,1	2,6	231	0,2	0,1	4,1	14,1
2.YEME*										
3.YEME*										
TOPLAM										
Olmaması gereken (**)	3000	65	500	10	1500	5000	1,2	1,7	20,0	60
Giderici gıda										

* Yemeklerin besin değerleri ile ilgili bilgiler verdiğimiz kaynaklardan elde edilebilir.

** 20-39 yaşında orta derecede fiziksel aktivite yapan erkek işçi için hesaplanan değerler.

** Aşağıdaki Tablo 3 kullanılarak "olması gereken" yaş, cinsiyet, özel konumlar için yeniden düzenlenebilir.

TABLO : 3

Türkiye İçin Önerilen Günlük Enerji ve Besin Öğeleri Tüketim Standartları (Orta derecede fiziksel çalışma yapanlar için)

YAŞ	C	Kalori	Protein (gr)	Yağ (gr)	Kalsiyum (mg)	Demir (mg)	Vitamin A (IU)	Vit B 1 (mg)	Vit B 2 (mg)	Niacin (mg)	Vit C (mg)
16-19	E	3600	80	700	15	1500	5000	1,4	1,9	23,3	50
	K	2400	70	600	20	1500	5000	1,0	1,3	16,0	60
20-39	E	3000	65	500	10	1500	5000	1,2	1,7	20,0	60
	K	2200	55	500	22	1500	5000	0,9	1,2	14,0	70
40-49	E	2700	65	500	10	1500	5000	1,2	1,5	18,0	60
	K	2000	55	500	22	1500	5000	0,8	1,1	13,0	60
50-69	E	2500	65	600	10	1500	5000	1,0	1,4	16,5	60
	K	1800	55	600	10	1500	5000	0,7	1,0	12,0	50

2. Yemek listelerinin hazırlanması : Gereksinmeler, eğitcilik, sürdürülebilirlik ve psiko-sosyal doyum gözönünde tutularak düzenlenmelidir. Tablo 2'de sunulan çizelge örneğinden yararlanılabilir.

3. Besinlerin satın alınması ve saklanması : Kalite ve sağlığı koruma ilkelerine özen gösterilmelidir. Sözgelimi yeşilliklerin sulanmasında kanalizasyon bulaşığının olmaması, organik tarım ürünlerinin seçimi, yağların asit oranlarına bakılarak seçilmesi vb. Saklanma sırasında bakteri ürememesi için, korunmanın sağlanması vb.

4. Yemeklerin hazırlanması : Bu aşamada pişirme kayıpları önemlidir. En fazla kayba uğrayan besin maddesi vitamin ve proteinlerdir. Sindirimin kolaylaştırılması, yararlılığının artırılması ve vücut için zararlı madde oluşumunun önlenmesi için çalışılmalıdır. Yağların kalitesi ve sık değiştirilmesi de yakınmaların azaltılması açısından çok önemlidir.

5. Mutfakta iş sağlığı güvenliği kurallarına uyulması : Mutfak çalışanlarının da, tıpkı diğer işçiler gibi sağlıklı ve güvenli ortamlarda, kazaya uğramadan, hastalıklara yakalanmadan çalıştırılmaları gerekir. Bu bakış açısının işçi-işverende oluşması, mutlaka, kendisini çevre ve üretim alanında belli eder; "bir çuval incir berbat edilmez".

6. Yemeğin sunumu : İnsanlar güzel şeylere layıktır. Sunulan ortamın ve sunucuların temizliği, albenili ve çağdaş görüntüsü önemlidir. Çatal, bıçak, kaşık, tabak ve tencerelerin özenle yıkanmış ve kurulanmış olması işçilerin hizmete olan güvenini artırır. Peçete, temiz-beyaz masa örtüsü ve beyaz önlüklü-eldivenli servis elemanları ile destek-

lenmiş bir yemek dağıtımı, mutfak çalışmasının başarısını artırır.

7. Hoşnutluğun araştırılması ve izlenmesi :

- a) İnsanların ağız tatları birbirinden farklılık göstermekte, kültürel alışkanlıklar yemeği beğenme düzeyini yakından etkilemektedir. Mutlaka beslenme eğitimi ile işçilerin "grup olma" alışkanlıkları bu konuda da en az düzeyde benzeşik hale getirilmelidir. Onların konuşmalarına, kendilerini ifade etmelerine ve eğiticileri dinleyebilmeleri sağlanmalıdır.
- b) Fabrika ortamında kullanılan kimyasal maddelerin ağızda bıraktığı çeşitli tadlar (metalik, tatlı tad, acı tad vs) işçinin hoşnutluğunu yakından etkiler. Burada çok başarılı bir mutfak çalışmasına karşın, fabrika ya da inşaatta başarısız bir işçi sağlığı iş güvenliği hizmetinin getirdiği engelleme ortaya çıkmaktadır. İzleme çalışmalarında böyle bir çelişki ortaya çıkarsa, bunun gereği de yerine getirilmelidir.

IV

Beslenme konusu, hele grup düzeyinde ele alıncaksa, geniş boyutla bakılabilecek bir konudur. Grubun bireyden farkı, etkileme ve değiştirme yetisinin olmasıdır. Tüketicinin gücü birlik olmasından ve çoğalmasından gelir. İşte inşaatlarda ve fabrikalarda, bu güç, sağlıklı, yeterli ve dengeli besinlerin sağlanması konusunda mutlaka kullanılmalıdır. Bu konuda yalnızca tüketici olan işçiler değil; mutfak görevlileri değil; besinleri toptancıdan alıp fabrikaya getirecek satın alma görevlisinin de bilinçlendirilmesi ve yaptığı işin kutsallığına (tıpkı bir sağlıkçı gibi) inandırılması gerekir. Grup halinde beslenme, ekip çalışmasını gerektirir. Tüm ekip üyelerinin ve yakın çevrelerinin eğitilmesi-bilinçlendirilmesi zorunludur. Birlikte üretilecek, birlikte yenecek ve bundan mutlu olunacaktır.

KAYNAKLAR

- Baysal A., Kutluay T. (tarihsiz) : Toplu Beslenme Yapılan Kurumlar İçin Yemek Planlama Kuralları ve Yıllık Yemek Listeleri – Türk İş Yayınları No.161
- - (1985): Toplu Gıda Tüketimi Yapılan Kuruluşlarda İnsangücü Verimliliğini Artırmaya Yönelik Beslenme Teknikleri – Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları No. 325
- Fişek A.G. (1985) : Toplu Beslenme Yapılan Kuruluşlarda Yararlanılacak İş Sağlığı ve Güvenliği Önlemleri – Toplu Gıda Tüketimi Yapılan Kuruluşlarda İnsangücü Verimliliğini Artırmaya Yönelik Beslenme Teknikleri, MPM Yayını No.325.
- Köksal O. (1977) : Türkiye'de Beslenme (Türkiye 1974 Beslenme-Sağlık ve Gıda Tüketimi Araştırması).

Uluslararası Kuruluşların Çocuk Sorununa Yaklaşımındaki Yöntem Üzerine

Taner AKPINAR (*)

Çocuklara ilişkin uluslararası düzeyde çalışmalar yapan kuruluşların ortaya koyduğu işler incelendiğinde, aslında hepsinde bir aynılığın olduğu görülmektedir. Hepsi de görünür sorunların, bu sorunlara ilişkin varolan istatistiksel verilerin ya da kendi yaptıkları bazı nicel araştırma bulgularının bir dökümünü vererek, öncelikli olarak gördükleri kimi durumlara dikkat çekme çabasıdır. Sorunlara dikkat çekme, genel kabul gören ifade ile farkındalık yaratma yöntemleri de birebir aynıdır. Bu konuda ulusal düzeyde yapılan işlerin de uluslararası kuruluşların yaklaşımıyla birebir örtüştüğüne hatta ulusal politikaların bu kuruluşlarca biçimlendirilip finanse edildiğine de dikkat çekmekte yarar var. Çocuklara ilişkin sözü edilen çalışmalardan güncel bazı örnekler vererek ardından da bunları eleştirel bir süzgeçten geçirelim.

İlk örnek UNICEF'in yaptığı bir araştırma: UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund - Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu), 14-24 yaş arası göçmen ve mültecilerin, göç sürecinde yaşadığı sorunları belirlemek için internet üzerinden bir araştırma yapmaktadır. Araştırmaya katılmak isteyenler araştırmanın yer aldığı web sayfasına girip dokuz soruya yanıt vermektedir. Sorulara verilen yanıtların dağılımı da sayfada gösteriliyor. Sorular şunlar:

- 1) Ülkenizi terk etmek zorunda mı kaldınız?
- 2) Ülkenizi terk etmenizin asıl nedeni nedir?
- 3) Ülkenizi kiminle birlikte terk ettiniz?
- 4) Aileniz ülkenizi terk etmenizi istedi mi?
- 5) Bu süreçte ihtiyaç duyduğunuzda doktora gördünüz mü?
- 6) Bu nedenle eğitimden kaç yıl geri kaldınız?
- 7) Bu deneyimi yaşamış biri olarak ailenize ya da arkadaşlarınıza da ülkeyi terk etmesini önerir misiniz?
- 8) Kendinizi gelecekte nerede görüyorsunuz?
- 9) Göç sürecinde hukuk, sağlık, barınma vb konularda hiç yardım aldınız mı? ⁽¹⁾

İkinci örnek ILO'nun bir raporu: ILO (International Labour Organization - Uluslararası Çalışma Örgütü) Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında 2025'e kadar çocuk işçiliğine son verme çabaları bağlamında yayınladığı bir Rapor'da çocuk işçiliğe yol açan nedenleri şöyle sıralamaktadır:

- 1) Yetersiz yasal koruma.
- 2) Yoksulluk ve sosyal savunmasızlık.

(*) Dr., Akdeniz Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi ve Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

- 3) Bireysel ve kolektif şoklara maruz kalmak.
- 4) Niteliksiz okullar ve okula erişememek.
- 5) Yetersiz düzgün iş fırsatları ve iş değiştirme zorluğu.

- 6) Örgütlenme özgürlüğünün zayıf olması ya da olmaması ve toplu pazarlık hakkı ve diğer sosyal diyalog biçimlerinin yeterli bir düzeyde olmaması.⁽²⁾

Üçüncü örnek de ICRC'nin hazırladığı bir video: ICRC (International Committee of the Red Cross - Uluslararası Kızıl Haç Komitesi) savaş bölgelerinde ailelerini kaybeden çocuklara dikkat çekmek için "Noel Baba'nın getiremeyeceği bir hediye (The one gift Santa can't deliver)" başlıklı bir video⁽³⁾ yayınladı. Sözü edilen videoda bir sıcak çatışma anı ve böylesi bir ortamda bir başına kalan çocuklar canlandırılıyor, sonunda da, "bu Noel'de bazı çocukların istediği tek hediye aileleri" mesajı veriliyor.

Çocukları kuşatan sorunlara dikkat çekilirken bu sorunların kaynağına ilişkin neredeyse hiçbir çözümleme yapılmamaktadır. UNICEF'in yaptığı araştırma, ILO'nun sorunların kaynağına ilişkin tespitleri ya da

ICRC'nin çocukların özlemini duyduğu şeye ilişkin videosu yapısal koşullara, eşitsiz dünya düzenine, emperyal ilişkilere, sömürü koşullarına ve diğer haksızlıklara dokunmadan, bireyci bir yaklaşımla yalnızca çocuklar üzerinden bir anlatı kurgulanmaktadır. Deyim yerinde ise, çocuklar ekrana getirilse de, arka planda, sözü edilen küresel sorunlar, doğa olayları misali, değiştirilemez/dönüştürülemez durumlar olarak resmedilip kanıksanmakta ve kanıksattırılmaktadır.

Varolan dünya düzeni verili olarak alınmakta ve çocukların yaşadığı sorunlar incelenirken belirlenen değişkenler arası ilişkisellik buna göre kurulmaktadır. Örneğin sürekli olarak, savaşlar, çatışmalar, yoksulluk, açlık, örgütsüzlük, insan onuruna yaraşır bir işe sahip olmama, eğitim alamama vb çocukları mağdur eden bağımsız değişkenler olarak kabul edilirken, bunların nedenleri konusunda ağızları bıçak açmamaktadır. Ne UNICEF'in araştırmasında çocukların yolları düşmesinin, ne ILO'nun tespitlerinde yoksulluğun ve ne de ICRC'nin videosunda çocukların ailesiz kalmasının kaynağında hangi nedenlerin olduğuna değinilmektedir. Böyle bir yaklaşım, çocukların yaşadığı sorunların sorumlu öznelerini görünmez kılmakta ve sanki bunlar ve yol açtıkları kötülükler kaçınılmaz metafizik birtakım güçlermiş gibi bir izlenim yaratılmaktadır.

Diğer bir konu, dikkatler çocukların içinde bulunduğu kötü koşullara çekilirken, çözüme ilişkin herhangi bir somut öneri getirilmeden, deyim yerinde ise, boşluğa konuşuluyor gibidir. Sürekli olarak çocukların deneyimlediği mağduriyetler ve yaşadıkları mahrumiyetler birbiri ardına sıralanarak, aslına bakılacak olursa, bu yolla vicdanları hedef alan bir ajitasyondan daha fazlası yapılmamaktadır. Dolayısıyla, çözüm konusunda da, bundan birincil olarak sorumlu özne ya da özneler belirsizleştirilmektedir.

Bir bakıma da, çocuklar ilgi odağıymış gibi gözükse de, önsel olarak (a priori) onlar üzerinden bir tür sorgulama, istihbarat yürütüldüğü ileri sürülebilir. Örneğin UNICEF'in yaptığı araştırmada sıralanan; "Ülkenizi kiminle birlikte terk ettiniz? Bu süreçte ihtiyaç duyduğunuzda doktora görüldünüz mü? Bu deneyimi yaşamış biri olarak ailenize ya da arkadaşlarınıza da ülkeyi terk etmesini önerir misiniz? Göç sürecinde hukuk, sağlık, barınma vb konularda hiç yardım aldınız mı?" gibi sorular başka nasıl yorumlanabilir!

Çocuklara ilişkin sorunların belirlenmesine ve bunların bir çözüme kavuşturulmasına ilişkin bütün bu çabalar, bu tür yaklaşımlarla yürütüldüğü sürece, söz konusu kuruluşların varlığı çocukların kurtuluşunu sağlayamaz ama çocukların yaşadığı mağduriyetler bu kuruluşların varlığını sağlama almaya devam edeceği benzetilmektedir.

Dipnotlar :

- (1) <https://data.unicef.org/resources/youthpoll/>
- (2) ILO, (2018) Ending Child Labour by 2025: A review of policies and programmes, Geneva, pp. 31.
- (3) <https://www.icrc.org/en>

Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Güncel Durumu Hakkında Kısa Bir Not:

Kayıt Dışlaşma ve Çalışma Ortamının Kötüleşmesi

Nail DERTLİ (*)

Türkiye’de çocuk işçiliği konusunda ulusal ölçekte yapılan son araştırma TÜİK’in 2013 tarihli “Çalışan Çocuklar” araştırmasıdır. Ancak bu araştırmanın bulguları, Türkiye’nin yakın dönemde yaşadığı ekonomik, sosyal, siyasal dönüşümler karşısında çocuk işçiliğinin güncel görünümünü yansıtmaktan uzaktır. Tek başına 2011 sonrası yaşanan Suriyeli göçü, Türkiye’nin çocuk işçiliği sorununa yeni boyutlar katmıştır (Uyancı-Semer vd., 2017:3).

Ulusal ölçekte bütün yaş gruplarını kapsayan güncel bir araştırmanın yokluğunda çocuk işçiliğinin nicel boyutuna ilişkin temel veri kaynakları TÜİK’in hanehalkı işgücü anketleri ve SGK’nın sigortalı istatistikleridir. Ancak bu istatistikleri incelerken iki olguyu göz önünde bulundurmak gerekir. Birincisi, bu istatistikler sadece 15 yaş ve üzeri işgücüne ilişkin bilgiler sağlamaktadır. Oysaki Türkiye’de çalışan çocukların üçte biri, 6-14 yaş aralığındadır ve bu yaş grubundaki çocuk işçilerin sayısı özellikle tarımda artma eğilimindedir (TÜİK, 2013). İkincisi, aynı yaş grubuna ilişkin veri sağlamakla birlikte, iki kurumun istatistiklerinin içeriği ve kapsamı da önemli ölçüde farklıdır. SGK sigortalı istatistikleri yalnızca ücretli statüde kayıtlı çalışanları kapsamaktadır. TÜİK istatistikleri ise kayıtlı ya da kayıt dışı her türlü ekonomik faaliyeti kapsamaktadır. Bu kapsamda TÜİK verileri SGK verilerine göre çok daha geniştir.

Grafik 1. TÜİK ve SGK İstatistiklerine Göre Çalışan Çocuk Sayıları

Kaynak: TÜİK ve SGK İstatistik Yıllıkları.

Her iki kurumun (TÜİK ve SGK’nın) verilerine göre, Türkiye’de çalışan çocuk sayısı azalmaktadır. Grafik 1’de görüldüğü gibi 2017 yılında çalışan çocuk sayısı SGK istatistiklerine göre bir önceki yıla oranla 74 bin,

TÜİK istatistiklerine göre 30 bin civarında azalmıştır. TÜİK verileri temel alındığında son üç yılda çocuk işçi sayısında zayıf da olsa bir azalma eğilimi görülmektedir. SGK verileri de 2016 yılı hariç TÜİK’le uyumlu bir düşme eğilimi sergilemektedir. Ancak TÜİK ve SGK verilerinin birlikte değerlendirilmesi, çalışan çocuk işçi sayısındaki azalmaya rağmen, Türkiye’nin çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda olumlu sinyaller vermediğini göstermektedir. Tersine, çocuk işçiliği sorunu derinleşmekte, çocukların çalışma ortamı ve çalışma koşulları kötüleşmektedir.

1. Çocuk İşçiliğindeki Azalma Yanıltıcı

Türkiye’de işgücü, istihdam, iş kazası gibi konulardaki resmi istatistikler göçmenleri kapsamamaktadır. Oysa Türkiye’de, Akpınar’ın (2009) ortaya koyduğu gibi, çok uzun zamandır göçmen emeğinden yaygın bir şekilde yararlanılmaktadır. Özellikle 2011 sonrası gerçekleşen Suriyeli göçmen sayısındaki artış, Türkiye işgücü piyasasını radikal bir şekilde dönüştürmüştür. Suriyelilerle birlikte, Azeri, Gürcü vd. göçmen grupları tarım, inşaat, tekstil ve konfeksiyon gibi sektörlerde yaygın bir şekilde düşük ücretlerle kayıt dışı olarak istihdam edilmektedir. Pek çok alan araştırması, olağanüstü koşullarda yaşam mücadelesi veren göçmen hanelerin çocuklarının da çalışmak zorunda kaldığını göstermektedir. Kalkınma Atölyesi (2016a, 2016b), pamuk, narenciye, antep fıstığı, sebze kayısı gibi işlerde göçmen çocukların yaygın bir şekilde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bugün, tarımsal üretimde belli işler neredeyse tümüyle mevsimlik yabancı göçmen işçiler tarafından yapılır hale gelmiştir. Alan araştırmaları, atölyelerde-tarlalarda yabancı göçmen çocuk işçilerin neredeyse haftanın her günü 12-15 saat çalıştırıldığını ortaya koyarken, resmi istatistiklerde bu işçileri görmek mümkün değildir. Türkiye’deki göçmen nüfusun büyüklüğü dikkate alındığında, işgücü piyasasına ilişkin hesaplamalarda göçmenleri dikkate almayan

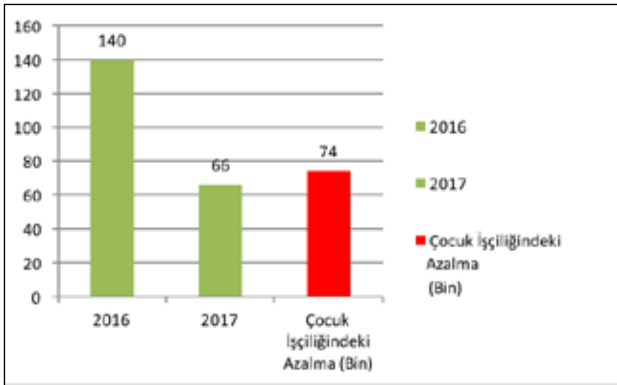
(*) Dr., Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

her veri yanıltıcıdır. TÜİK ve SGK istatistikleri göçmen çocukları kapsamadığı için, Türkiye’de çalışan çocuk işçi sayısındaki azalma da yanıltıcıdır. TÜİK ve SGK istatistiklerinde görülen çocuk işçiliğindeki azalmanın olası kaynağı işletmelerin yaygın bir şekilde göçmen istihdamına (belirli sektörler için özellikle göçmen çocuk) yönelmiş olmalarıdır. Bu bağlamda çocuk işçiliğindeki gerileme devletin çocuk işçiliğini önlemeye yönelik politikalarından ziyade, her türlü güvence ve korumadan yoksun göçmen işgücünün yerel işgücünü ikame etmesinden kaynaklanıyor olma olasılığı yüksektir.

2. Çocuk İşçiliğinde Kayıt Dışlaşma Olgusu

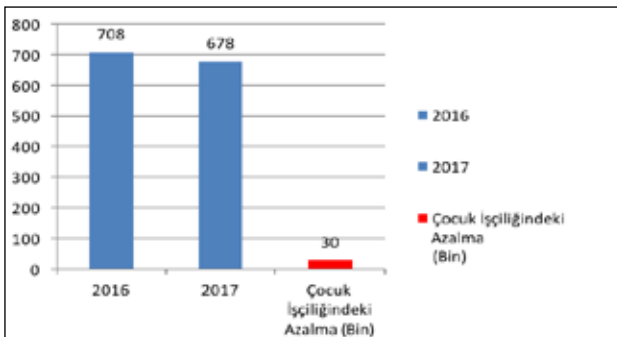
Göçmen çocuk işçileri analiz dışı bıraksak bile TÜİK ve SGK verileri, çocuk işçi sayısındaki azalmaya rağmen Türkiye’nin çocuk işçiliği sorununun derinleştiğini ve daha da yakıcı bir hal aldığını göstermektedir. Şöyle ki, SGK’nın çocuk işçiliğine ilişkin verileri, sadece sigortalı olarak çalışan çocukları kapsamaktadır. Buna göre, 2017 yılında çocuk işçi sayısı sert bir düşüşle %53 oranında azalmıştır. 18 yaş altı sigortalı çocuk işçi sayısındaki azalma 74 bindir. Sigortalı sayısındaki azalma (74 bin), 2017 yılında çalışan sigortalı çocuk sayısından (66 bin) daha fazladır.

Grafik 2. SGK 18 Yaş Altı Sigortalı Çocuk Çalışan Sayısı (bin)

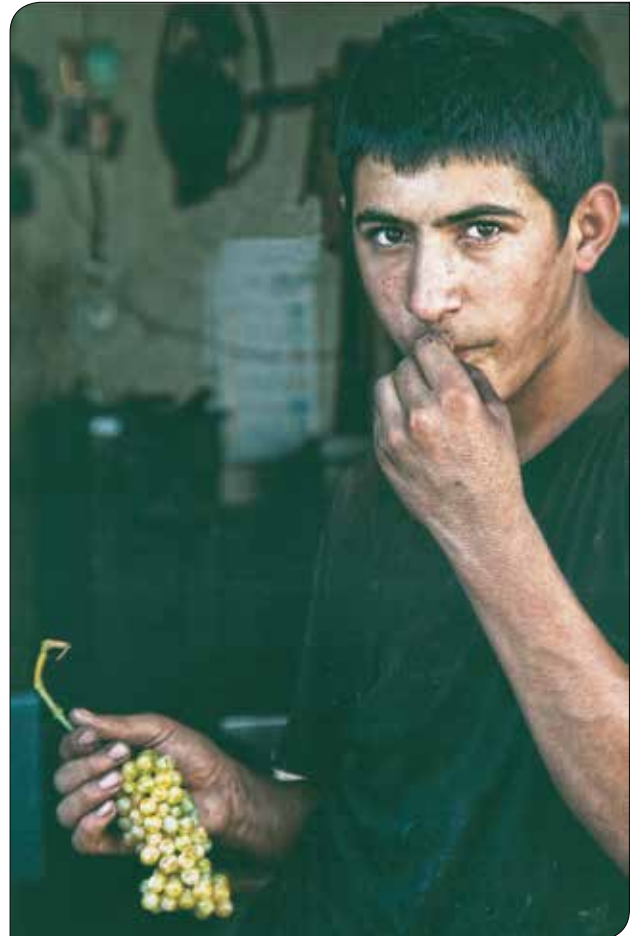
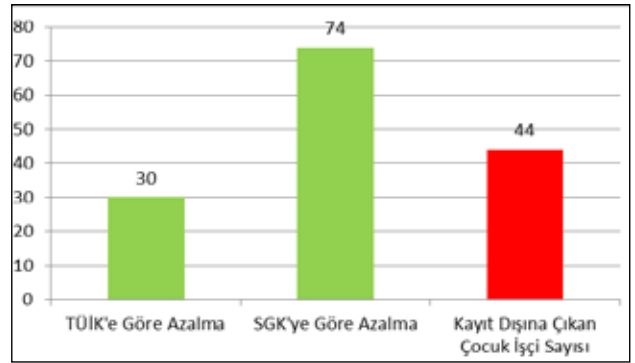
TÜİK 2017 verilerine göre ise Türkiye’de 15-17 yaş grubunda 678 bin çalışan çocuk bulunmaktadır ve 2017’de çocuk çalışan sayısındaki azalma 30 bindir, azalma oranı yalnızca %4’tür.

Grafik 3. TÜİK’e Göre 18 Yaş Altı Çalışan Çocuk Sayısı (Bin)

SGK ve TÜİK istatistikleri, 15-17 yaş grubu çalışan çocuk sayısının düşme eğiliminde ortaklaşmaktadır. Ancak düşüşün nicel büyüklüğü konusunda veriler önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Daha dar bir kesimi kapsayan SGK verilerine göre sigortalı (kayıtlı) çocuk işçi sayısı 74 bin azalmış olmasına rağmen, daha geniş bir kesimi kapsayan TÜİK istatistiklerinde azalma 30 binle sınırlı kalmıştır. Yani sigortalı çocuk işçi sayısı yarı yarıya azalmasına rağmen, çocuk işçiliğindeki toplam azalma sigortalı çocuk işçi sayısındaki azalmanın yarısının bile altında kalmıştır.

Grafik 4. Çalışan Çocuk Sayısında Azalma ve Kayıt Dışlaşma

Tablo 1. Çocuk İş Kazalarına İlişkin Temel Göstergeler

	2014	2015	2016	2017
18 Yaş Altı Sigortalı Sayısı	122.908	117.556	140.458	66.568
İş Kazası Geçiren 18 Yaş Altı Çocuk İşçi Sayısı	3.394	4.058	6.164	6.348
İş Kazasında Ölen 18 Yaş Altı Çocuk İşçi Sayısı	15	12	12	14
İş Kazası Geçiren 18 Yaş Altı Çocukların Oranı	2,80	3,50	4,40	9,50
TÜM SİGORTALILARDA KAZA ORANI (sigortalı sayısı/iş kazası sayısı*100)	1,70	1,70	2,10	2,50

Kaynak: SGK İstatistik Yıllıkları.

Bu verilere göre en az 44 bin sigortalı çocuk, işgücü piyasasından çekilmemiş, daha korunaklı sigortalı işlerden tümüyle güvencesiz ve korumasız sigortasız işlere kaymıştır. Bunun anlamı açıktır: Türkiye’de çocuk emeği kayıt dışılaşmaktadır. Kayıt dışılaşma eğiliminin kalıcı olup olmadığını önümüzdeki yıllarda göreceğiz.

3. Çalışma Ortamı Kötüleşiyor

Ancak SGK verileri, çalışma ortamındaki kötüleşmenin yalnızca kayıt dışına itilen çocuklarla sınırlı olmadığını gösteriyor. Çünkü çocuk işçi sayısındaki %53 azalmaya rağmen, sigortalı çocuk işçilerin geçirdiği iş kazası artmaya devam etmektedir. SGK iş kazası istatistiklerine göre, iş kazası geçiren çocuk sayısı istikrarlı bir şekilde artmaktadır.

2017’de iş kazası geçiren çocuk işçilerin çocuk işçi sayısına oranı %4,4’ten %9,5’e çıkmıştır. Çocuk işçilerin iş kazası geçirme oranı yetişkin işçilerden bariz bir şekilde daha yüksektir. 2017 yılında iş cinayetinde ölen çocuk sayısı da 12’den 14’e çıkmıştır.

Sonuç

TÜİK ve SGK verilerini birlikte değerlendirdiğimizde, çocuk işçi sayısındaki azalmanın büyük ölçüde sigortalı çalışan çocuk işçi sayısının azalmasından kaynaklandığını görmekteyiz. Ancak sigortalı çocuk işçi sayısındaki azalma, çocukların çalışma yaşamından çıktıkları anlamına gelmemekte, çocukların kayıtlı işlerden kayıt dışı işlere geçtikleri görülmektedir. Bu daha korumasız ve güvencesiz bir çalışma ortamıyla karşı karşıya kalmaları demektir. Diğer taraftan sigortalı çocuk işçi sayısındaki azalmaya rağmen, çocukların yaşadığı iş

Fotoğraflar Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Arşivinden alınmıştır.

kazası sayısının artması, çalışma ortamının sigortalı çocuk işçiler için de kötüleştiğini göstermektedir.

Çocuk işçiliği ile mücadelede, çocukların çalışma yaşamına girmelerinin geciktirilmesi ve çocuk çalıştırılmasının önlenmesi temel politika hedefi olmalıdır. Ancak çocuk işçiliğinin tümüyle yasaklanmadığı/önlenmediği koşullarda işçi statüsünde çalışan çocukların çalışma koşullarının iyileştirilmesi kısa dönemde gerçekleştirilmesi gereken acil bir ihtiyaçtır. TÜİK ve SGK verileri, gerek kayıt dışılaşma eğilimi ve gerekse çalışma ortamının kötüleşmesi konusunda güçlü veriler sunmaktadır. Bu yönüyle Türkiye’de çocuk işçiliği sorunu yeni boyutlar kazanmaktadır. Çocuk işçiliği ile mücadelede sağlıklı bir eylem planına rehberlik edecek, göçmen çocuk işçileri de kapsayacak geniş kapsamlı bir araştırmaya ihtiyaç vardır. TÜİK’in Çalışan Çocuklar anketinin genişletilerek yenilenmesi acil bir ihtiyaçtır.

Kaynaklar

TÜİK (2013) Çalışan Çocuklar 2012, Ankara: TÜİK.

Uyancı-Semer, Pinar ve diğerleri (2017) Çalışan Çocuk Bağıcları ve Küçük Çekmece Pilot Araştırması, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi

Akpınar, Taner (2009) *Türkiye’ye Yönelik Düzensiz Göçler ve Göçmenlerin İnşaat Sektöründe Enformel İstihdamı*, Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Kalkınma Atölyesi (2016a) *Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine*, Ankara: Kalkınma Atölyesi.

Kalkınma Atölyesi (2016b) *Bereketli Topraklar, Zehir Gibi Yaşamlar*, Ankara: Kalkınma Atölyesi.

SGK, İstatistik Yıllıkları 2014-2017, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

Bir Tartışma: 2017 Yılı Dergilerde Çocuk İşçiliği ⁽¹⁾

Murad KARABULUT ^(*)

Çocuk işçilik büyük bir sorun olarak hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Çocuk işçiliği dair birçok uluslararası kuruluş her yıl raporlar yayımlamakta ve birçok mücadele programları geliştirmekte; üniversitelerde sorunla ilgili tezler, makaleler yazılmakta ve yüzlerce kitap basılmaktadır.

Bu şekilde bir paragrafı genellikle hızlıca okuyup geçeriz. Peki, gerçekten böyle midir? Çocuk işçilik konusunda tezler, makaleler yazılmakta ve yüzlerce kitap basılmakta mıdır? Basılan çalışmaların nitelikleri nasıldır? Bu çalışma, Türkiye’de çocuk işçilik sorununun akademik-mesleki dergilerde yer alma sıklığı ve sorunlaştırılma biçimini konu edinmektedir. Çalışma 2017 yılında Türkiye’de akademik-mesleki dergilerde çocuk işçiliğinin ne sıklıkta ve nasıl tartışıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Dergilerin Seçilmesi ve Tarama Yöntemi

Türkiye’de akademik mesleki dergilerde çocuk işçiliği sorununun ele alınış biçimine ilişkin 2017 yılının seçilmesinde, bu dergilerin önemli bir bölümünün ciddi gecikmelerle yayımlanıyor olması belirleyici olmuştur. Araştırma 2018 yılı Ağustos-Eylül aylarında yürütülmüş, araştırma kapsamında TÜBİTAK DergiPark ve TR Dizin veri tabanlarından yararlanılmıştır. TÜBİTAK DergiPark’ta 1990, TR-Dizin’de 784 adet dergi yer almaktadır. Bu veri tabanlarına ek olarak Türkiye’nin önde gelen meslek kuruluşları (TMMOB, TTB, Barolar), ilgili bakanlık ve kuruluşlar (Adalet Bakanlığı, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, İşçileri Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı) sendika konfederasyonları (DİSK, KESK, Türk-İş, TİSK, Birleşik Kamu-İş) ve bu konfederasyonlara bağlı tüm sendikaların yayımladıkları dergi ve raporlar ile arama motorlarında yer almayan daha çok muhalif olarak nitelendirebileceğimiz dergiler taranmıştır. DergiPark ve TR Dizin’de yer alan ancak veri tabanında güncel sayıları olmayan dergiler için kendi web siteleri üzerinden tarama yapılmıştır. Veri tabanında yer almayan diğer kurum ve kuruluşların dergileri web siteleri aracılığıyla araştırmaya dahil edilmiştir. Veri tabanlarında “çocuk işçi”, “çocuk emeği”, “çocuk işgücü”, “çırak” gibi anahtar sözcükler aracılığıyla 2017 yılı kısıtı ile arama yapılmıştır.

Tarama işlemi tek bir yılı kapsadığı için ortaya çıkan sonuç kuşkusuz bize bir “kesit” sunmaktadır. Ancak aynı taramayı 2018, 2019 için tekrar ettiğimizde akademik-mesleki dergilerde çocuk işçiliğinin konumuna ilişkin eğilimleri görme olanağına kavuşacağız.

Dergilerde Çocuk İşçiliği: Sorun Büyük, İlgisi Yetersiz

Yüzlerce akademik dergi ve onlarca kurum ve kuruluşun akademik-mesleki yayınlarını kapsayan son derece geniş bir havuz içerisinde yaptığımız araştırmada, çocuk işçilik konusunda çırak dahil farklı anahtar sözcükler üzerinden yapılan taramada toplamda 41 adet makaleye/yazıya ulaşılmıştır. Başka bir ifadeyle akademik-mesleki yayınlarda 2017 yılında çocuk emeğini konu edinen yalnızca 41 adet makale yayımlanmıştır. Bu yazılardan 23 tanesi Türk Tabipler Birliği (TTB)’nin Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi çocuk işçiliği özel sayısı ile Çalışma Ortamı Dergisi’nin farklı sayılarında yer almıştır. Bu iki dergiyi çıkardığımızda 2017’de çocuk işçiliği konusunda yazılan yazı sayısı 18’e düşmektedir. Tek başına bu sayılar, Türkiye’de çocuk emeği konusuna ilgisizliğin önemli bir göstergesidir. Çocuk işçiliği Türkiye’nin önemli bir sorunu olmasına rağmen, bu alana gerek akademinin gerekse ilgili devlet kurumları ve meslek örgütlerinin yeterli ölçüde ilgi gösterdiğini ve yayınlarında bu soruna yer verdiğini söylemek mümkün değildir.

Özgün Yayın Sayısı Sınırlı

Çocuk işçiliğine ilişkin yayımlanan makale sayısının nicel yetersizliğinin yanı sıra makalelerin niteliği de tartışmalıdır. Makaleler içerik yönünden incelendiğinde, özgün çalışmaların sayısının son derece sınırlı olduğu görülmektedir. Makalelerin önemli bir kısmı mevzuatın aktarılması veya daha önceki çalışmaların bulgularını aktarmakla yetinmektedir. Özellikle bakanlıkların ve sendikaların çocuk işçilik konusundaki yazılarına baktığımız zaman oldukça yetersiz bir tartışma ortamı olduğu görülmektedir. Örneğin sendikaların yayımladıkları dergiler arasında 5 tane çocuk işçilik yazısı bulunmaktadır ve bunların dördü haber niteliğindedir. Benzer şekilde bakanlıkların yayımladığı dergilerde çocuk işçilik üzerine 2 adet yazı bulunmaktadır. Haber niteliğindeki yazılardan bir tanesi Fransa’daki çıraklar üzerine bir diğeri ise Kongo Cumhuriyeti’ndeki madenlerde çalışan çocuklar ⁽¹⁾ üzerine Uluslararası Af

(1) Bu makale Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı için hazırlanan 2017 Yılı Dergilerde Çocuk Emeği Raporu’na dayanmaktadır. Rapor, Ocak 2019 içerisinde vakfın internet sitesinde (fisek.org.tr) yayımlanacaktır.

(*) Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğrencisi, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

Fotoğraflar Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Arşivinden alınmıştır.

Örgütü'nün açıklamasıdır. Sendikaların ve bakanlıkların bu tartışma düzeyine baktığımızda çocuk işçilik konusunda gelecekte atılacak adımların en az şimdiki kadar yetersiz olacağını ve çocuk işçilik sorununun artarak devam edeceğini, çeşitleneceğini; bunlar karşısında da hazırlıksız kalınacağını söyleyebiliriz.

Araştırmamız Türkiye'deki meslek örgütlerinin yayınlarının çocuk işçiliğini tartışma ve çocuk işçiliğine çözüm üretme konusunda genel eğilimden farklılaşmadığını ortaya çıkarmaktadır. Özellikle yasaların gerçekliği meşrulaştırma konusundaki başarısı göz önüne alındığında, baroların tartışmalara katılması daha önemli olmaktadır.⁽²⁾ Buna rağmen çocuk işçilik konusunda baroların çıkardığı dergiler içerisinde iki adet yazı bulunmuştur ki, bunlardan biri 2011 tarihli bir makalenin 2017'de yeniden yayımlanmış halidir. Barolar en azından yayınlarında çocuk işçilik konusuna bu ölçüde ilgisiz kaldıkları zaman, gerçeklik, gücü elinde bulunduran kesim tarafından yasa ve denetimsizlik ile dayatılmaktadır. Baroların çocuk işçiliği daha çok tartışmaya, bu konuda çözümler üretmeye ve ürettikleri bu çözümleri bir gerçekliğe kavuşturma konusunda harekete geçmeye ihtiyacı vardır.

Meslek odaları içerisinde TTB 2017 yılında çocuk işçilik tartışmalarına zengin bir içerik kazandırmıştır. TTB'nin Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi'nin bir sayısını çocuk işçiliğe ayırması ve STED dergisinde

“Çalışan Çocukların Psikolojik Sağlık Sorunları: Sistematik Derleme” başlığında çıkan makale bu zenginliğe örnek olarak verilebilir.

Güncel Veri Eksikliği ve Özgün Çalışma Örneği

Çalışma ile ilgili bakanlığın çocuk işçiliği görmezden gelmesine, sendikaların ve meslek odalarının yetersiz tartışmasına bir de üniversitelerin güncel olmayan istatistikler ve eski saha araştırmalarına dayanan makaleleri eklendiği zaman çocuk işçiliği tartışma konusunda 2017 kısır bir yıla işaret etmiş olmaktadır. Farklı üniversitelerde yayımlanan toplam 6 adet makalenin istatistiki atıfları 2012-2016 yıllarını kapsamaktadır. Burada, haklı olarak, dergilerin yayın politikaları ve istatistikleri yayımlayan kuruluşların tekelsel konumu ve düzenli olarak yayımlamamaları⁽³⁾ konusunda eksikler ön plana çıkacaktır. Bunların bir gerçekliği olmakla birlikte bunları aşacak bir bakış açısını yaratmak ve çözüm konusunda daha ısrarcı olmak gerekmektedir.

Bilindiği üzere “Çocuk ve genç işgücünün çok büyük bir bölümü sosyal politika önlemlerinden yararlanamamakta ve sağlıksız, güvensiz ve güvencesiz çalışma koşullarında çalışmaktadır.”⁽⁴⁾ Bu anlamda kısa vadeli çözümler olarak nitelendirilen, çocukların çalışma alanlarına dair uygulamaların denetimi önemli olmaktadır. Bu denetimin yapılabilmesi için de yasalara bakmak gereklidir. Naciye Yıldız'ın Mülkiye Dergisi'nde yayımlanan “AB ve Türkiye Mevzuatında Çocuk İşgücünün İş Sağlığı ve Güvenliği” adlı makalesi bu alanı tartışmaya açarak Türkiye'nin içerisinde bulunduğu durumu incelemektedir. Makale, 2017 yılı tartışmalarına baktığımızda boş bırakılmış önemli bir alanı doldurmaktadır.

Sonuç Yerine

Türkiye'de çocukların çalışma yaşamında yer alması, gitgide artan bir sorunlar yumağı yaratmaktadır.⁽⁵⁾ Bu sorunlar yumağını çözmesi beklenen, buradaki düğümleri tek tek açması beklenen tartışmalara bakıldığında birbirini tekrar eden, eski saha araştırmalarına dayanan, istatistiki atıfları güncel olmayan, yeni çocuk işçilik ve çocuk sömürsü alanlarına gözlerini kapatan, çözüm önerisi geliştirme konusunda yetersiz ve hevesiz; var olan düğümleri daha çok sıkı yazılara rastlanmaktadır. Bizden beklenen ise bu düğümleri açma konusunda tartışmalara nitelik kazandırmak ve onları eylemsel hale getirebilmektir.

Dipnotlar

(1) Bu konuda daha fazla bilgi için: Fuchs C (2015). *Dijital Emek ve Karl Marx*. İstanbul: Nota Bene Yayınları.

(2) “(...) bu olgunun ‘kabul edilebilir’ olma, ‘hoş görülebilir olma’ noktasına gelince, başka bir ölçüte başvurmamak gerekir. Bu ölçüt de insan (ve çocuk) haklarına uygunluktur.” – Fişek A G (1995) : Çocuk Hakları Yasası ve Çalışan Çocuklar, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, 179-180, 22-30.

(3) Örneğin TÜİK (2012). Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları. Ankara: TÜİK.

(4) Fişek A G (1979). Çalışma Yaşamında Çocukların ve Gençlerin Korunması. Çalışma Dergisi: Çalışma Bakanlığı Yayını, 3-36.

(5) Fişek A G (1995) : Çocuk Hakları Yasası ve Çalışan Çocuklar, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, 179-180, 22-30.

Tarımsal Üretimde Asgari Çalışma Yaşı

Seda AKÇO BİLEN - Ertan KARABIYIK - Bürge AKBULUT

Kalkınma Atölyesi'nin 2002 yılından beri yürüttüğü mevsimlik tarımsal üretimde çalışan çocuklara yönelik ürün ve coğrafya bazında çeşitli temel araştırmalar sırasında karşılaştığı sorunlardan biri, mevsimlik gezici tarımda asgari yaşı illere ve yıllara göre gösterdiği değişikliklerdir.

Bu nedenle 2017-2018 yıllarında Hollanda Büyükelçiliği'nin MATRA Programı kapsamında sağlanan bir destekle mevsimlik gezici tarım işlerinde çocukların istihdamının önlenmesi başta olmak üzere tarım iş kolunda çalışma yaşamını ilgilendiren mevzuatın derlenmesi, uluslararası ilkeler ile uyumunun ve asıl olarak da Türkiye'de mevsimlik gezici tarım iş kolunda çocukların çalıştırılmasının önlenmesi konusunda yeterliliğinin değerlendirilmesi amacıyla üç araştırma gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmalardan ilki, tarımsal üretimde çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik yasal boşluk analizidir. İkinci çalışma aynı amaca yönelik olarak kurumsal analizdir. Üçüncüsü ise, narenciye, pamuk ve fındık hasadında çocukların karşılaştığı sağlık riskleri araştırmasıdır.

I. Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Asgari Yaş

ILO'nun *En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler 182 No'lu Sözleşmesi* ile 18 yaşından küçüklerin tehlikeli iş kollarında çalışması yasaklanmıştır. Türkiye, mevsimlik gezici tarım işlerinde çocuk işçiliğini, bu sözleşme kapsamında çocuk işçiliğinin en kötü biçimi olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla Anayasa'nın 90. maddesi gereği, Türkiye'de mevsimlik gezici tarım işlerinde asgari çalışma yaşının 18 olduğunu kabul etmek gerekir.

Bu düzenlemeye rağmen hâlâ daha birçok ilde Valilikler bu çalışma kapsamında asgari yaşı 16 olarak belirleyebilmektedir. Bunun gerekçesi olarak da o ilde yürütülen tarımsal faaliyetlerin çocuklar açısından risk taşımadığı iddiası ileri sürülmektedir.

İç hukuktaki düzenlemeler de bu tip uygulamalara gerekçe olarak gösterilmektedir. Çünkü iç hukukta mevsimlik gezici tarım işçiliğine özgü bir düzenleme bulunmamaktadır.

4857 sayılı İş Kanunu ve Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'te 14 yaşını doldurduktan sonra çocukların hangi işlerde çalışabileceklerini üç ayrı kategoride ele almaktadır. Buna göre, tarım ve hayvancılık ile ilgili işlerde, 14, 15 ve 16 yaşını doldurmuş olmaya bağlı olarak çalışabilecek işler değişmektedir (Tablo 1).

Tablo 1'de yer alan işlerde çocukların çalışabilmeleri için aşağıdaki risklerin de bulunmaması gerekir:

Tablo 1 - Tarım ve Hayvancılık ile İlgili İşlerde Asgari Yaşa İlişkin İç Hukuk Düzenlemeleri

Çalışma Alanı	YAŞ				
	14	15	16	17	18
Düşme ve yaralanma tehlikesi olabilecek şekilde çalışmayı gerektirecek olanlar hariç meyve, sebze, çiçek toplama işleri	X	X	X	X	X
Kümes hayvanları besiciliğinde yardımcı işler ve ipek böcekçiliği işleri	X	X	X	X	X
Çiçek satışı, düzenlenmesi işleri.	X	X	X	X	X
Meyve ve sebze kurutmacılığı ve işlenmesi işleri		X	X	X	X
Çay işleme işleri		X	X	X	X
Çeşitli kuru yemişlerin hazırlanması işleri		X	X	X	X
İlaçlama ve gübreleme hariç çiçek yetiştirme işleri		X	X	X	X
Pamuk, keten, yün, ipek ve benzerleriyle bunların döküntülerinin hallaç, tarak ve kolalama tezgahlarından ve boyama ile ilgili işlemlerden bölme ile ayrılmış ve fenni iklim ve aspirasyon tesisatı olan iplikhane ve dokuma hazırlama işleri		X	X	X	X
Şeker fabrikalarında üretime hazırlama yardımcı işler		X	X	X	X
Araçsız olarak 10 kg'dan fazla yük kaldırılmasını gerektirmeyen torbalama, fırçalama, istifleme ve benzeri işler		X	X	X	X
Kuş ve hayvan tüyü kıllarının temizlenmesi, didiklenmesi, ayrılması ve bunlara benzer işler			X	X	X
Zahire depolarındaki işler ile un ve çeltik fabrikalarındaki işler			X	X	X

- Düşme ve yaralanma tehlikesi
- Tarımsal ilaçlama ve gübreleme
- 10 kg'dan fazla yük kaldırma
- Gürültü ve/veya vibrasyonun yüksek olduğu ortam
- Aşırı sıcak veya soğuk ortamda çalışma
- Sağlığa zararlı ve meslek hastalığına yol açan madde kullanımı
- Fazla dikkat gerektirme
- Aralıksız ayakta durmayı gerektirme
- Parça başı ve prim sistemi ile ücret ödenmesi
- İşin bitiminde evine veya ailesinin yanına dönme imkanının olmaması

- Gelişim açısından tehlike (güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel, ahlaki, psikososyal)
- İşverenlerce tedbir alınmasını gerektiren ve çocukların tecrübe eksikliği, mevcut veya muhtemel riskler konularında bilgisizlik veya tamamen gelişmiş olmamalarına bağlı olarak gelişmelerini, sağlık ve güvenliklerini tehlikeye sokabilecek riskler.

II. Narenciye, Pamuk ve Fındık Hasadının Sağlık Riskleri

Araştırma kapsamında, iç hukuka göre yaşı belirlenmesinde belirleyici olacak bu risklerin Ordu'da fındık hasadı ve Adana'da narenciye ve pamuk hasadında değerlendirmesi yapılmıştır.

Araştırma kapsamında belirlenen en önemli risk, tarım ilaçları olmuştur. Her üç üründe de ilaçlamada çocuk kullanıldığından söz edilmemekle birlikte, ilaçlama yapılan alanda bulunmanın dahi çocuklar için zihinsel gelişime ilişkin olan uzun dönemli etkilerinin yanında zehirlenme, alerji gibi günlük etkilerinin olduğundan söz edilmektedir. (Tablo 2).

Tablo 2'de yer alan riskler tablosu, sadece mevsimlik gezici tarım işçisi olma halinin tarımda çalışmanın kendisinin çocuklar bakımından gelişimi tehdit edici iş olmadığını ortaya koymaktadır. Mevsimlik gezici tarım işçiliğinde ise çalışma ortamına ek olarak yaşama alanlarında da çocukların gelişim ve güvenliklerini tehdit eden önemli riskler de bulunmaktadır.

III. Kurumsal Kapasitenin Değerlendirilmesi

Araştırmanın bu bölümünde, mevsimlik gezici tarımda çocuk işçiliğinin önlenmesi hedefine yönelik sorumlular ve sorumluluklar, uluslararası sözleşmeler ve ulusal yasalar ile üç temel politika belgesinden yararlanılarak belirlenmiştir:

- (1) Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı (2010)

- (2) Çocuk İşçiliği İle Mücadele Ulusal Programı (2017 – 2023)

- (3) Mevsimlik Tarım İşçileri ile İlgili 2017/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi.

Bu belgelerde yer alan politikaların genel olarak aşağıdaki altı başlık altında toplandığı tespit edilmiştir:

- 1) Yoksullukla mücadele
- 2) Bütün çocukların eğitime erişiminin ve devamının sağlanması

Tablo 2- Narenciye, Pamuk ve Fındık Hasadının Sağlık Riskleri

Riskler	Narenciye	Pamuk	Fındık
Düşme ve yaralanma tehlikesi	X	–	X
Tarımsal ilaçlama ve gübreleme	X	X	X
10 kg'dan fazla yük kaldırma	X	X	X
Gürültü ve/veya vibrasyonun yüksek olduğu ortam	Zaman zaman		
Aşırı sıcak veya soğuk ortamda çalışma	X	X	X
Sağlığa zararlı ve meslek hastalığına yol açan madde kullanımı	X	X	X
Fazla dikkat gerektirme	X	X	X
Aralıksız ayakta durmayı gerektirme	X	X	X
Parça başı ve prim sistemi ile ücret ödenmesi	Zaman zaman		
İşin bitiminde evine veya ailesinin yanına dönme imkanının olmaması	Zaman zaman		
Gelişim açısından tehlike (güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel, ahlaki, psikososyal)	X	X	X
İşverenlerce tedbir alınmasını gerektiren ve çocukların tecrübe eksikliği, mevcut veya muhtemel riskler konularında bilgisizlik veya tamamen gelişmiş olmamalarına bağlı olarak gelişmelerini, sağlık ve güvenliklerini tehlikeye sokabilecek riskler.	X	X	X

- 3) Mevzuatın gözden geçirilerek düzenlemelerin yapılması
- 4) Yasal düzenlemelerin uygulanması ve uygulanmasını denetlemek için gerekli tedbirlerin alınması
- 5) Planlama, izleme, eşgüdüm ve katılım sağlama
- 6) Mevsimlik gezici tarımda çalışan aileler ve çocukları için gerekli hizmetlerin sunulması.

Politika belgelerinin sunduğu bu çerçeve, oldukça kapsamlı olmakla birlikte her bir alan için belirlenen stratejilerde ve her alanın sorumlularının tespitinde aynı nitelikte bir kapsayıcılığın bulunmadığı gözlenmiştir.

Örneğin *yoksullukla mücadele* bir temel politika olarak belirlenmiş, fakat bu alanda karşılaşılan yoksulluğun, bir çalışan yoksulluğu olduğuna değinilmemiş, dolayısıyla da stratejiler arasında asgari ücret ve tarım işçilerinin ücretlerinin belirlenmesindeki esasların değiştirilmesine yer verilmemiştir.

Sorumlu kurumların belirlenmesi sırasında da kamu kurumları ile sınırlı kalmıştır. Politika belgelerinde, sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri, sendikalar, akademinin sorumluluklarından söz edilmemektedir. Aynı zamanda üretim – tüketim hattında yer alan diğer aktörlere de sorumluluk verilmemektedir. Son olarak uluslararası kuruluşların sorumluluklarından da söz edilmemektedir.

Ne Yapmalı?

Her şeyden önce, bütün politika belgeleri ve araştırmaların ortaya koyduğu gerçekle doğrudan ve gerçekçi bir yüzleşme yapmak, samimi olmak gerekir.

Tarım işçilerinin ve tarımla uğraşan küçük çiftçilerin, toplumun en yoksul kesimini oluşturduğu, tam gün çalışma halinde dahi bu yoksulluk döngüsünü kıramadıkları bir ortamda, öncelikle ucuz emeğe dayalı yürüyen sistem ve buna sebep olan düzenlemelerin sorgulanması gerekir. Bütün politikalar sebeplerle etkili mücadele yöntemlerine odaklanmış olmalıdır.

Bu perspektifle oluşturulan önerilerden bazıları şunlardır:

- 1) **Asgari ücret değişmeli:** Bu nedenle, öncelikle; T.C. Anayasası'nın 55. maddesi değiştirilmeli ve emeğin değerinin korunması ve insan onuruna yaraşır bir gelir güvencesi, bir hak olarak düzenlenmelidir. Aynı zamanda İş Kanunu'nun 39. maddesi de değiştirilmeli ve Avrupa Sosyal Şartı'nda yer alan kriterler de kullanılarak, asgari ücreti insan onuruna yaraşır asgari geçim standardı düzeyine çıkarmayı sağlayacak bir ilke benimsenmelidir.
- 2) İlköğretim ve Eğitim Kanunu 52 ve devam maddelerinde, çocuğun okula devamsızlığının sebeplerinin araştırılması ve ailenin bu sorunla mücadele etme becerisinin geliştirilmesi için sosyal hizmet müdahalesini mümkün kılacak biçimde bir yasal düzenleme yapılması gerekir. Eğitime devamı sağlama bir yasa problemi olmaktan çok aynı zamanda da bir politika sorunudur. Bu nedenle çocukların okul ve öğrenmeyle bağıni güçlendirecek nitelikte eğitim hizmetlerine bütün

Mevsimlik tarım göçünün acımasızlığı: çocuklara, yine çocuklar bakmakta...

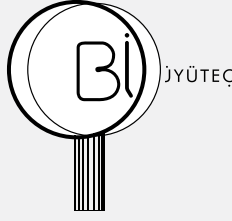
çocukların erişmesini güvence altına alacak bir plan uygulamaya konulmalıdır.

- 3) Mevsimlik gezici tarım işlerinde istihdamın çocuk işçiliğinin en kötü biçimi sayılması ve bu iş kolunun çocuk sağlığını tehdit eden riskleri dikkate alınarak İş Kanunu'nun 71. maddesinde ve Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'te düzenleme yapılarak bu işkolunda en düşük çalışma yaşının 18 olarak belirlenmesi gerekmektedir.
- 4) Tarımda çocuk işçiliğinin bütün alanlarının ve tarımda çocuk işçiliğinin önlenmesi için çalışan ebeveynlerinin ücret, çalışma süreleri, izinler vb. haklarının bütünlüklü biçimde ele alınabilmesi için özel bir tarım iş yasası hazırlanmalıdır.
- 5) Üretim biçimleri ve kârın üretim zincirinde dağılımı üzerine bir çalışma yapılmalı ve mevsimlik gezici tarımda iş ve işçi bulma ilişkilerinden, ürünün pazarlanması sürecindeki ilişkilere ve çalışanların ücretlerinden, yaşam koşullarına kadar geniş bir alanda işçi lehine güvenceleri arttıracak, bu arada küçük çiftçiyi de koruyacak biçimde yasalar yeniden yapılmalıdır.
- 6) Hazırlanan politika belgeleri ve stratejik planların uygulanabilmesi için yapılacak iyileştirmelerin her bir aşaması için ayrıntılı bütçe ve personel tahsisi yapılmalıdır.
- 7) Sorunun çok boyutlu olması nedeniyle, hem sorumlu kurumlar hem sorumluluklar bakımından karmaşık ve birbirinden etkilenen hatta yer yer sıkı sıkıya birbirine bağlı çalışmaların eş zamanlı ve ortak bakış açısı ile yürütülmesini sağlamak üzere ilgili kurumlar arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlanması gerekmektedir.
- 8) Gerekli tüm stratejileri, faaliyetleri ve kurumları içeren, kanıta dayalı hazırlanan ulusal politikalar ile emek-ücret dengesini çalışan aleyhine bozan üretim koşullarına karşı küresel uygulamalarla mücadele edilmesini sağlayacak uluslararası politikalar geliştirilmelidir.

SUNUŞ

SAĞLIK VE SAĞLIK ÇALIŞANLARI

Bu sayının büyüteç konusu sağlık ve sağlık çalışanları. 2003 tarihli Sağlıkta Dönüşüm Programı maliyet, verimlilik ve performans kısıtları ile çalışma ortamı, çalışma koşulları ve çalışma ilişkilerini önemli oranda bozmuş, sağlığı bir metaya hastayı ise müşteriye dönüştürmüştür. Bu dönüşüm sağlık personeli yetersizliğinin yarattığı yoğun iş yükü ile birleştiğinde hem çalışanlar

arasındaki hem de hasta/hasta yakını sağlık personeli arasındaki ilişkileri germiş, sağlık çalışanlarına yönelen şiddet artmıştır. Öte yandan kapitalist sistemin bölüşüm ilişkilerindeki bozulma sağlığa da yansımış, artan eşitsizliklerin yönetilebilmesi için sağlık güvencesinde evrensel sağlık kapsamı tartışması gündemin ana maddelerinden biri haline gelmiştir. Büyüteç başlığı sağlık ortamı ve sağlık çalışanlarını bu konular etrafında üç ayrı makale ile incelemektedir. İyi okumalar dileriz.

Maliyet, Verimlilik, Performans ...

Osman ELBEK (*)

Dönüşen sağlık ortamında aşına olduğumuz kelimeler ve kavramlar bunlar oldu ne yazık ki. Oysa kaç yaşında olursa olsun gözlerini hayata kapayan bir kişinin maliyet analizi nasıl yapılabilir? Ya da verimlilik kavramıyla çocuk doğurmak arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Ya da sağlık sorunu olan bir kişinin hastalıkları puanlanarak piyasada para kazanılacak bir meta haline nasıl getirilebilir?...

Ancak görmek zorundayız ki söz konusu değişim ve dönüşüm sadece sağlık alanıyla sınırlı değil. Aksine hayatın kendisi bu yönde değişiyor. O nedenle sadece tıp ortamını ve hekimleri kritize ederek sorunu çözemeyiz.

<http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/saglik/yumurtaliklarinizin-verimli-olduguna->

İşletmeci Yaklaşım

Bilmiyorum fark edebildiniz mi ama yakın zaman önce çok satan bir gazetenin, ağırlıklı kadınlara hitap eden ve çok okunan popüler bir ekinde "Yumurtalıklarınızın verimli olduğuna dair 5 işaret" başlıklı bir haber yayınlandı. Habere göre adet kanamalarınız düzenliyse, mens öncesi gerginlik belirtilerini eksiksiz yaşıyorsanız, diğer kadınların adet dönemlerini etkilemek gibi sihirli bir yeteneğe sahipseniz, adet kanamalarınız ortalama yoğunluktaysa ve adet döneminizin ortasında çok fazla, açık renkli ve kokusuz vajinal akıntınız varsa verimli yumurtalıklara sahipsiniz demekmiş.⁽¹⁾

Ne garip; bu haber yayınlandıktan sonra kadın örgütleri "Biz tavuk muyuz!" diye sokaklara dökülmediler.

Aksine muhtemelen pek çoğu, söz konusu işaretlerin kendisindeki karşılığını düşünerek sevindi ya da üzüldü. Çünkü verimlilik, sorgulanmaz bir kabul –bedeli kadını, kuluçka makinesi değersizliğine indirgemek olsa da!

Gerçekten de toplum neoliberal ideoloji uyarınca bir dükkân ya da işletme gibi görülüyor. Girdiler, çıktılar, yatırımlar, harcamalar, stoklar, piyasada para yapanlar (yani değerliler), piyasada yeterince para yapmaz olanlar (yani değersiz çöpler)...

Kuşkusuz tıp da bu değişimden fazlasıyla nasibini alıyor. İş görüşmelerinde hekimlere hastane denilen işletmeye nasıl ve ne kadar para kazandırabilecekleri soruluyor. Onlardan beklenen hastalarına iyi hekimlik yapmak değil. Çünkü doğru tanı ve tedavi para etmiyor. Önemli olan ameliyat yapmak, alanı itibarıyla ameliyat yapmayan dahili bir branşsa vücudun bir deliğine mutlaka bir şey sokmak ya da bir şey takmak... Piyasada bunlar para ediyor.

Özelde de, devlette de aynı bakış açısı egemen. Birisinde adı "hak ediş", ötekisinde "performans". Tek fark bu.

Sağlık Turizmi

Hal böyle olunca hekimlerin sağlığa ve hastalığa bakış açısı da değişiyor. Örneğin bir tıp doktoru, bir zamanlar hekim olduğunu unutarak, "Türkiye'nin obezite tedavi başarısı Türkiye'ye döviz getiriyor" diye açıklama yapıyor.⁽²⁾ Söz konusu açıklamayı yapan

(*) Prof.Dr., Göğüs Hastalıkları

“işletmeci”ye göre, “Hastalar döviz cinsinden yaptıkları alışverişler ile konaklama sektöründen küçük esnafa kadar iç ekonomiyi canlandırıyor”muş.

Çok değil yirmi yıl önce bir hekim böyle bir açıklama yapsaydı, bırakın manşete çıkmayı, muhtemelen kısa süreli de olsa meslekten men edilirdi. Ancak şimdilerde kendisine yönelen basın ordusunun önünde “Obezite ameliyatları için gelen hastalar, sağlık turizminin yanı sıra Türk esnafına da katkıda bulunuyor” dihebiliyor.

Sağlık Bakanlığı’nın isteği uyarınca sağlık turizm haline gelince, hastalar da hastanelere, manavlara, kuaförlere, alışveriş merkezlerine para kazandıran turistlere dönüşüyor...

Gelin görün ki sorun bu kadar değil.

“Daha ne olsun” denilebilir elbette. Ama dahası var. Çünkü örneğin obezite ameliyatı, hastane içerisi ve dışarısındaki esnafa para kazandırır da hastaya yine de doğru bir işlem yapılıyor. Hiç kuşkusuz “verimlilik” nedeniyle o ameliyatı, ya da para kazandıracak iş ne ise onu yapabilmek için yapılabirlik sınırları oldukça zorlanıyor. Ama yine de son kertede bilimin önerdiği bir girişim ya da işlem yapılıyor.

Bir de uydurma girişimlere maruz kalan hastalar var...

Üst Düzey Performans

Bu performans uygulaması gereğince piyasada çok para eden ancak kerameti kendinden menkul işlemler var. Bu işlemleri yapanların en önemli özelliği müthiş bir egoya sahip olmaları. Dünya onlarla başlıyor ve bitiyor. Yöntemlerini ya kimse anlamıyor ya da kıskançlıktan ve çekememezlikten dolayı kabul etmiyor(!). Ama onlar “vatan” ve “insanlık” için koşutuyorlar. Medya da “haber” adı altında, değerlerinin farkına varılmamış bu kişilerin bolca reklâmını yapıyor (muhtemelen bu haberler de medya açısından verimli bir kazanç kapısı(!)).

İşin kötü tarafı tıp bilimini tahsil etmemiş birisi için bu haber gibi görünen müşteri avlama tuzaklarını anlamak mümkün değil. Daha sıkıntılı olanı tıp bilimi o kadar genişledi ki “haber”in yayımlandığı konunun bilgisine sahip olmayan hekimlerin bile akla karayı birbirinden ayırması pek olanaklı değil. O nedenle örnek olması açısından kendi alanımdan bir “haber” ile bu sorunu tartışmaya açayım:

<https://www.medimagazin.com.tr/guncel/genel/tr-obezite-cerrahisi-uzmani-turkiyenin-obezite-tedavi-basarisi-turkiye-doviz-getiriyor-11-681-78618.html>

Çok okunan ve muhalif kesimlerde yazdıklarına çok güvenilen bir gazetede gördüm “Bir Operasyonla KOAH hastalığını bitirebilirim” haberini.⁽³⁾ Görür görmez de anladım müşteri arandığını. Çünkü Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı (KOAH), ameliyatla kurtulacak bir hastalık değil.

Ancak gelin görün ki habere göre KOAH hastalığını “insanlık” için bitirmeye and içmiş göğüs hastalıkları uzmanı olan esnafımız günde dört ameliyat yapıyor-muş. Pekiyi ama göğüs hastalıkları uzmanları ameliyat yapmaz ki. Öyle ya ameliyat cerrahi alanın işi. Ama ne önemli var; bu detayları kim fark edecek!

Haberi okuduğumuzda söz konusu işlemleri yapan kişinin tek isteğinin “sağlık ordusu” kurmak olduğunu anlıyoruz. Sağlık Bakanlığından da bu konuda destek istiyormuş. Bakanlığı ikna etmek için öne sürdüğü argüman ise çok dikkat çekici: “KOAH tedavisiyle ilgili yaptığım tedavi yöntemiyle, iddia ediyorum, iki yıl içinde Türkiye’nin cari açığını kapatırım”.

Galiba tıp doktoru esnafımız, Sağlık Bakanlığı’nın da hastanın derdinden çok “cari açık” ile ilgilendiğini düşünüyor.

Haksız mı? Kanaatimce her konuda haksız ama bu hariç.

Daha önemlisi esnaf doktorumuz çok mütevazi: “Yakin bir gelecekte Nobel’i bana verebilirler” diyor. “Davetli olarak Rusya’ya gidiyorum. Putin de görüşmek istiyor benimle” diyor. “Amerika, Almanya, İtalya sırada. Sonrasında Uzakdoğu ve Afrika var” diyor... diyor.

Ve en önemlisi haber adı altında reklâmının yapıldığı medyanın siyasi pozisyonunu da dikkate alarak o alanda çok etkili olabilecek sözleri söylemekten imtina etmiyor: “Beni Türk doktorlarına emanet ediniz” diyen Büyük Atatürk’ün çağdaş yolundan yürümeye kararlıyım.”

Hiç kuşkusuz bu cümle, yapılan reklâmın performansını kat be kat artırıyor...

Atatürk mü? Değerler mi? İlkeler mi?

Tıp mı? Sağlık mı? Etik mi?

Neoliberal uygarlıkta her değer satılıktır: sağlık da dahil.

Dipnotlar

(1) <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/saglik/yumurtaliklarinizin-verimli-olduguna-dair-5-isaret-40769411>

(2) <https://www.medimagazin.com.tr/guncel/genel/tr-obezite-cerrahisi-uzmani-turkiyenin-obezite-tedavi-basarisi-turkiye-doviz-getiriyor-11-681-78618.html>

(3) <https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/bir-operasyonla-koah-hastaligini-bitirebilirim-2717155/>

Sağlık Çalışanlarına Şiddet

Sebiha KABLAY (*)

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre şiddet "fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması" durumudur (WHO, 2002:4). WHO şiddet türlerini kendine şiddet, kişilerarası şiddet ve toplu şiddet olarak incelemektedir. Genellikle intihara eğilimli davranışlar ve kendini suiistimal kendine şiddet olarak tanımlanırken; kişilerarası şiddet, aile içi şiddet ve toplumda şiddet olarak kategorize edilmekte; toplumda şiddet ise gençlik şiddeti, aile dışında cinsel saldırılar, okul-işyeri-hapishane-evde bakım kurumlarında şiddet olarak ortaya çıkmaktadır (Yenimahalleli-Yaşar, 2008). Bireysel şiddet toplumda şiddeti tetikleyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Polat, 2016: 16). Ancak şiddet uygulandığında sadece

bireysel sonuçlar doğurmamakta toplumsal sonuçlara da neden olmaktadır. Özellikle de şiddet sarmalında büyüyen çocukların şiddete eğilimi artmaktadır. Her geçen gün şiddet uygulama yaşı düşmekte ve yaygınlaşmaktadır.

İşyerinde yaşanan şiddet de son yıllarda gittikçe artan bir olgudur. İşyerinde şiddet kimi zaman çalışanların

birbirine karşı yönelirken kimi zaman da hizmetten yararlananlar tarafından çalışanlara yönelmektedir. Çalışanların kendi arasındaki şiddet fiziksel ve psikolojik şiddet olarak gerçekleşirken, hizmetten yararlananlar genellikle fiziksel şiddete yönelmektedir. Yine çalışanlar arasındaki psikolojik şiddet son yıllarda "mobbing" kavramı ile ifade edilmekte yaygın olarak yöneticilerden çalışanlara yönelmektedir.

İşyerinde taciz ve şiddet bir işçi sağlığı ve iş güvenliği sorunu olmasına rağmen konuyu önlemeye yönelik girişimler pek de fazla değildir. İşyerinde taciz ve şiddeti, işverenlerin bir iş güvenliği riski olarak değerlendirmesi, önlemesi ya da azaltması gerekmektedir (Erdoğan, 2008). Ancak bu konuda da İş Yasasındaki kısıtlı düzenleme dışında pek fazla düzenleme yoktur. Çalışanlara

yönelik şiddetin en sık yaşandığı alanlardan birisi sağlık kurumlarıdır. Bu çalışmada sağlık çalışanlarına yönelik şiddet olgusu ele alınmaktadır.

Sağlık Kuruluşlarında Çalışana Yönelik Şiddet

Kapitalizm için sağlık hizmetlerinin üç önemli işlevi vardır. Bunlar "emeğin yeniden metalaşması/üretimi, siyasi işlevleri (ulusun inşa süreci ve hegemonyanın kurulması) ve sermaye birikimine katkıdır". Ancak bu üç amaç tarihsel süreçte değişmiştir. Kapitalizmin erken dönemlerinde ulusun inşası ve emeğin yeniden üretimi önemliyken, sınıf mücadelelerinin arttığı dönemlerde toplumsal hegemonya kurulması ön plana geçmiştir. Neoliberal politikaların uygulandığı dönemde ise artık sağlık hizmetlerinin sermaye birikimine katkısı ön plana geçmiştir (Zencir, 2009; Kablay, 2014a). Yani kapitalist sömürünün derinleşmesinde sağlık hizmetlerindeki

dönüşüm büyük katkı sağlamıştır.

Türkiye'de de sağlık alanındaki dönüşüm aslında 1980 sonrası özellikle Dünya Bankası projeleriyle başlamış, ancak 2003 yılından itibaren "Sağlıkta Dönüşüm Programı" ile tüm sağlık sistemini içine alacak şekilde genişlemiştir. Bu yeni dönüşüm programı "kaliteyi artırmak ve verimsizliği engellemek" amaçları ileri sürü-

lerek sağlık hizmetlerinde pek çok değişiklik getirmiştir (Elbek, 2010; Kablay, 2011). Bu uygulamaların başında Sağlık Ocağı sisteminin yerine getirilen Aile Hekimliği Uygulaması, Performansa Dayalı Döner Sermaye Primi Uygulaması, Tam Gün Uygulaması, Genel Sağlık Sigortası, Hasta Hakları Uygulaması, Toplam Kalite Yönetimi çalışmaları sayılabilir. Neoliberal politikaların genelde yarattığı değişim ile özel sektör kurallarının artık kamu sektörüne de sirayet etmesi ve hizmetlerin sunumunda bu ilkelerin uygulanması söz konusudur. Ancak yaratılan en önemli değişim bir zihniyet değişimi olup önceki dönemlerde bir "hak" olarak talep edilen sağlık hizmetleri piyasanın konusu olduğundan "müşteri-tüketici" odaklı hale gelmektedir (Kablay, 2014b).

Türkiye'de son yıllarda sağlık çalışanlarına yönelik şiddet artmış, hatta bu nedenle pek çok sağlık çalışanı hayatını kaybetmiş, yaralanmış ya da psikolojik yıkıma uğramıştır.

Sağlık kurumlarında "yoğun iş yükü, düzensiz ve belirsiz çalışma koşulları" çalışanların psikolojik şiddete

(*) Doç. Dr., Ordu Üniversitesi Ünye İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi ve Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

uğrama riskini ve tükenmişlik düzeylerini artırıcı etki yaratmaktadır (Parent-Thirion ve ark. 2007; akt. Egici ve Öztürk, 2018). Kablay'ın sağlık çalışanları arasında yaptığı bir çalışmada (2013) çalışanların en önemli beş mesleki sıkıntısı; işin yoğunluğu (%18,8), mesleki saygınlığın düşük olması (%13,1), çalışma süresi/nöbet/ icap uygulamaları (%9,4), maddi manevi tatminsizlik/ bilimsel çalışmama (%8,8), görev tanımlarının olmaması (%8,8) olarak ortaya çıkmıştır. Üstelik çalışmaya katılanların %62,5'i son 5 yıldır mesleğini bırakmayı düşündüğünü ifade etmiştir. Sonuçlar da göstermektedir ki sağlık çalışanlarının yoğun iş temposu meslekten soğumalarına neden olmaktadır. Sağlık çalışanlarına yönelen şiddetin büyük çoğunluğu hasta ve/veya hasta yakınları tarafından gerçekleştirilmektedir.

Hasta ve/veya Yakınlarının Sağlık Çalışanlarına Uyguladığı Şiddet

Sağlık hizmetlerinin piyasada alınıp satılabilen bir niteliğe kavuşması ile hizmetin sunumunda müşteri temelli istekler de artmıştır. Hatta başlangıçta hastaların hak ihlallerinin önlenmesi için ortaya atılan "hasta hakları" kavramı da günümüzde "müşteri/tüketici hakları"na doğru evrilmiştir. Uygulamanın yaygınlaşması hasta ve yakınlarının da süreçlere aktif katılımını beraberinde getirmiş, bu durum ise sağlık emekçileri ile kurulan ilişkinin yönünü değiştirmiştir. Özellikle de hekimlerin görev alanına giren konularda (örneğin endikasyonlar), hasta ve yakınlarının baskı kurduğu görülmektedir. Ancak sorun sadece görev alanı veya karar mekanizmalarına müdahale ile kalmamakta kimi zaman gerginleşen ve hatta bazen şiddete dönüşen bir durum almaktadır (Kablay, 2013: 14).

Kablay'ın (2013) bir Eğitim ve Araştırma Hastanesinde yaptığı çalışmada, Hasta Hakları birimine yıllık yaklaşık 800 civarında şikayet yapıldığı ve bunlardan sadece 60'ı için dosya açıldığı tespit edilmiştir. Yani şikayetlerin sadece %7,5'i hasta hakkı ihlali olabileceği şeklinde değerlendirilmiş, %92,5'inin ise "yoğun bakımı girememek, ziyaret saatleri dışında hastayı ziyaret etmek" gibi hastanelerde uygulanması gereken kurallar nedeniyle yapılmıştır. Hasta ve/veya yakınları biraz da müşteri gibi düşündüklerinden sadece kendilerinin hakkı varmış gibi düşünmekte, normal kuralların uygulanmasında bile çoğu zaman sorun çıkartabilmektedirler. Aynı çalışmada (Kablay, 2013) siyasilerin hasta takibi konusunda çalışanlara etki etmesi (%16,9) ile hasta hakları uygulamasının önemli bir sorun olduğu ifade edilmiş; uygulama ile bazen hasta ve yakınlarının çalışanları şikayet etmesi için teşvik edildiği belirlenmiştir. Çalışmaya katılanların %75'i kendisini tehdit altında hissettiğini ifade etmiştir. Tehdit hissettiren olaylar-uygulamalar çalışanlara sorulduğunda siyasi ve yönetsel baskı (%24,4), hasta hakları uygulaması ve hasta şiddeti (%18,1), her iki durumu birden (33,1) tehdit unsuru olarak gördükleri ifade edilmiştir. Üstelik çalışanların kendini tehdit altında hissetmesi kararlarını da etkilemektedir. Çalışmaya katılanların %32,5'i kendini tehdit altında hissettiğinden riskli işlemlerden kaçındığını, %39,4'ü ise bilimsel ilkelere göre hizmet verilmediğini düşündüğünü ifade etmiştir.

Neoliberal politikalarla sağlığın bir meta haline,

hasta ve yurttaşların müşteriye dönüşmesi ve süreçlere gereksiz müdahalesi aslında kendilerini olumsuz etkilemektedir. Riskli işlemlerin yapılması gereken bir hastanede bundan kaçınılması çalışanların kendini güvende hissetmemesi ile ilintilidir. Çünkü işlem başarısız olduğunda şiddete maruz kalma, hatta öldürülme riskli bulunmaktadır. Uygulamanın amacı dışında kullanılması her geçen gün sağlık çalışanlarını biraz daha kıskacı altına almaktadır. İronik bir şekilde hasta ve/veya yakınlarının şiddete başvurusu ise hizmetin daha iyi sağlanmasına değil gerçekten gereksinimi olanların bazı sağlık girişimlerinden mahrum kalmasına neden olmaktadır (Kablay, 2013).

2018'in ilk 4 ayında 2 bin 934 sağlık çalışanı sağlık kurumlarında şiddete maruz kalmıştır. Son 6 yılda ise 68 bin 375 çalışan şiddete uğramıştır. Vakaların %30'unda fiziki şiddet söz konusudur. Son 6 yılda fiziki şiddete uğrayan sağlık çalışanı sayısı 20 bin 706'dır. Şiddet vakaları en fazla "Acil Servislerde" yaşanmaktadır. Yine Devlet Hastaneleri şiddetin en fazla -25 bin 481 yaşandığı sağlık kurumları olurken, Eğitim ve Araştırma Hastanelerinde ise şiddete uğrayan sayısı hiç de az -15 bin 970- değildir (t24.com.tr/haber/son-6-yilda-68-bin-375-saglik-calisan-siddet-magdur- oldu.671357).

Sağlık kurumlarında çalışanlara uygulanan şiddete yardım çağırarak amacıyla "Beyaz Kod" uygulaması devreye koyulmuştur. Bu uygulamada kendini tehdit altında hisseden ya da şiddete uğrayan personel Beyaz Kod alarmı vererek yardım istemektedir. Ancak uygulamanın özelliği, olay olduktan sonra veya esnasında yardım istenmesidir. Oysa sağlık kurumlarında şiddet girişimlerinin önceden önlem alınarak ortaya çıkması engellenmelidir.

1/1/2015-30/4/2017 tarihleri arasında Sağlık Bakanlığı verilerine göre 25 bin 443 Beyaz Kod alarmı olmuştur. Bunlardan 6 bin 893'ü fiziksel şiddet, 18 bin 550'si ise sözel şiddettir (www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=67d3d212-9232-11e7-b66d-1540034f819c). Rakamların yüksekliği sağlık kuruluşlarında şiddeti önlemeye yönelik girişimlerin yetersiz olduğunu da ortaya koymaktadır.

Sağlık Çalışanlarının Birbirine Uyguladığı Şiddet

Sağlık çalışanlarına yönelik şiddet ne yazık ki sadece hasta ve/veya yakınlarından gelmemektedir. Sağlık çalışanlarının kendileri de birbirine yönelik şiddet hareketlerine girişmektedirler. Üstelik bu diğer işyerlerinde

olduğu gibi yoğun olarak yönetimin «mobbing» uygulaması şeklinde ortaya çıkmamaktadır.

Sağlık çalışanlarının kendi arasındaki çatışmanın ve şiddetin pek çok nedeni vardır. Bu nedenlerden en önemli iş yoğunluğudur. İşin yoğunluğunun fazla olması dönem dönem ekip içinde sürtüşmelere neden olmaktadır. Diğer neden ise personel yetersizliğidir (Kablay, 2013). İş yoğunluğu personel yetersizliği ile birleştiğinde ise durum daha kötü bir hal almakta, zaten hasta ve yakınlarının baskısına maruz kalan çalışanlar bu sefer birbirine karşı toleranssız davranmaktadır.

Sağlık işyerlerinde en önemli işyeri sorununu ise performansa dayalı döner sermaye primi (PDDSP) uygulaması oluşturmaktadır. PDDSP ile sağlık kuruluşlarındaki muayene sayıları, hasta yatış oranları, taburcu oranları ile daha fazla tetkik sağlayacak tetkiklerin oranı artmıştır. Bu durum hastalar açısından memnuniyet verici bir uygulama olarak görülmektedir. Çünkü hasta hemen hekime ulaşabilmekte, pek çok tetkik ve hatta girişimsel işlem yaptırılabilir (Elbek, 2010). Ancak sistem özellikle hekimlerin yaptıkları işlemler üzerinden işlemektedir. Yapılan her fazla muayene, tetkik, girişimsel işlem hekimin döner sermaye ücretini artırır diğer ekip çalışanları için bu iş yükü anlamına gelmektedir. Hekimlerin standartların üzerinde vaka yapmak istemesi diğer sağlık çalışanları ile gerilime hatta bazen tartışmalara neden olmaktadır. Üstelik sorun sadece hekimlerle diğer sağlık meslekleri arasında çıkmamaktadır. Sistem rekabete dayandığından aynı ekibin üyeleri olan hekimler arasında da rekabete neden olmaktadır. Bu durum girişim günlerinin ayrılmasına, hasta yatışlarının buna göre ayarlanmasına neden olmaktadır. Kablay'ın yaptığı bir çalışmada (2014a) çalışmaya katılan sağlık çalışanlarının %60'ı PDDSP'yi hem toplum hem de çalışanlar açısından sakıncalı/zararlı bulduğunu ifade etmiştir. Üstelik de çalışmaya katılan hemşireler ve yardımcı hizmetlilerin yanı sıra hekimler de böyle düşünmektedir. Derinlemesine görüşmelerde de uygulamanın çalışanlar arasında gerilime hatta düşmanlığa yol açtığı; diğer sağlık çalışanlarının ve asistan hekimlerin «uzmanların işçisi» durumuna geldiği ifade edilmiştir. Bilimsel çalışma yapma, kitap okuma yerine sürekli olarak performansı artırmaya çalışmak çalışanların hem iş yoğunluğunu hem de aralarındaki gerilimi artırmaktadır.

Sonuç

Neoliberal politikalar sağlık hizmetlerinde önemli bir değişim yaratmış, bu değişim sonucunda hasta artık müşteriye dönüşmüştür. Çünkü sağlık piyasa koşullarında satın alınabilen bir hizmet olmuştur. Sistemdeki bu dönüşüm özellikle verimlilik ve kaliteyi artırma gerekçeleri ile bazı uygulamaların değiştirilmesine neden olmuştur. Bu durum sağlık çalışanlarının iş yoğunluğunu artırmaktadır. Kamudaki istihdam oranlarının azalması ve istihdam biçimlerinin değişmesi ile iş yoğunluğu birleştiğinde ise hizmetlerin zamanında yetiştirilebilmesi için önemli bir baskı ortaya çıkmaktadır. Bu sistemde hasta ve yakınları «Hasta Hakları, BİMER, CİMER» gibi uygulamalarla sağlık çalışanları üzerinde bir denetim ve psikolojik şiddet uygulamaktadır. Ancak çoğu kere durum psikolojik şiddet ile son

bulmamakta sağlık çalışanlarına yönelik fiziksel şiddete de başvurulmaktadır. Son yıllarda ülkemizde sağlık çalışanlarına uygulanan şiddet istatistikleri de bunu doğrulamaktadır.

Sistemde yaşanan dönüşüm sağlık sistemine rekabeti entegre ederek aslında sağlık çalışanları arasındaki çalışma barışının bozulmasına da neden olmuştur. Bunda da en fazla etkili olan uygulama PDDSP'dir.

Şiddete karşı çeşitli düzenlemeler ve Beyaz Kod çağırısı uygulansa da rakamlar uygulamanın çalışanlara şiddeti engellemediğini ortaya koymaktadır. Çünkü uygulama olay anı veya sonrasına yöneliktir. Oysa şiddeti henüz ortaya çıkmadan önlemek gerekmektedir. Bu ise sadece sağlık işyerlerinde değil her alanda şiddetle mücadele ile mümkündür. Bireysel silahlanmanın önüne geçmemek, şiddet uygulayanlara çeşitli gerekçelerle ceza indirimini yapılması hiç kuşkusuz bu mücadeleyi olumsuz etkilemektedir. Ayrıca küçük yaşlarda verilecek «saygı eğitimi» belki de pek çok alandaki şiddet sorununu azaltabilir.

Sağlık işyerlerinde ise hasta ve yakınlarının uzman olmadığı her alana müdahalesinin engellenmesi, bu yerlere silahla girişin önlenmesi, uyulması gereken kuralların görsellerle sık sık hatırlatılması, ancak bunun yanı sıra sağlıklı bir hasta ve hasta yakını bilgilendirme sisteminin kurulması yararlı olacaktır. Ayrıca piyasa ve rekabet baskısı hissetmeden hizmetin verilmesi de şiddeti azaltıcı etki yaratacaktır.

Kaynaklar

- Elbek, O. (2010). «Performans ve Hekimlik», Toplum ve Hekim, C: 25, S:6, 432-447
- Egici, M.T., Öztürk, G.Z. (2018). «Beyaz Kod Verileri Işığında Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet», Ankara Me. J., 2, 224-31
- Erdoğan, S. (2008). «İşyerinde Taciz ve Şiddet Bir İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Konusudur», Şiddete Karşı Düşünce Ortamı (Sempozyum Kitabı), Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Vakfı, Ankara
- Kablay, S. (2014a). «Performansa Dayalı Döner Sermaye Primi Uygulaması ve Sağlık Çalışanlarına Etkisi», İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, C: 16, S:4, 85-110
- Kablay, S. (2014b). «Kamu İstihdamındaki Esnekleşmeye 4B Örneğinden Bakış», Türkiye'de Esnek Çalışma, (Der. Müftüoğlu, Ö ve Koşar, A.), İstanbul: Evrensel Basım Yayın
- Kablay, S. (2013). «Sağlık Emekçilerinin Gözünden Hasta Hakları Uygulaması», İnsan Hakları Yıllığı, C:31, 63-82
- Kablay, S. (2011). «Sağlık Alanında Uygulanan Ücret politikalarının Bir Aracı olarak Döner Sermaye Primi Uygulamaları», 2000'li Yıllarda Türkiye'de İktisat ve Siyaset Rüzgarları, (Der. Birler vd.), Ankara: Efil Yayınevi
- Polat, O. (2016). «Şiddet», Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C:22, S:1, 15-34
- WHO (2002). World Report on Violence and Health. Summary. WHO, Geneva. https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf
- Yenimahalleli-Yaşar, G. (2008). «İşyerinde Şiddete Genel Bakış», Şiddete Karşı Düşünce Ortamı (Sempozyum Kitabı), Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Vakfı, Ankara
- t24.com.tr/haber/son-6-yilda-68-bin-375-saglik-calisani-siddet-magduru-ordu.671357 (Erişim Tarihi: 15/12/2018).
- www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=67d3d212-9232-11e7-b66d-1540034f819c (Erişim Tarihi: 15/12/2018).

Sağlık Güvencesinde Evrensel Sağlık Kapsamı ve Gelişimi

Gülbiye YENİMAHALLELİ YAŞAR (*) – Rasim CEYHAN (**)

Giriş

Kapitalist sistemin bölüşüm ilişkilerindeki bozulma son günlerde başta Fransa olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde protestolara neden olmaktadır. Dünyada en zengin %1'lik nüfus 2000 yılında dünya refahının üçte birine (%32), 2011 yılında ise neredeyse yarısına (%46) sahiptir (HDR, 2016). Bu eşitsizlik son yıllarda daha da dramatik bir şekilde artmıştır. Oxfam'ın araştırmalarına göre, 2016 yılında “sekiz erkek, dünyanın en yoksul olan 3,6 milyar insanı ile aynı servet düzeyine sahip” hale gelmiş, 2017 yılında ise “dünya servetinin %82'si en zengin %1'lik dilime giderken, dünya nüfusunun en dipte yer alan yarısının küresel zenginlikteki artıştan aldığı pay değişmemiştir” (Oxfam, 2017:1 ve 2018:10).

Sağlıktaki eşitsizlikler, dünyada dramatik bir şekilde bozulan bölüşüm ilişkilerinin sağlık alanına yansımalarıdır. Bu durumu Dünya Sağlık Örgütü (WHO) de kabul etmektedir. WHO'ya göre sağlıktaki eşitsizlikler; paranın, gücün ve kaynakların küresel, ulusal ve yerel düzeydeki eşitsiz dağılımı nedeni ile ortaya çıkmaktadır (WHO, 2018a). WHO'ya göre 2016 yılında her on çocuk-tan biri difteri-boğmaca-tetanoz aşısının bir dozuna bile erişememekte; her gün 15.000 çocuk beşinci yaş gününü göremeden ölmekte, 5-14 yaş arası bir milyon çocuk zatürre, sıtma ve ishal gibi önlenabilir hastalıklardan hayatlarını kaybetmektedir. Yine aynı yılda 303.000 kadın analık nedeniyle ölmekte, düşük ve orta gelirli ülkelerde doğumların yarısından fazlası sağlık personeli yardımı olmadan gerçekleşmekte ve bu nedenle önlenabilir anne ölümlerinin %99'u düşük ve orta gelirli ülkelerde gerçekleşmektedir. Dahası yılda 800.000 kişi intihar nedeniyle (en çok da Avrupa'da) hayatını kaybetmekte; 15-19 yaş grubunda bulunan çocuklar tarafından yılda 12,8 milyon çocuk dünyaya getirilmektedir (WHO, 2018b).

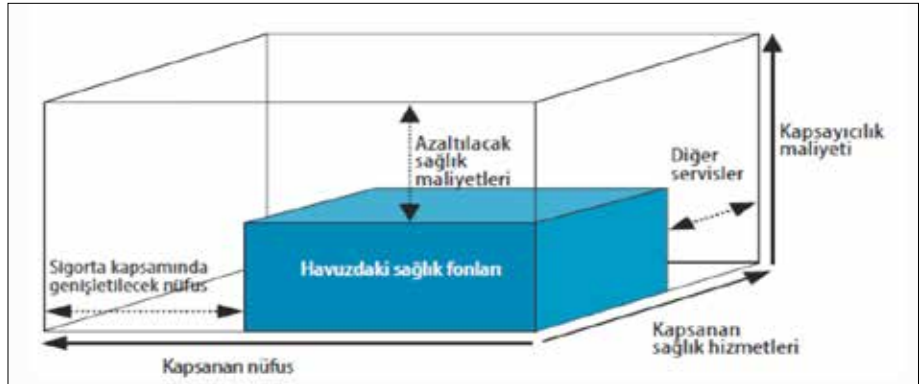
Sağlıktaki eşitsizlikler bölüşüm ilişkilerinin yansıdığı sosyoekonomik ve politik belirleyicilerin yanı sıra, sağlık sistemi yetersizlikleri ile de ilişkilidir (Borrell, Malmusi ve Muntaner, 2016; Yenimahalleli Yaşar, 2018). Sağlık sistemleri; herkese, kapsamlı, nitelikli ve erişilebilir sağlık hizmeti sunumunu mümkün kılacak şekilde organize edilmelidir.

Bu çerçevede herkesin ihtiyacı oranında sağlık hizmetine erişmesini sağlayacak kamusal sağlık güvencesi sistemlerinin kurulması hayati bir önem taşımakta ve II. Dünya Savaşı'ndan bu yana dünya gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Bugün dünya nüfusunun yarısının ihtiyaç duyduğu sağlık hizmetlerine erişememesi; 808 milyon kişinin hane bütçesinin en azından %10'unu sağlığa harcaması ve yaklaşık 100 milyon kişinin de cepten sağlık harcamaları nedeniyle yoksullaşması sağlık güvencesi konusunda hala önemli bir mesafe kat edilmesi gerektiğini göstermektedir (WHO, 2018b).

Son yıllarda sağlık güvencesi tartışmaları, önderliğini WHO'nun yaptığı “evrensel sağlık kapsamı” (universal health coverage) kavramı çerçevesinde yapılmaktadır. Çalışma kapsamında öncelikle evrensel sağlık kapsamı kavramına değinilecek, sonrasında ise evrensel sağlık kapsamının tarihsel gelişimi ele alınıp incelenecektir.

Sağlık Güvencesinde “Evrensel Sağlık Kapsamı”

Sağlıkta güvencesinde evrensel sağlık kapsamı, tüm bireylerin ihtiyaç duydukları sağlık hizmetlerine finansal sıkıntı yaşamadan erişebilmeleri anlamına gelmektedir. Evrensel sağlık kapsamının birbiri ile ilişkili üç boyutu bulunmaktadır (**Şekil 1**). Bu boyutlar; tüm nüfusun sigorta kapsamına alınması (kapsamın genişliği), sigorta kapsamında yeterli düzeyde hizmetin sağlanması (kapsamın derinliği) ve cepten ödemenin varlığı durumunda sigorta kapsamında yer alan sağlık hizmetlerinin ödenebilir bir fiyatla sunulmasıdır (finansal koruma) (WHO, 2010:vx).

Şekil 1: Evrensel Sağlık Kapsamının Üç Boyutu (WHO, 2010:vx)

Şekil 1'den görüleceği üzere, herkese, tüm sağlık hizmetleri için ve ücretsiz olarak sağlık hizmeti sağlanması durumunda şeffaf olarak görünen büyük küpün sınırlarına erişilmiş olacaktır. Şeffaf küpün içindeki mavi küp ise ülkelerin sağlık güvencesindeki mevcut durumunu yansıtmaktadır. Kapitalist sistemin mevcut sağlık güvencesi programları herkese, tüm hizmetler

(*) Doç.Dr. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü.

(**) Sağlık Bakanlığı, Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü

için ve ücretsiz sağlık hizmeti sağlamadığı için şeffaf küp yalnızca erişilmesi gereken bir ideal olarak öne sürülmekte, ülkelerin evrensel sağlık kapsamı küpünün içinde nerede konumlandıklarını göstermeyi amaçlamaktadır.

Uluslararası yazın evrensel sağlık kapsamı hedefinin politik bir süreç olduğunu vurgulayarak hedefe erişmeyi etkileyen beş önemli faktöre dikkat çekmektedir. Bu faktörler: işçi sınıfının ve sol partilerin gücü, yeterli ekonomik kaynak, toplumsal bölünmenin bulunmaması, karşı çıkacak kurumların güçsüzlüğü ve fırsat penceresidir (McKee ve ark., 2013).

Evrensel Sağlık Kapsamı Kavramının Gelişimi

Sağlık güvencesi, tarihsel süreçte üç önemli olgu ile şekillenmiştir. İlki sosyal güvenliğin klasik dönemi olarak da nitelendirilen Sanayi Devrimi'nin yarattığı çalışma ve yaşama koşullarındaki tahribatı bir nebze de olsa azaltmaya ve işçileri sistem içinde tutmaya dönük sosyal sigorta (hastalık sigortası) modelinin Almanya'da 1883 yılında Bismarck öncülüğünde kurulmasıdır. İkincisi SSCB'de kurulan herkese, ihtiyacı oranında ve ücretsiz olarak sunulan Sovyet tipi Semashko modelidir. Üçüncüsü ise Sovyet modelinden büyük oranda etkilendiği iddia edilen, II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri sonucunda kurulan ve hizmet sunumu ile finansmanının devlet tarafından ve vergilerle sağlandığı 1942 yılında İngiltere'de kurulan Beveridge modelidir.

Kapitalist blokta Beveridge modelinin benimsenmesi ile başlayan herkese sağlık güvencesi hedefi 1978 Alma-Ata Deklerasyonu ile temel sağlık hizmetlerinin dünya ölçeğinde tüm nüfusa yaygınlaştırılmasının benimsenmesi ile zirveye ulaşmıştır (Pala, 2018). Bu hedef sağlık hizmetlerini en ücra kırsal bölgelere ve hizmete erişemeyen nüfus gruplarına ulaştıracağı için yalnızca ideolojik olarak tercih edilen bir durum olarak değil, kaynak kıtlığı yaşayan gelişmekte olan ülkeler için maliyet etkililiği göz önüne alındığında zorunlu da bir strateji olarak görülmüştür. Ancak temel sağlık hizmetleri maliyet etkili (ucuz) hizmetler olmalarına rağmen, kapsamlı temel sağlık hizmetlerinin herkese yaygınlaştırılması için dünya genelinde her yıl 50 milyar dolarlık bir paraya ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiş (de Ferranti, 1985), bu durum, WHO ile birlikte Alma-Ata Toplantısını düzenleyen UNICEF'in "kapsamlı hizmet" yerine "öncelikli hizmet" formülünü ortaya atmasına neden olmuştur⁽¹⁾ (Lee ve Goodman, 2002:99).

Bu dönemde kapitalist sistemin içinde bulunduğu makroekonomik daralma, petrol krizi, temel malların fiyatlarının düşüşü (bakır ve kakao gibi) ve zayıf kamu maliyeleri, birçok gelişmekte olan ülkenin bütçe açığı vermesine ve bu durumdan çıkabilmek için dış borçlara ve yapısal uyum programlarına zorlanmalarına neden olmuştur. Bu noktadan itibaren bugün çok iyi bildiğimiz bir senaryo devreye sokulmuş, çok büyüyüp hantallaşmış olan devletin yönetim ve kaynak tahsisi süreçlerini

(1) UNICEF'e göre tüm temel sağlık hizmetleri için gerekli kaynak yoksa en yakıcı sorunlar arasında yer alan bebeklerde büyümenin izlenmesi, oral sıvı alımı, anne sütü ile beslenme, aşılama, gıda takviyeleri, aralıklı doğum ve kadınların okur-yazarlığı hizmetlerini herkese yaygınlaştırmak öncelikli olarak benimsenmelidir.

verimli bir şekilde sürdüremediği, ülkelerin çok büyümüş olan devlet aygıtından kurtarılacak kaynak tahsisinin özel sektöre devri ile verimliliğin sağlanacağı iddia edilmeye başlanmıştır (Lee ve Goodman, 2002:99).

Bu gelişmeler yaşanırken WHO, ulusal sağlık harcamalarının ayrıntılı bir şekilde incelenmesi yoluyla sağlık hizmetleri finansmanında planlama tartışmasını gündeme getirmiştir. Gelir ve harcama biçimleri konusunda elde edilecek ayrıntılı bilgilerin daha sağlıklı planlama yapılması için elzem olduğuna vurgu yapılmıştır (Mach ve Abel-Smith, 1983). WHO finansmanda planlamaya odaklanmışken Dünya Bankası (WB), mevcut kaynakların daha verimli kullanılması ve alternatif kaynakların yaratılması tartışmalarına odaklanan tartışma metinleri/ raporları yayımlamaya başlamıştır. En çok tartışma yaratan iki rapordan ilki ücretsiz sunulan sağlık hizmetinden kullanıcı katkısı alınabileceği üzerine öneriler getirmiştir. İkincisi ise kullanıcı katkısı alma gerekçelerini sıralamış ve özel sağlık sigortaları kurulmasını önermiştir (de Ferranti, 1985; WB, 1987). Bu raporlar aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerde sağlık hizmet sunumunun özel sektöre açılması gerektiğini de gündeme getirmiştir. Bu politikalar Afrika ülkeleri başta olmak üzere tüm dünyaya finansal ve teknik destek sağlayan WB, Amerika Birleşik Devletleri Yardım Kuruluşu (USAID) ve UNICEF tarafından güçlü bir şekilde desteklenmiştir.

Bu tarihten sonra sağlık hizmetleri için kullanıcı katkısı ödeme tartışmaları başlamıştır. Savunucuları ilave kaynak yarattığı, kaynakların kullanımında verimliliği artırdığı, ilave kaynakların en çok ihtiyacı olanlara kullanılarak hakkaniyeti artırma potansiyeli taşıdığını iddia etse de, ampirik çalışmalar bu yolla toplanan paranın çok düşük bir miktar olduğunu, dolayısıyla ilave bir kaynak yaratma gücü olmadığını aksine bazı gruplar için hizmete erişimin önünde bir engel oluşturduğunu dile getirmiştir.

Dünya Bankası'nın 1993 tarihli Kalkınma Raporu ilk kez sağlık konusuna ayrılmış ve "sağlığa yatırım" özel teması ile yayımlanmıştır. Rapor; sağlık sisteminin önemli bir bileşeni olan sağlık finansmanı tartışmalarının sistemin tümünden ayrı sürdürülemeyeceğini, kamusal sağlık harcamalarının sadece minimum temel teminat paketlerini içermesi gerektiğini, meselenin sadece paranın nereden geldiği olmadığını, paranın nereye gideceğini de içerdiğini vurgulamıştır. 1990'lı yılların sonuna gelindiğinde sağlık finansmanında kamu mu özel mi tartışmaları yerini; sözleşmelere, hizmet sunucu ile finanse edicinin ayrılmasına (daha kolay özelleştirebilmek amacıyla) ve kamu-özel karışımı tartışmalarına bırakmıştır.

Bu tarihten itibaren sağlık finansmanı alanında politika belirleyen birtakım uluslararası kuruluşlar (WHO, WB, UNICEF), ABD ve İngiltere'nin bazı akademik çevreleri (Harvard, Johns Hopkins, Londra Ekonomik Okulu - LSE ve Londra Hijyen ve Tropikal Hastalıklar Okulu-LSHTM) ile bazı ulusal kuruluşları (USAID, İngiltere Denizaşırı Ülkeler Kalkınma Örgütü - UK ODA) sağlık finansman reformlarını tüm dünyaya yayan küresel propaganda merkezleri olarak işlev görmeye başlamışlardır (Lee ve Goodman, 2002).

WHO sağlıkta evrensel sağlık kapsamını 2000'li

yıllardan bu yana yoğun olarak gündeme getirmektedir. 2005 tarihli Dünya Sağlık Asamblesi'nde "sürdürülebilir sağlık finansmanı, evrensel sağlık kapsamı ve sosyal sağlık sigortası" konusunda bir karar almıştır (WHA58.33, 2005). 2000'li yıllardan bu yana bu konuda birçok kitap ve iki önemli dünya sağlık raporu yayımlamıştır (WHO, 2010 ve 2013). Her yıl dünyanın en önemli sağlık sorunlarından birine adanan ve WHO'nun anayasasının kabul günü olarak kutlanan 7 Nisan'ın 2018 yılındaki teması da "evrensel sağlık kapsayıcılığı: herkese ve her yerde" olarak belirlenmiştir (WHO, 2018b).

Sağlık güvencesinde evrensel sağlık kapsamı konusunda 12.12.2012 tarihinde bu kez Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu önemli bir karar alarak, üye ülkelerini sağlık güvencesinde evrensel sağlık kapsamına erişme konusunda çaba göstermeye davet etmiş, "herkese, yer yerde, kaliteli ve ödenebilir sağlık hizmetlerine erişimin sağlanmasını" uluslararası kalkınma için zorunlu bir öncelik olarak vurgulamıştır. 12 Aralık 2017'de ise 12 Aralık Günü'nü "Herkes İçin Sağlık Güvencesi Günü" (Universal Health Coverage Day) olarak kabul etmiş, "herkes için sağlık, herkes için güvence" vurgusu ile bir farkındalık gününe dönüştürmüştür (72/138 sayılı karar). Son olarak BM 2015-2030 dönemi için belirlediği "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" arasına sağlık güvencesinde evrensel sağlık kapsamını da almıştır (3.madde). Bu kapsamda WHO ve WB, 2017 yılı için evrensel sağlık kapsamını izleme raporu yayımlamıştır (WHO – WB, 2017).

Bir başka girişim 2017 yılında Tokyo'da toplanan Evrensel Sağlık Kapsamı Forumu 2017'nin benimsediği "Evrensel Sağlık Kapsamı Tokyo Deklerasyonu"dur. Forum'a Japon Hükümetinin yanı sıra, WB, WHO, UNICEF, JICA ve Uluslararası Sağlık Ortaklığı (uhc2030) katılmıştır (Tokyo Deklerasyonu, 2017).

WHO'nun kuruluşunun 70. ve Alma-Ata Deklerasyonu'nun 40.yılına denk düşen 2018 yılı Ekim ayında ise yine WHO ve UNICEF yine Kazakistan'da, ancak bu kez Alma-Ata yerine Astana'da toplanarak 40 yıl önce Alma-Ata'da benimsedikleri hedeflerini yinelemişlerdir. Bu girişimin, tam 40 yıldır sağlık sistemlerinin kamusal, dayanışmacı, hakkaniyetli ve kapsayıcı özelliklerini bizzat önerdikleri ve dayattıkları politikalar ile ortadan kaldıran uluslararası kuruluşlarca gerçekleştirilip, yine aynı politikaları inançla ülkelerinde uygulayan siyasi temsilcilerce benimsenmiş görünmesi kamuoyunda pek de inandırıcı bulunmamıştır (Akalin, 2018).

Sonuç olarak, bu çelişkili durumlar birçok soruyu akla getirmektedir. Sorulması gereken en önemli soru, gerek uluslararası kuruluşlar gerekse ülkelerin siyasi temsilcileri bugün tersine kürek çekmelerine rağmen neden evrensel sağlık kapsamını küresel bir hedef olarak belirlemektedirler? Sosyal güvenlik tarihine bakıldığında, ülkelerin evrensel sağlık kapsamına ancak güçlü sınıf hareketlerine sahip oldukları dönemde yaklaşabildikleri görülmektedir (Navarro, 1989). Evrensel sağlık kapsamı hedefine ise kapitalist sistemin üretim ilişkileri değişmediği sürece tam olarak erişebilmek mümkün değildir.

Acaba amaç tüm dünyada yaygınlaşan özel sektör hizmet sunumuna kamusal bir talep garantisi mi yarat-

maktır? Ya da kamusal sağlık güvencesinin bıraktığı boşlukları özel sigortalar için görünür kılmak mıdır? Bir başka soru da eşitsizlikleri kabul edilebilir bir düzeyde tutarak sistemin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmamak mıdır?

Kaynaklar

Akalin, A. (2018). Alma Ata'dan Astana'ya. (haber.sol.org.tr/blog/sinifin-sagligi/akif-akalin/alma-atadan-astanaya-249651).

Borrell, C., Malmusi, D. Ve Muntaner, C.(2016), "Introduction to the "Evaluating the Impact of Structural Policies on Health Inequalities and Their Social Determinants and Fostering Change" (SOPHIE) Project" International Journal of Health Services 47 (1): 10-17.

de Ferranti, D. (1985). Paying for health services in developing countries: an overview, WB Staff Working Paper no:721.

Lee, K. ve Goodman, H. (2002). "Global policy networks: the propagation of health care financing reform since the 1980s" içinde (eds. K.Lee, K.Buse, S.Fustukian) Health Policy in a Globalising World, Cambridge University Press, UK.

Mach, E.P ve Abel-Smith, B. (1983). Planning the finances of the health sector : a manual for developing countries, WHO Geneva.

McKee, M. ve diğerleri (2013). Universal Health Coverage: A Quest for All Countries But under Threat in Some, Value in Health, 16 (1): S39-S45.

Navarro, V. (1989). Why some countries have national health insurance, others have national health services, and the US has neither, Soc Sci Med, 28, pp. 887-898.

Oxfam International (2017). "An Economy for the 99%." Oxfam Briefing Paper. Oxford, UK.

Oxfam International (2018). "Reward Work, Not Wealth. Oxfam Briefing Paper. Oxford, UK.

Pala, K. (2018). Temel Sağlık Hizmetleriyle İlgili Uluslararası Alma Ata Toplantısı, Toplum ve Hekim, 33 (5):372-378. Tokyo Deklerasyonu (2017). Tokyo Declaration on Universal Health Coverage. https://www.who.int/universal_health_coverage/tokyo-declaration-uhc.pdf?ua=1

UNDP (2016). Human Development Report 2016. Human Development for Everyone, New York: USA. http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf.

WB (1987). Financing health services in developing countries: an agenda for reform, Washington DC.

WB (1993). World development report 1993: investing in health, Washington DC.

WHO (2010). The world health report 2010: health systems financing: the path to universal coverage, Geneva.

WHO (2013). World Health Report 2013: Research for universal health coverage, Geneva.

WHO -WB (2017). Tracking universal health coverage: 2017 global monitoring report. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.

WHO (2018a). 10 Facts on Health Inequities and their causes. https://www.who.int/features/factfiles/health_inequities/en/.

WHO (2018b). World Health Day – 7 April 2018. <https://www.who.int/campaigns/world-health-day/2018/en/>.

Yenimahalleli Yaşar, G. (2018). Sağlıkta Eşitsizliklerde Hizmete Erişim Boyutu: OECD Ülkeleri İncelemesi, Eğitim Bilim Toplum, 16 (61): 65-96.

Yük Kaldırmada Kullanılan İş Ekipmanı ve Aksesuarlarının Kontrol ve Testi Güvenli Yapılı(mı)yor mu?

Mustafa TAŞYÜREK (*)
mtasyurek@gmail.com

Herkese güvenme denediklerine güven.
Herkese güvenmek, tam anlamında basitliktir;
denediklerine güvenmek, bilgeliktir⁽¹⁾.
Demokritos.

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) 2017 yılı iş kazası ve meslek hastalığı istatistiklerini yayınladı. 2017 yılında kuruma 1.633'ü ölümlü sonuçlanan 359.653 iş kazası bildirilmiştir. Bir önceki yılda ise 1.405'i ölümlü sonuçlanan 286.068 iş kazası bildirilmek zorunda kalmıştı.

Son yıllarda –bildirilen- iş kazası sayısındaki artışı; işyerlerinin daha fazla sayıda iş güvenliği uzmanı (IGU) ve işyeri hekiminden (İH) yararlanmaya başlamasının ve onların da iş sağlığı ve güvenliği (İSG) mevzuatı gereğince işyeri yönetimini SGK'ya gerekli bildirimde bulunmaya zorlamasının ya da teşvik etmesinin etkili olduğu inancı çok yaygındır.

Meslek hastalığına tutulan sigortalı sayısı 2016 yılında 597 iken, 2017 yılında bu sayı 691'e çıkmıştır.

SGK istatistiklerine bakıldığında işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanlarınca ya da bunların çoğunluğunun çalıştığı ortak sağlık ve güvenlik birimlerince (OSGB) verilen hizmetin başarılı olduğundan söz edilebilir mi?

İş güvenliği uzmanlarına yasal olarak verilen görevlerden biri de, “çalışma ortamının gözetiminin yapılması, işyerinde iş sağlığı ve güvenliği mevzuatı gereği yapılması gereken periyodik bakım, kontrol ve ölçümlerin planlanması ve uygulamalarını kontrol edilmesidir”.

Bu görevi gereği gibi yerine getirebiliyorlar mı?

En geç yılda bir periyodik bakım, kontrol ve testlerinin yapılması gereken ekipmanlardan biri de; yük kaldırma ekipmanları ve aksesuarlarıdır.

İşyerlerinde güvenli ve başarılı yük kaldırma işlemleri, büyük ölçüde, kullanılan kaldırma ekipmanı ve aksesuarlarının güvenliğine bağlıdır. Bu tür ekipmanlarda ki arızalar önemli, hatta ölümcül, yaralanmalarla sonuçlanabilir. Bu nedenle iş sağlığı ve güvenliği kanunu, olası riskleri doğru bir şekilde yönetmek için kaldırma ekipmanı sağlayan, **kontrol eden ve kullananlara** bir takım özel yükümlülükler **getirmiştir**.

Güvenli tasarım ve yapım gerekliliklerine ek olarak, tüm kaldırma ekipmanlarının güvenli bir şekilde kullanılabilmesi için ilgili **yönetmelikler ve standartlarda belirtildiği gibi kontrol edilmesi** ve korunması gerekir.

Kullanıcıların kullanım öncesi basit kontrolleri (örn. kaldırma zincirleri ve sapanları) üstlenmeleri veya bunları her iş günü kontrol etmeleri gerekebilir (örn. forkliftler için).

Bazı durumlarda, denetimler ve kontrollerin düzenli olarak, genellikle haftalık olarak yapılması gerekebilir. Ancak bu *(o ekipman ve aksesuarın kullanıldığı çalışma ortamına, kullanım sıklığına ve süresine vb. bağlı olarak)* ayda bir veya üç ayda bir de olabilir (örn. bir operatör tarafından vinçlerinde yapılan kontroller).

İşverenler, kaldırma ekipmanının kapsamlı bir şekilde incelenmesini sağlamalıdır (normal olarak yılda bir veya iki kez, ancak bazı durumlarda bu durum daha sık veya daha az olabilir).

Bu kontroller, kaldırma ekipmanlarının güvenli bir şekilde kullanılmaya devam edilebileceğini doğrulamak için gereklidir.

Kaldırma ekipmanları ve aksesuarları yetkin ve yetkili kişilerce kullanılmaz, periyodik kontrol ve testleri yapılmaz ya da yaptırılmazsa, kullanılmadıkları zamanlarda güvenli bir şekilde muhafaza edilmez ise ne olur?

Bu sorunun yanıtı hemen, basına yansıyan ilgili olaylardan birkaçına göz atılarak verilebilir.

OLAY 1 : Batman'da bir inşaatçı çalışan vinçin halatının kopması sonucu meydana gelen kazada, 1 işçi hayatını kaybetti, 2 işçi yaralandı, 26.04.2016.

Resim 1 – Beton kirişi kaldırırken kopan halat

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

Resim 2 – Halatla birlikte kopan vinç makarası

Resim 3 – Vinç halatından kopan vinç kancası

Olayda, Depo inşaatında beton bloklarının montajında çalışan vincin halatına bağlı parçanın altında kalan Ömer Yakar (34) adlı işçi hayatını kaybetti, Davut Yaman (57) ve Metin Eroğlu (34) adlı işçiler ise yaralandı^(2,3).

OLAY 2 - Antalya'da yük taşıyan katlanır vincin bomunun kırılması sonucu yük altında kalan işçi hayatını kaybetti, 11.01.2017.

Resim 4 – Vincin bomunun kırılması

Resim 5 – Vinç bomunun kırıldığı yer

Katlanır bomlu vinç yardımıyla inşaatın birinci katına çıkarılan betonarme plak paletinin düzgün bir yere bırakılması için çalışmaya başlanmış. Bu esnada yaklaşık 15 metre uzunluğundaki katlanır vincin ana bom kökü büyük bir gürültüyle kırılmış, bu esnada Hasan Eslek yük ve tonlarca ağırlıktaki bomun altında kalmıştır^(4,5,6,7).

OLAY 3 – İzmir'de vinç faciası: 2 işçi feci şekilde can verdi, 9.03.2018

Resim 6 - Vinç kancasının kopması sonrasında olay yeri görüntüsü

İzmir'in Aliağa ilçesindeki bir demir çelik fabrikasının çelikhane bölümünde, kapak ringinin değişimi sırasında, **vincin kancasının kopması** sonucu işçiler Mehmet Sait Akan (47) ile Mehmet Emin Arık (49) 3-4 tonluk malzemenin altında kalmıştır^(8,9,10,11).

OLAY 4 : Halatı koptu: Kalasların altında kalan vinç operatörünün feci sonu, 16.08.2018.

Resim 7 ve 8 – Vinçten kopan oldukça yıpranmış bez sapanın görüntüsü

Bursa'nın İnegöl ilçesinde vinçle inşaat halindeki binada bulunan kalasların indirilmesi sırasında **halat kopmuş**, vinci kullanan Ahıska Türkü Makhadin Abdov (57), kalasların üzerine düşmesi sonucu yaşamını yitirmiştir^(12,13).

OLAY 5 : 5 tonluk demir borunun altında kalan vinç operatörü hayatını kaybetti, 07.10.2018.

Resim 9 – Bez ve zincir sapanlarla kaldırılmaya çalışılan borular

Resim 10 – Boru kaldırırken kopan bez sapan

Manisa'nın Alaşehir ilçesinde jeotermal sıcak su boruları döşeyen operatör Osman Budak (22) vinçle 20 metre uzunluğunda, 5 ton ağırlığında olan sıcak su borusunu iskeleye yerleştirmek üzere taşımaya başlamış, bir süre sonra **vinç halatının kopması** sonucu 5 tonluk demir boru, Budak'ın bulunduğu kabinin üzerine devrilmiştir^(14,15,16,17).

Bu iş kazaları neden olmuştur?

Görünen, doğrudan nedenleri;

- Güvenli olmayan koşullar: Hasarlı ekipman, makine koruyucularının eksik olması ve uygun ekipman eksikliği.
- Güvenli olmayan eylemler: Gerekli eğitimleri ve belgeleri (sertifikaları) almadan kaldırma araç ve ekipmanların kullanılması.
- Yönetimin güvenli olmayan eylemleri: **Sertifikasız, hasarlı ve kontrolsüz ekipmanları kullandırması (ki bu aslında yukarıda belirtilen kazaların belki de kök nedenidir).**
- İş ekipmanlarının (örn., vinçlerin) ve aksesuarlarının (örn., halatları, sağanları, gözlü civataları) kontrol ve test edilmemesi, vb.

Önleme ve kontrol önlemlerinin hiyerarşisi **nasıl olmalı?**

İşverenlerin çalışanlarına yönelik riskleri değerlendirmesi, daha sonra önleyici tedbirler veya kontrol önlemlerini bu değerlendirmeden çıkarılan sonuçlara göre belirlemesi gerekir.

Önlem/Tedbir türleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

- Tehlikelerin ortadan kaldırılması (örneğin, yeni iş süreçlerinin tasarlanması) ve eğer olası değilse, tehlikelerin en aza indirilmesi.
- Mühendislik/teknik önlemler (örn., kaldırma araç ve ekipmanlarının kontrol ve testleri),
- Organizasyonel/yönetimsel önlemler (örn., yalnızca nitelikli çalışanların belirtilen işi yapmasına izin verilmesi, iş öncesi bunların eğitim ve sertifika almalarının sağlanması, iş izin sisteminin kurulması ve uygulanması),
- Kişisel önlemler (örn., çalışılan makine, ekipman ve sahaya uygun KKD'lerin verilmesi ve kullanılması),
- Davranışsal önlemler (örn., yetkin ve yetkili kişilerin gözetiminde çalıştırılması).

İSG mevzuatı, her zaman en etkili önlem türünü seçmek için örnek olarak belirtilen önlemler hiyerarşisini takip etmeyi öngörür⁽¹⁸⁾.

Belirtilen kaza(lar) olmadan önce iş ekipmanları ve aksesuarlarının (*halat ve sapan gibi*) kontrol ve testleri; güvenilir, uzman kişi veya kuruluşlarca yönetmelik ve standartlarda belirtildiği şekilde zamanında yaptırılsa, önlemler hiyerarşisine uygun hareket edilse idi, bu istenmeyen sonuçlarla karşılaşılmazdı.

Güvenmek iyidir, kontrol etmek ondan daha iyidir^(19,20).

William Blake

Kapsamlı kontroller (incelemeler) ne zaman yapılmalıdır?

Kaldırma ekipmanının ve aksesuarlarının kullanım için güvenli olduğunu doğrulamak ve iyi bir zamanda herhangi bir bozulmayı tespit edip düzeltmek için, ekipmanın ömrü boyunca kapsamlı incelemeler gereklidir.

- **İlk kullanımdan önce** - Sahada monte edilmişse, montajın (örn., atölyeye monte edilen bir vincin) doğru ve güvenli bir şekilde tamamlanmasını sağlamak için yetkili kişi veya kişiler tarafından incelenmesi gerekir.
- **Montajdan sonra ve her yeni yerinde (lokasyonda) kullanılmadan önce** (örn., kule vinçleri gibi, kullanımdan önce montaj veya kurulum gerektiren ekipmanlar için).
- **Servis sırasında düzenli olarak** - Ekipman tehlikeli durumlara yol açabilecek bozulmaya neden olan koşullara maruz kalırsa.

Çoğu kaldırma ekipmanı aşınmaya ve yıpranmaya maruz kalacaktır ve bu nedenle düzenli olarak hizmet içi denetimlere/kontrollere ihtiyaç olacaktır. Bazıları daha fazla bozulmaya neden olabilecek önemli çevresel koşullara maruz kalabilir.

İş Ekipmanlarının Kullanımında Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği'nde belirtilen (gerekli ek eğitimleri almış, deneyimli) mühendis ve diğer teknik elemanlar tarafından kaldırma ve iletme ekipmanlarının muayene/kontrol ve testleri şu şekilde yapılmalıdır.

1. Gözle muayene

Vinçlerin (kaldırma ve iletme ekipmanlarının) tamamı gözle muayeneden geçirilir. Gözle muayenede en az aşağıdaki hususlar kontrol edilmelidir.

- Mekanizmalar, elektrik ekipmanları, emniyet cihazları, frenler, kumanda, aydınlatma, sinyal sistemleri,
- Vinç metal yapıları ve bunların bağlantıları, merdivenler, ulaşım yolları, kabinler, platformlar.
- Bütün muhafaza ve korkuluklar.
- Kanca veya diğer yük kaldırma ekipmanları ve bunların bağlantıları.
- Halatlar ve halat bağlantıları.
- Makara blokları, bunların mafsalları ve emniyet kilitleri, diğer bağlantı detayları, bom hareket elemanları.

Resim 11 – Vincin test öncesi gözle muayenesi (kontrolü)

2. Yük Kaldırma Deneyi/Testleri

Standartlarda aksi belirtilmediği sürece, kaldırma ve iletme ekipmanları, beyan edilen (nominal) yükün en az 1,25 katını, etkili ve güvenli bir şekilde kaldıracak ve askıda tutabilecek güçte olması ve bunların bu yüke dayanıklı ve yeterli yük frenleri bulunması gerekir.

Vinçlerin yük kaldırma yeterliliği, aşağıdaki deneylerle tespit edilir:

- **Statik deneyler/testler**
- **Dinamik deneyler/testler**
- Kararlılık deneyleri (gerekli olduğu takdirde)

2.1. Statik Deneyler

Statik deneyin amacı, vinç ve elemanlarının (aksesuarlarının) yapı yeterliliğini kontrol etmektir.

Deney sonucunda, vinçte hiçbir çatlak, kalıcı biçim değişikliği, boya kalkması, vincin çalışma güvenliğini etkileyecek bir durum ve bağlantılarında gevşeme veya hasar görülmemelidir.

Statik deneyler, her bir kaldırma mekanizması için ve kaldırma mekanizmasının müşterek operasyonları için, vincin ana elemanlarına en fazla, halat yükü eğilme momenti ve/veya eksenel kuvvetleri (hangisi geçerli ise) uygulanacak konumlarda yapılmalıdır.

Kademeli olarak artırılarak uygulanan deney yükü, yerden **100 ila 200 mm** kaldırılmalı ve daha fazla bir süre belirtilmediği takdirde 10 dakikadan az olmamak şartıyla deney için gereken süre kadar asılı tutulmalıdır.

Statik deney yükü beyan edilen yükün en az 1.25 katı olmalıdır.

2.2. Dinamik Deneyler

Dinamik deneyler, özellikle vinç mekanizmalarının ve frenlerinin emniyetle işlerliğini kontrol etmek amacıyla yapılır.

Deney sonucunda, ilgili elemanların görevlerini yerine getirdiği tespit edilmeli ve deneylerden hemen sonra yapılan kontrollerde mekanizmalarda ve yapı elemanlarında hasar, bağlantılarında gevşeme ve bozulma görülmemelidir.

Dinamik deneyler vincin her hareketi için ayrı ayrı ve önceden belirtmek şartı ile vincin müşterek bütün mekanizmalara en fazla yük uygulanacak konumlarda yapılmalıdır. Deneyler, hareketin **tüm sınırları boyunca, her hareketin defalarca durdurulması ve çalıştırılmasını kapsamalı ve ilgili çalışma çevriminde en az 1 saat süreyle devam etmelidir.** Deneyler, yük havada asılı iken de yapılmalı ve bu durumda yük geri kaçmamalıdır.

Dinamik yük deneyi beyan edilen yükün en az 1.1 katı olmalıdır.

Mümkün olduğunca bir **halatın** görülebilen bütün kısımları, **her gün** genel bozulmaları ve şekil değiştirmeleri tespit etmek amacıyla kontrol edilmelidir. Halatın donanımdaki bağlantı noktalarına özel dikkat gösterilmelidir. Halatın durumunda dikkati çekecek bir değişiklikten şüphelenildiğinde bu rapor edilmeli ve halat bir uzman tarafından anılan yönetmeliğe göre muayene edilmelidir.

2.3. Kararlılık Deneyleri

Kaldırma aracının kararlılığını kontrol etmek amacıyla yapılır.

Kararlılık Deney Yükünün Hesabı: $P_k = 1.25 \times P + 0.5 \times F_i$

P= Tasarım Kaldırma Kapasitesi,

Fi=Ana Bomun ağırlığı veya uzantı bomun ağırlığının bom veya uzantı bomun başlarına indirgenmiş ağırlığıdır.

Deneyin Yapılışı: kararlılık deneyleri belirlenmiş çalışma alanında ve kararlılığın en az olduğu konumlarda yapılmalıdır

Deneyler esnasında maruziyet alanında kimsenin bulunmasına müsaade edilmemelidir. Deneyler makinanın enerjisi kesilmesi durumunda da bütün hareketlerini kapsamlı ve en az 60 dakika boyunca tekrar edilmelidir.

Deney sonucunda yine fiziki muayene yapılmalıdır.

Not: Vinçlerin düzenli muayeneleri için (kontrol edilmesi gereken ayrıntılar) örnek kontrol listesi TS ISO 9927-1/Mart 1998'de belirtilmiştir.

Vinç testleri nasıl yapılıyor ya da yapılmalıdır?

Yük testinden önce, ekipmanın yükü taşımak için güvenli olduğundan emin olmak için bir kontrol (inceleme) yapılmalıdır⁽²¹⁾.

Yük (ağırlık) testi için kullanılan farklı malzemelerle yapılan test örnekleri aşağıda belirtilmiştir.

Ağırlıkları belirli döküm blokları

Resim 12, 13 – Yük testi öncesi mekanik ve elektrik aksamının gözle kontrolü ve ağırlık testinin uygulanması

Resim 14,15 – Yük testinin beyan edilen yükün 1.1 katından 1.25 katına çıkartılması ve kontrollerin yapılması

Su ağırlıkları

Yerinde test için katı ağırlıklar pratik değilse, su ağırlığı keseleri (balonları) kullanılabilir. Su ağırlıklarının kullanılması, geleneksel katı ağırlıkların uygun olmadığı durumlarda esneklik sağlar. Yükte kademeli bir artış, maksimuma ulaşmadan önce potansiyel problemlerin tespit edilmesini sağlar.

Resim 16,17- Yük testi için su torbalarından (balonlardan) yararlanılması.

Sertifikalı bir akış ölçer (su sayacı) veya bir yük hücresi (load cell), ekipmana uygulanan ağırlıkların tam ölçümünü sağlar.

Resim 18- Su torbalarından (balonlardan) yararlanarak statik ve dinamik testlerin yapılması

Gereken tam ağırlığı elde etmede esnekliği sağlamak için birkaç torba birleştirilebilir. Su ağırlığı torbaları taşıma kapasitelerinin küçük bir yüzdesidir ve taşıma ve donanım ekipmanlarında önemli tasarruflar sağlar^(21,22,23).

Beton ağırlıklar

Resim 19 – Yük testi için ağırlık taşımanın güç olduğu yerler için hazırlanan beton ağırlık kütleleri.

Resim 20 – Kaldırma aksesuarlarının bozulmayacak veya hasar görmeyecek şekilde (serin, kuru, ışık ve ısıya doğrudan maruz kalmayacakları yerde) muhafaza edilmesi⁽²⁴⁾.

Özetlemek gerekirse, akılda tutulması gereken yük testi ile ilgili önemli gerçek(ler) şunlardır:

Yük testini bir yasal zorunluluk olarak değerlendirmek yerine, çalışma ortamındaki insanların, işlemlerinizi ve ekipmanınızı korumak için iyi bir iş olduğuna inanmalısınız.

- Yük testi isteğe bağlı bir seçim değildir, zorunludur.
- Yönetim, görevini bir operatör olarak yerine getirmek için atanmış bir kişiyi görevlendirmelidir.
- Yük testi, performans darboğazlarının (tikanıklıklarının) ve kırılma noktalarının bir kaldırma ekipmanı üzerinde neler olduğunu belirlemeye yardımcı olur
- Testler, yük kapasitesinin yüzde 100'ünden veya yüzde 125'inden daha az olmamalıdır⁽²²⁾.
- Test, deney ve tahribatsız muayeneler dışında **iş ekipmanı** günlük **kontrollen geçirilmelidir**. Kullanım sırasında ekipman; olası çatlak(lar), gevşemiş bağlantılar, parçalardaki deformasyon, aşınma, korozyon ve benzeri belirtiler bakımından gözle muayene **edilmelidir**.
- Çatlak, aşırı aşınma ve benzeri tespit edilen herhangi bir iş ekipmanı daha ayrıntılı kontrol (muayene) için kullanım dışı bırakılmalıdır. Gözle kontrol, operatör veya iş ekipmanını ve işlevlerini bilen personel tarafından yapılarak kayıt altına alınmalıdır.
- Kontroller; haftalık, aylık, üç aylık ve benzeri periyotlarla iş ekipmanının ilgili olduğu standartların veya imalatçısının öngördüğü düzenli aralıklarla tekrarlanmalıdır.
- İş ekipmanında günlük, haftalık, aylık, üç aylık ve benzeri düzenli aralıklarla yapılan kontroller ile tüm bakım ve onarımlar kayıt altına alınmalıdır⁽²⁵⁾.
- Aksesuarlar dahil olmak üzere tüm kaldırma ekipmanı, ekipmanın güvenli bir şekilde kaldırılabileceği maksimum yük olan "**güvenli çalışma yüklerini**" (GÇY) belirtmek için açıkça işaretlenmelidir.

İşveren ve iş güvenliği uzmanı ne yapmalı?

İşletmeniz veya kuruluşunuz yük(leri) kaldırma işlemlerini gerçekleştiriyorsa veya başkalarının kullanması için kaldırma ekipmanı sağlıyorsa, **herhangi bir yaralanma veya hasarı önlemek** için riskleri yönetmeli ve kontrol etmelidir. Kaldırma ekipmanını gerektiren yük kaldırma işlemlerinin gerçekleştirildiği yerlerde;

- Yapılacak işi ve kullanılacak makine ve ekipmanları **doğru planlamalı**.
- Yeterince yetkin insanlar çalıştırmalı.
- Onları uygun şekilde gözetmeli (denetlemeli).
- Güvenli bir şekilde yapılmasını sağlamalıdır⁽²⁶⁾

Çalışma öncesi operatörler ve gözetmenlerin eğitimi, iş ekipmanları ve aksesuarların kontrol ve testlerin gerektiği şekilde yaptırılması ve sertifikalandırılması (belgelendirilmesi), aksesuarların kullanılmadıkları zaman serin, kuru, iyi havalandırılan, ısıya ve ışığa doğrudan maruz (sunuk) kalmayacakları yerlerde muhafaza edilmesi ön koşuldur.

Sözün sonu

İş ekipmanlarının (ve aksesuarları) özellikle küçük ve orta ölçekli işyerlerinde –çoğunlukla- standartlara uygun olarak (yetkili kişi veya kuruluşlarca, yeterince)

kontrol ve test edilmeden belge düzenlenerek kullanılmaları sağlanmaktadır. Bu durum ciddi iş kazalarına neden olabilmektedir.

İş Ekipmanlarının Kullanımında Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği'nde bir değişiklik yapılarak, periyodik test ve kontrol belgelerine –resimlerde görüldü gibi- yeterli kanıtların da ilave edilmesi sağlanmalıdır.

Kaynaklar

1. <http://www.özlügüzelsozler.com/Guvenmek-iyidir-kontrol-etmek-ondan-daha-iyidir-13388.htm>
2. <https://www.aksam.com.tr/yasam/batmanda-vincin-haladi-koptu/haber-510808>
3. <http://www.batmancagdas.com/gundem/is-kazasi-1-olu-h45572.html>
4. <http://www.iha.com.tr/haber-antalyada-vinc-kazasi-1-olu-616174/>
5. <http://www.karar.com/antalya/antalyada-vinc-kazasi-1-olu-368129?p=5#>
6. <http://www.haber24.com.tr/antalya/antalyada-vinc-kazasi-1-olu-h32827.html>
7. <http://www.milliyet.com.tr/antalya-da-vinc-kazasi-1-olu-antalya-yerelfotogaleri-2133902/>
8. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/izmirde-vinc-faciiasi-2-isci-feci-sekilde-can-verdi-40767082>
9. <https://www.yeniasir.com.tr/izmir/2018/03/09/4-tonluk-malzemenin-altinda-kaldilar>
10. <http://www.gazetemizmir.com/4-tonluk-malzemenin-altinda-kalan-2-isci-hayatini-kaybetti/36188/>
11. <https://www.haberler.com/4-tonluk-malzemenin-altinda-kalan-2-isci-hayatini-10641126-haberi/>
12. <http://www.yenihaberden.com/halati-koptu-kalaslarin-altinda-kalan-vinc-operatoru-oldu-620524h.htm>
13. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/halati-koptu-kalaslarin-altinda-kalan-vinc-operatorunun-feci-sonu-40930410>
14. <http://www.alasehirdegundem.net/alasehir-dekopan-vinc-halati-can-aldi/6359/>
15. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/vinc-operatorunun-feci-olumu-40979458>
16. <https://www.cnnturk.com/turkiye/manisada-is-kazasi-1-olu>
17. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1310354-vince-bagli-sepet-dustu-2-isci-oldu/3>
18. https://oshwiki.eu/wiki/Hierarchy_of_prevention_and_control_measures
19. <https://www.ozlusoz.net/guvenmek-iyidir-kontrol-etmek-ondan-daha-iyidir/>
20. <https://www.incesoz.com/guven-ile-ilgili-sozler/>
21. <https://www.americancrane.com/proof-load-testing/>
22. <https://liftsafegroupofcompanies.wordpress.com/2016/08/09/the-importance-of-load-testing-overhead-cranes-and-hoists/>
23. <https://www.liftsafeinspections.com/load-testing/>
24. <https://www.osha.gov/laws-regs/standardinterpretations/2009-08-28>
25. <https://www.graphicproducts.com/articles/crane-accidents/>
26. <http://www.hse.gov.uk/work-equipment-machinery/loler.htm>

periyodik olarak yaptırılmamıştır.

Yapılması gibi test ve kontroller, işe girişte ve gelişim, solunum fonksiyon testlerinin

öngörülen akıcı granaşının yetkili kişilerce

saha çalışanlarına; işyerinin işyeri hekiminin

10. Taşımacılık işini yapan kamyon şoförleri ve

egitimleri verilmelidir.

İş sağlığı ve güvenliği kurallarını içeren İSG

gerekli güvenlik önlemleri ve uyulması gereken

9. Kuvars kumunun hazırlanması, depolanması

temizlenmelidir.

basınçlı hava ile değil, vakumlu sistemlerle

8. İşçilerin ve şoförlerin elbiselerin toz toplamayan

türden olmalı, üzerlerine buşan tozlar

durum işyeri yönetiminin denetlenmelidir.

7. Toz maskesi gibi KKD'ler temiz ortamda giyil-

lebiyecek şekilde işyeri girişine konulmalıdır.

6. Sahanın temel İSG kuralları ve kullanılacak

lemler.

ken kişisel koruyucu donanımları (KKD) belir-

4. Makul olarak uygulanabilir olduğu sürece kuvars

kumun tozunun çalışma ortamına yayılması

önlenmeli, ortamı yayılan tozlar için de vakumlu

3. Dampere kamyonların periyodik kontrolleri "İş

Şartları Yönetmeliği"ne tabiidir. Dampere

periyodik kontrolleri yetkili kişilere en geç yılda

2. Düşmeyi önleyici, korkuluklu bir çalışma

bu kurula uymalıdır.

takılmadan yüksektirilmiş dampere üzerine

göklerle basınçlı su ile dampere içi keskinlikle

3. Dampere kamyonların periyodik kontrolleri "İş

Şartları Yönetmeliği"ne tabiidir. Dampere

periyodik kontrolleri yetkili kişilere en geç yılda

2. Düşmeyi önleyici, korkuluklu bir çalışma

bu kurula uymalıdır.

takılmadan yüksektirilmiş dampere üzerine

göklerle basınçlı su ile dampere içi keskinlikle

3. Dampere kamyonların periyodik kontrolleri "İş

Şartları Yönetmeliği"ne tabiidir. Dampere

periyodik kontrolleri yetkili kişilere en geç yılda

2. Düşmeyi önleyici, korkuluklu bir çalışma

bu kurula uymalıdır.

takılmadan yüksektirilmiş dampere üzerine

göklerle basınçlı su ile dampere içi keskinlikle

3. Dampere kamyonların periyodik kontrolleri "İş

Şartları Yönetmeliği"ne tabiidir. Dampere

periyodik kontrolleri yetkili kişilere en geç yılda

2. Düşmeyi önleyici, korkuluklu bir çalışma

bu kurula uymalıdır.

Ne yapılmalı ?

> Sayfa 39'un yaniti

İKİ DAKİKA DÜŞÜN

Gelişen Çocuk ve Ergonomi

Çağatay GÜLER (*)

Kuşkusuz ergonomi iş ve çalışma yaşamıyla yakından ilişkilidir. Ancak ergonomiyi sadece işle sınırlandırmak yapılabilecek en büyük hatalardan biridir. Ergonomi yaşamın ve dünyanın insana uygun hale getirilmesiyle uğraşan bir alandır. Ergonomik yetersizliklerin günlük yaşamdaki olumsuz etkileri en az iş yaşamı kadar önemlidir. Bu yetersizliklerin en büyük oranda etkilediği gruplar çocuklar, kadınlar, hamileler ve yaşlılardır.

Doğumdan erken yetişkin dönemine kadar geçen sürede, boyutu hem büyüklük hem de oransal olarak en büyük değişikliğe uğrayan canlılardan birisi insandır. Büyümenin değerlendirilmesinde kullanılan başlıca ölçütler şunlardır:

1. Vücut boyutları
 - vücut ağırlığı ve ağırlık artış hızı
 - boy uzunluğu ve boy uzama hızı
 - baş çevresi ve baş çevresinde artma hızı
 - vücut bölümlerinin birbirine oranları
2. Kuvvet
3. Beceri
4. Diğer fiziksel ve psikolojik değişkenler

Doğumda insanlar 3.5 kg dolaylarında ve boyu 50 cm kadardır. Gövde bu uzunluğun %70'ini oluşturmaktadır. Bunu izleyen yirmi yıllık sürede boy 3-4 kat artarken ağırlık yirmi katına kadar artar.

Büyüme ve gelişme sürecinde belirli bir sıra düzeni vardır. Örneğin vücut kısımlarının büyümesinde başlangıçta en hızlı büyüyen bölüm baştır, ilk 6 aydan sonra göğüs çevresi hızla artar, 9-12 aydan sonra ekstremitelere uzaması ön plana geçer. Ergenlikte görülen büyüme hızlanmasında da önce ayak ve bacak uzunluğunda hızlı bir artış gözlenir. Bunu kalçaların enine büyümesi, daha sonra da göğsün ön-arka çapının artması, omuzların genişlemesi ve gövde uzunluğunun artması izler.

Zamana bağlı olarak değişiklikler çok büyük farklılıklar gösterir. Bu dönemlerde insanlar emekleme-yürüme-oturma ve hareket, temel becerileri kazanma, okula gitme de dahil değişik birçok etkinlikleri yerine getirirken önemli uyum süreçleri yaşarlar. İnsanların çevre beceri uyumunun en büyük güçlük yarattığı dönem ergenlik dönemidir. Boyutlarda ve fizyolojik işlevlerdeki değişim, duruş biçimiyle (postürle) bağlantılı birçok güçlükle de ortaya çıkar. Giyeceklerinden (ayakkabı dahil) kullandığı araçlara kadar birçok araç gereç postür açısından önem kazanır. Bütün bu uyumu kolaylaştıracak tasarımlarda örnek olarak alınabilecek standart bir erkek veya kız çocuğu da bulunmamaktadır.

Erkek çocuklarda genel olarak iki yaşa kadar büyüme hızlıdır, ergenliğe kadar azalır (11 yaş) daha sonra artarak 14 yaş dolaylarında en yüksek düzeye ulaşır ve yeniden yavaşlar. Son boy uzunluğuna 20'li yılların başlangıç ve ortalarında ulaşılmış olur. 14-15 yaşlarında bazı erkek çocuklar büyümelerini tamamlamış durumda iken, diğerleri güçlü bir büyüme evresine başlamış olurlar.

Kız çocukların ergenlik büyüme sıçraması 9 yaş dolaylarında başlar, 12 yaş dolaylarında en hızlı evreye ulaşır, tam erişkin boyu 16 yaş dolaylarında tamamlanır. 11-12 yaşlarda birçok kız çocuğu aynı yaştaki erkek çocuklardan daha uzundur.

Günümüzde birçok ülkede çocuklar daha hızlı gelişmekte ve olgunlaşmaktadır. Bunda sağlık etmenlerinin gelişmesi kadar çevresel uyarılmanın da önemli etkileri vardır. Büyüme gelişme temposunda gözlenen bu hızlanma ve olgunlaşmanın daha erken döneme kayması, yüzyılın eğilimi olarak adlandırılmıştır. Bu değişiklikler; ülke, coğrafya, sosyal ve kültürel özelliklere göre de önemli farklar göstermektedir. Çoğu kez kullanmaları gereken araç, gereç ve donanımı bu süreçlere uyarlamak hem ekonomik hem de teknolojik olarak olanaksızdır.

Türk çocuklarının yaşa göre büyüme eğrileri 13-14 yaşlarına kadar Batı Avrupa ve ABD beyaz ırk çocukları için verilmiş eğrilere hemen hemen eşittir.

Gelişmiş ülkelerde yayınlanan istatistikler, her yıl oldukça çok sayıda çocuğun baş, boyun ve el sıkışmalarına bağlı olarak zarar gördüğünü göstermektedir. Özellikle çocukların tüm gelişim evrelerinde baş çevresi, göğüs derinliği ve el kavrama ve sıyırma çapları tüm araç gereç ve boyut tasarımında göz önüne alınması gereken önemli değişkenlerdir. Bu gereksinimle ilgili ana baba ve öğretmen farkındalığı yok denecek düzeydedir. Çoğu kez hesaba katılmaz bile.

Ortalama ve standart sapma değerleri göz önüne alındığında kız çocuklarının erkek çocuklarına göre başlarının daha dar, göğüslerinin daha az geniş, el sıyırma ve kavrama boyutlarının ise daha küçük olduğu

(*) Prof. Dr., Hacettepe Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı (E.) Öğretim Üyesi, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

görülmektedir. Söz gelimi kız çocuklarının ölçülerine göre yapılacak bir geçidin erkek çocuklarının geçebilmesine olanak vermesi çok zordur. Sadece servislerle ilgili bir değerlendirme yapılmaya kalkışıldığında otomobil ve güvenlik sistemlerinin tasarımında zamana bağlı olarak vücut kütleindeki değişimle, ayakta ve otururken vücut ağırlık merkezinin yerinin ne kadar önemli olduğu anlaşılacaktır.

Bu açıdan tüm tasarımlarda kız ve erkek çocukların boyut değişimlerinin gözönüne alınması gerekmektedir.

Çocuk diş fırçalarının bile her yaş grubu için uygun bir örneğinin olamayacağı düşünülerek ergonomik tasarımı konusunda çalışma yapılmıştır. Çocukluk yaş gruplarının farklı dönemlerine uygun biçimde tasarlanmış etkin fırçalama olanağı veren diş fırçalarının piyasada bulunmasının önemi vurgulanmıştır.

Birçok çocuk kazasında ergonomik yetersizliklerin önemli rolü bulunmaktadır. Ancak çoğu çocuk kazası bu açıdan ciddi bir değerlendirmeye alınmamakta, ayrıntılı bir kaza analizi yapılmamaktadır. Günümüzde bu tip kaza analizleri önemli ergonomik çalışmalar arasındadır ve birçok ergonomi kongresinde sunulan bildiriler arasında da önemli bir yer tutmaktadır. Kaza analizleri sorumlu aramak için değil kazanın bir daha yinelenmemesi için yapılan değerlendirmelerdir.

Teksas eyaleti zehirlenme merkezine yardım için telefonla bildirilen 86 zehirlenme olayı üzerinde yapılan bir senaryo analizinde; kazaya uğrayan çocuk, ürün, çevre ve iş açısından değerlendirme yapılmıştır. Olguların hepsi de 5 yaşın altındadır ve aşağıdaki verilere ulaşılmıştır:

- Olguların %79'unda ana-baba ve çocuk ayrı odalardayken kaza olmuştur.
- Olguların %93'ünde kaza çocuğun kendi evinde meydana gelmiştir.
- Olguların %89'unda çocuklar yakından izlenilmeye gerek duyulmayan televizyon izleme gibi bir etkinlik sırasında.
- Olguların %36'sında çocuk ana-baba farkına varmadan oda değiştirmiştir.
- Olguların %87'sinde ana-baba alışlagelen bir işle uğraşmaktadır.
- Olguların %59'unda zehirlenmeye yol açan madde kullanılmakta ya da açıkta bırakılmıştır. Olguların %28'inde normal yerindedir.

- Olguların %31'inde çocuğun maddeye ulaşmasını engelleyen bir engel yoktur. %36'sında tek engel masa ya da tezgâh yüksekliğidir.
- Olguların %57'sinde madde, güvenlik kapaklı kapların içindedir. Oysa tüketici güvenlik kurulu 5 yaş altındaki çocukların %85'inin kapağı 5 dakikada açamaması gerektiğini, yine %80'inin ise uygun açma tekniğinin gösterilmesine rağmen 10 dakika içerisinde kapağı açamaması gerektiğini kural olarak belirtmektedir.

Ürünler tasarlanırken daha çok ürünün işlevi, yararı ve kimi zaman giysilerde olduğu gibi albenisi ön plana çıkmaktadır. Bu araçlardaki yetersizliklerle kazalar arasında bağ kurulmaması üreticilerin yönlendirilmesini de engellemektedir. Bu nedenle çocuk ev kazaları ile çocuk araç, gereç ve donanımı arasındaki ilişkilere yönelik araştırmalara gereksinim bulunmaktadır.

Okullarda ergonomik yetersizlikler okul sağlığı hizmet kapsamına girer; öğrencilerin ve diğer okul çalışanının sağlığını yakından ilgilendirir. Bedensel, ruhsal ve sosyal yönden kişi yaşantısının en hareketli dönemi olan okul çağında, bir yandan vücut yapısının değişmesi ve gelişmesiyle ortaya çıkan sorunlara, diğer yandan sağlam bir ruhsal yapının oluşturulmasına özen gösterilmesi önerilmektedir.

Kreşler, okullar, çıraklık eğitimiyle ilgili birimlerdeki her türlü kaza boyutuna bakmaksızın ayrıntılı bir çözümleme araştırması zorunlu tutulmalıdır. Bu çözümlemede kaza oluş süreci ile ergonomik yetersizlik bağlantısına odaklanmalıdır. Temel ergonomi ilkesi hiçbir kazanın "dalgınlık, dikkatsizlik" gerekçesine dayandırılmayacağını söyler.

Kaynaklar:

Ellidokuz, H., Surlu, B., Güler, Ç. "Ergonomi ve Çocuk", İçinde: Güler, Ç. (ed); Sağlık Boyutuyla Ergonomi; Palme Yayıncılık, Ankara, 2004.

Godfrey, S., Fontenelle, G., Brems, D., Brelsford, J.Jr., and Laughery, K. "Scenario Analysis of children's ingestion analysis", Proceedings of the Human Factors Society, 30th Annual Meeting. Santa Monica, CA, Human Factors Society, 566-569, 1986.

Güler, Ç. (ed). Ergonomiye Giriş (Ders Notları), Ankara Tabip Odası, Ankara, 2003.

Güler, Ç., Surlu, B. A. (Güler, Ç. ATO Ergonomi Temel Eğitim Eğitici Kursu Ders Notları.), Mimograf, Ankara, 2001.

Neufert, Ernst. Neufert Atlası, (Ç. Özasan, çev. editörü), Beta, İstanbul, Ekim 2000.

Nowak AJ, Skotowski MC, Widmer R, Strate J, Cugini M. A practice based evaluation of a range of children's manual toothbrushes: safety and acceptance. Compend Contin Educ Dent. 23 (3 Suppl 2):17-24, Mar 2002.

Sanders, M. S., McCormick, E.J. Human Factors in Engineering and Design, 7th ed, McGraw-Hill, Inc. New York, 1992.

Sharif F, Khan RA, Keenan P. Poisoning in a paediatric hospital. Ir J Med Sci. 172 (2):78-80, Apr-Jun, 2003.

Diktatörlüğe Karşı Direnişin Simgesi: 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü

Özgün MİLLİOĞULLARI KAYA (*)

Şiddet, insanların çeşitli amaçlara ulaşabilmek için insan bedenine ve ruhuna yaptığı saldırıdır. Kadına yönelik şiddet ise; kadınları denetim altında tutmak amacıyla sistematik olarak uygulanan zorbalıktır. Ve bu şiddet türü sadece aile içindeki şiddetle sınırlı olmayan; işyerlerinde, sokakta, televizyonda, kısaca gerek kamu gerekse özel alanda kadınların acı çekmesine neden olabilecek ve kadınların özgürlüğünü zorla kısıtlayan davranışlar bütünüdür.

Kadına yönelik şiddet sorunu erkeklerin kadınlara yönelik uygulamış olduğu istenmeyen davranışlar olması ile birlikte aynı zamanda toplumsal da bir sorundur. Şiddetin ortaya çıkması, toplumsal yapıyı şekillendiren siyasal ve ekonomik politikalar ile bağlantılı, hatta doğrudan ilgilidir. Siyasal açıdan kadın-erkek eşitliğini göz ardı eden söylem ve politikalar, ekonomik açıdan kadınların bağımsız bir birey olarak çalışma hayatına katılımları önündeki engeller, sosyo-kültürel açıdan ise erkekleri, kadınlardan üstün gören erkek egemen feodal anlayış, kadına yönelik şiddeti besler ve güçlendirir. Bu nedenlerle, kadına yönelik şiddet, toplumdan, siyasi yapıdan ve uygulanan sosyal politikalarından bağımsız değildir.

Kadına yönelik şiddet ile uluslararası mücadele günü olan 25 Kasım da bu anlayış ile sadece kadına yönelik şiddete vurgu yapmaz. 25 Kasım kadına yönelik uygulanan ayrımcı politikalarla karşı bir isyan ve mücadele günüdür. Her yıl 25 Kasım'da Mirabel kardeşleri anma ve kadınlara yönelik şiddete karşı mücadeleyi öne çıkarmak amacıyla eylem ve etkinlikler düzenlenir.

Ancak aradan geçen 58 yıla rağmen, dünyada ve ülkemizde etkisi giderek artan anti-demokratik yapıda uygulanan siyasal ve ekonomik politikaların etkisi ile birçok kadın ve kız çocuğu şiddete maruz kalmaktadır. Birleşmiş Milletler'in 25 Kasım dolayısıyla yayınladığı "Küresel Cinayet Raporu"na göre dünya genelinde her gün 137 kadın öldürülmektedir. 2017 yılında 87 bin kadın kasten öldürülmüştür. Bunlar arasında 30 bini sevgilisi ya da eşinin saldırısı sonucu yaşamını yitirmiştir.

Ülkemizde kadına yönelik şiddet mevcut ekonomik ve muhafazakâr politikaların etkisi ile artmıştır. Siyasal iktidarın temsilcileri tarafından "kadının yeri evidir", "fıtrat", "kadın ve erkek eşit değildir", "kadınlar iş aradığı için işsizlik yüksektir", "hamile kadın sokakta dolaşamaz" benzeri söylemler ile kadının çalışma hayatında tam zamanlı ve güvenceli işler yerine esnek ve güvencesizliği destekleyen politikaların uygulanması, kadına yönelik şiddetin, tacizin ve tecavüzün cezasız

25 KASIM NASIL DOĞDU?

25 Kasım, 1960 yılının Dominik Cumhuriyeti'nde diktatör Trujillo Hükümeti'ne karşı Mirabel kardeşlerin mücadelesi verirken vahşice öldürüldüğü gündür.

Trujillo, Dominik Cumhuriyeti'nde halka ölüm, baskı ve zulüm dayatmış bir diktatördür. Mirabel kardeşler ve eşleri bu diktatöre karşı ülkelerinin siyasal özgürlüğe kavuşması için mücadele eder ve birçok kez tutuklanırlar. Son olarak da 25 Kasım 1960 yılında arabalarından zorla indirilerek tecavüz ve işkenceyle katledilirler... Sonrasında, bu katliam kayıtlara "araba kazası" olarak geçer.

Mirabel Kardeşlerin öldürülmeleri Dominik Cumhuriyeti'nde büyük bir tepki uyandırır, direniş güçleri ve bir yılın sonunda diktatörlük devrilir.

Mirabel Kardeşler'in öldürülmesinden yıllar sonra, 1981 yılında, Dominik Cumhuriyeti'nde Latin Amerika Kadın Kurultayı toplanır ve 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Mücadele ve Uluslararası Dayanışma Günü olarak ilan edilir. Birleşmiş Milletler (BM) daha geç bir tarihte, 1999 yılında 25 Kasım'ı Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü ilan etmiştir.

Böylece 25 Kasım, Mirabel Kardeşler'in ölümlerini ve onurlu mücadelelerini anma ve kadına yönelik yapılan her türlü şiddetle mücadele etme günü olarak tüm dünyada ve ülkemizde anılmaya başlanmıştır.

kalmaması, hem şiddetin dozunu hem de şiddete maruz kalan kadın sayısını artırmıştır.

Bianet'in Erkek Şiddeti Çetelesi'nin Türkiye'de medya takibiyle belirlediği verilere göre erkekler 2017'de en az 290 kadını ve 22 çocuğu; 2018 yılının ilk 10 ayında en az 203 kadını öldürmüştür. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (KCDP), 2018 yılı Ocak ayından Kasım ayına kadar takip ettiği davalarla yayınladığı 'Yargıda Cinsiyetçilik Raporu'nda ise kadın cinayeti davalarının 10'unda iyi hal indirimi ve tahrik indirimi uygulanarak cezasız kaldığı görülmüştür. Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu'nun (ITUC) 2017'de yaptığı bir araştırmada ise kadınların yüzde

(*) Dr., DİSK/Genel İş Araştırma Daire Müdürü ve
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

<http://t24.com.tr/haber/verilerle-turkiyede-erkek-siddetinin-anatomisi,756350>

10'unun evde gördüğü şiddet yüzünden işini kaybettiği, tacize maruz kalan kadınların yüzde 30 ila 40'ının ise tacizcisiyle aynı işyerinde çalıştığı görülmüştür. Yani her 3 kadından 1'inin şiddet gördüğü dünyamızda, bu rakamlar kadınların hem evde hem de işyerlerinde bir şiddet cenderesi altında kaldığı ve bu yaşananların da cezasız kaldığını göstermektedir.

25 KASIM'DA ŞİDDETE KARŞI HAYATI SAVUNUYORUZ!

Kadına yönelik şiddetin önlenmesi için kadın-erkek eşitliğini koruyucu ve düzenleyici politikaların hayata geçirilmesi ve suçluların yargılanması gerekmektedir. Ayrıca;

- Devletin kadınlara yönelik her türlü şiddet eylemini cezalandıracak önlemler alması,
- Şiddete uğrayan kadınlar için başvuru ve sığınma evlerinin sayısını artırması,
- Ücretsiz danışmanlık, psikolojik ve tıbbi destek ile yasal yardımın yapılması,

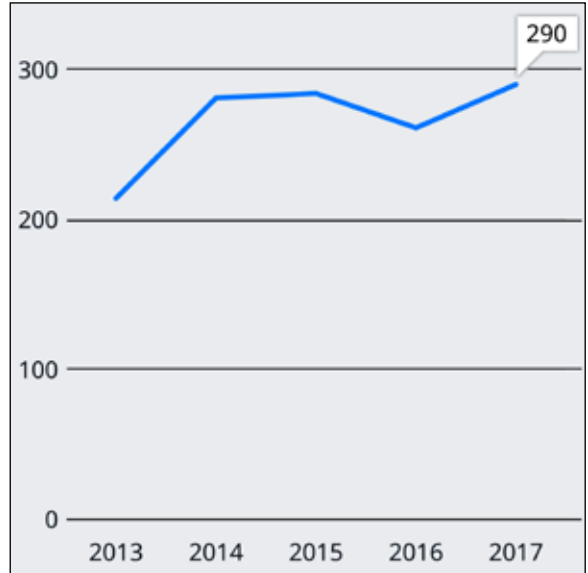

<https://ekmekvegul.net/gundem/kadina-yonelik-siddetle-mucadelede-yasamsal-mekanizma-6284-sayili-kanun>

ÖLDÜRÜLEN KADIN SAYISI

Erkek şiddeti sonucu hayatını kaybeden kadın sayısının yıllara göre dağılımı

Kaynak : Bianet Erkek Şiddeti Çetelesi (2018)

- İşyerlerinde kadınlara yönelik şiddet ve tacizde kadının beyanının esas alınması, denetim ve ceza mekanizmalarının işletilmesi,
- Aile içi şiddeti ve genel olarak kadın ve çocuklara yönelik şiddeti önlemek için caydırıcı önlemler alınması,
- Ve kadınların ekonomik özgürlüğü için çalışmalarının önündeki engellerin kaldırılması gerekmektedir.
- Kadınların şiddet sarmalından kurtulmak için bu sarmalın bir bileşeni olan erkekler de bu zincirin halkasını kendisinden başlayarak kırma iradesini ortaya koymalıdır.

Unutulmamalıdır ki kadınların olmadığı hiçbir haklı mücadele kazanılamaz. Evde, sokakta ve işyerlerinde kısacası hayatın her alanında kadınlara yönelik şiddetin son bularak kadınlar için daha adil, daha eşit ve daha özgür bir dünya kurulması için hep birlikte mücadeleyi yükseltmeliyiz.

DİSK Genel Başkanı Arzu Çerkezoğlu sendikal kriz, sınıf mücadelesi, Ekonomik kriz ve mücadele olanaklarına ilişkin sorularımızı cevapladı.

Sermaye Saldırısının Odağında Kadınlar Var, Sendikal Örgütlenmenin Odağında Da Kadınlar Olmalı!

DİSK Genel Başkanı Arzu Çerkezoğlu:

“Sermaye güvencesiz-esnek çalıştırma biçimlerini ve bütün sömürü politikalarını aslında kadın işçilerden başlayarak işçi sınıfının bütününe yaygınlaştırıyor.”

Görüşmeyi Gerçekleştiren :
Özgün MİLLİOĞULLARI KAYA (*)

Çalışma Ortamı: Ülke ekonomik-siyasal bir kriz içerisinde. Ancak genel olarak emek hareketi, özel olarak da sendikacılık hareketi uzun süredir bir kriz yaşıyor. Bu krizin nedenleri neler?

Arzu Çerkezoğlu: Kuşkusuz işçi sınıfı hareketinin, sendikal hareketin krizinin çok ciddi nedenleri var. Bu konuyu çok boyutlu değerlendirmek gerekir. Ama öncelikle şunun altını çizmek gerekiyor: Tüm dünyada ve Türkiye’de 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren sermaye ile emek arasındaki ilişkiler düzlemi yeni baştan kuruldu. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında başlayan süreç (nispi demokratik hakların var olduğu kapitalizmin nispi refah dönemindeki düzlem) sermaye tarafından 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren değiştirildi. Aslında bu dengeye, bu var olan masaya sermaye bir tekme vurdu ve o masayı yeniden tek taraflı olarak kurmaya çalıştı. Neoliberal politikalar diye bilinen bu süreç, tüm dünyada işçileşme ve mülksüzleştirme temelinde yaşandı. Dünya tarihinin en büyük, en geniş kapsamlı ve en hızlı işçileştirme sürecini yaşadık.

Bu sürecin bir başka özelliği de işçi sınıfının bir önceki döneme ait mücadele araç ve yöntemlerini ile mücadele stratejilerini bir bütün olarak etkisiz hale getirerek işlemesiydi. Dolayısıyla masanın büyük ölçüde sermayenin inisiyatifli ile yeniden kurulması, işçi sınıfının tümüyle örgütsüzleştirilmesi ve sendikasızlaştırılması üzerine kuruldu. Dolayısıyla tüm dünyada ve Türkiye’de çok ciddi bir biçimde sendikalar güç kaybetti, sendikaların üye sayıları azaldı. Yani bir taraftan dünya çapında işçi sınıfı nicel ve nitel olarak olağanüstü bir büyüme gösterirken diğer taraftan da işçi sınıfının hem siyasal hem sendikal örgütleri tarihinin en zayıf dönemini yaşamaya başladı. Ortada böyle bir paradoks var. Bu süreçte biliyorsunuz elveda proletarya diye kitaplar yazıldı. İşçi sınıfının artık dünyayı değiştirme olanaklarının ortadan kalktığı iddia edildi. Ama aslında yaşanan işçi sınıfının, sendikal mücadelenin bir tarihsel döneminin bittiği ama yepyeni dinamiklerle yeni bir tarihsel döneminin başladığıydı.

Türkiye açısından da bu süreç özellikle 12 Eylül askeri faşist darbesi koşullarında hayata geçirilen politikalar çerçevesinde yaşandı. Bu açıdan bakıldığında bugünkü sendikal kriz tartışmalarının temelinde böylesi bir sermaye stratejisi yatıyor. Hiç kuşkusuz bu sürecin sendikalar açısından da özeleştirel bir değerlendirilmesine ihtiyaç var. İşçi sınıfının bu değişen yapısını gören, üretim süreçlerindeki parçalanmayı kavrayan, buna uygun sendikal örgütlenme ve mücadele perspektifi ve örgütlenme araçlarını yaratma noktasında yetersiz kalan bir sendikal hareketten söz etmek mümkün.

Çalışma Ortamı: Sendikacılık hareketinin krizinin Türkiye sendikacılık hareketine özgü boyutları var mı? Sendikaları çok uzun yıllardır neredeyse aynı kişiler yönetiyor daha sonra da çoğunlukla milletvekili oluyor, işçi sorunlarını da unutuyorlar. Bir yönetici kastından bahsedebilir miyiz? Sendika konfederasyonu başkanı olan ilk kadınsınız. Sizce neden daha önce kadın konfederasyon başkanları olmadı?

Arzu Çerkezoğlu: Türkiye açısından bu süreç 12 Eylül öncesinde 24 Ocak kararları ile başlayan ama esas olarak 12 Eylül askeri faşist darbesinin koşullarında hayata geçirilen bir süreç oldu. Örneğin DİSK o dönem 12 yıl kapalı kaldı, faaliyetleri durduruldu. Yeniden açıldıktan sonra da DİSK ve DİSK’e bağlı sendikalar, örgütlendiğimiz her yerde çok ciddi baskılara karşılaştı, karşılaşmaya da devam ediyor.

(*) Dr., DİSK/Genel İş Araştırma Daire Müdürü ve İşeek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

HAMALLA PROFESÖRÜN KADERİ ORTAKLAŞIYOR

Türkiye’de de sendikacılık hareketi açısından baktığımızda çok ciddi bir gerileme var. İşçi sınıfının toplam nüfus içerisindeki payının artmasına ve Türkiye’nin bir ücretliler toplumu haline gelmesine rağmen, sendikaların hem toplumsal hem politik etkileri zayıfladı. Kuşkusuz burada yine bir öznel değerlendirmeye ve bir öz eleştirel değerlendirilmeye ihtiyaç var. Türkiye’deki sendikalar hem örgütsel yapısı ve işleyişi hem de mücadele perspektifi ve politikaları, bu yeni süreçte uygun bir şekilde yeniden üretilmesi noktasında çok ciddi bir yetersizlik yaşıyor. Dolayısıyla bugün bu işçi sınıfının değişen yapısını gören, üretim sürecindeki parçalanmayı gören istihdamın biçimindeki parçalanmayı gören ve aynı zamanda güvencesizlik temelinde çok farklı toplumsal kesimlerin işçi sınıfının parçası haline geldiğini gören bir örgütlenme bilincine ihtiyaç var. Hep söylediğimiz gibi sebze – meyve halinde hamallık yapan bir işçinin kaderi ile bir üniversite profesörünün kaderi hiç bu kadar ortak olmamıştı. Yani güvencesizlik aslında bir üniversite hocası açısından olduğu kadar, en güvencesiz çalışan, en vasıfsız emek diyebileceğimiz kesimler açısından da aynı derecede bir tehdit haline geldi. Dolayısıyla sendikaların bugün hem kendi yapılarını hem de politikalarını ve programlarını bu yeni süreçte uygun bir biçimde yenilemeye ihtiyacı var. Tepeden tırnağa yenilenmeye ihtiyaç var. Aslında tepeden tırnağa bir devrimci yenilenmeye ihtiyaç var. Bu anlamda Türkiye sendikal hareketinin çok önemli deneyimleri ve birikimleri de var son 10-15 yılda. Taşeronlara karşı verdiğimiz mücadelelerden, farklı kesimlerin örgütlenmesine ilişkin yarattığımız deneyimlere kadar Türkiye’de sendikal hareket her türlü baskıya ve zorluğa rağmen kendisini yenileyen ve işçi sınıfının mücadelesinin örgütleri olmak noktasında önemli birikimler ve deneyimler biriktiriyor.

İŞÇİ SINIFI İÇİNDE KADIN AĞIRLIĞI ARTIYOR

Kadınların bu süreçte sendikal örgütlenmeler içerisinde daha etkin biçimde olması bu sürecin aslında bu sendikal stratejinin bir olmazsa olmaz parçasıdır. Çünkü işçi sınıfında çok ciddi bir biçimde kadın ağırlığının arttığı yani deyim yerindeyse işçi sınıfının kadınlaştığı bir süreci yaşıyoruz. Dolayısıyla sendikalarda kadınların daha fazla örgütlenmesi ve sendikalar içindeki kadınların da söz ve karar sahibi olabilmesi bu yenilenmenin söz ve karar dinamiklerinden bir tanesi olacak. Bugün sermaye güvencesiz-esnek çalıştırma biçimlerini ve bütün sömürü politikalarını aslında kadın işçilerden başlayarak işçi sınıfının bütününe yaygınlaştırıyor. Dolayısıyla sermayenin saldırısının odağında kadınlar varsa sendikal örgütlenmenin, mücadelenin, direnişin odağında da kadınlar olmalı. Yani merdiven altı atölyelerden, tekstil atölyelerinden, plazalarda çalışan, alışveriş merkezlerinde çalışan kadınlara kadar tüm kadınların ve işçilerin sendikalarda daha fazla örgütlü olması ve sendikalar içerisinde de daha fazla söz ve karar sahibi olması gerekir. Benim ilk kadın konfederasyon başkanı olmam bu tarihsel sürecin bir sonucudur. Kuşkusuz bundan önce de olmalıydı. Ama

bundan sonraki süreç açısından biz DİSK olarak benim bir kadın olarak konfederasyon başkanı olmamın gerçek anlamının ancak kadın işçilerin sendikalarımızda DİSK çatısı altında daha fazla örgütlenmesi ve sendikalarımızda daha etkili olması ile anlamını bulacaktır diye düşünüyoruz.

Çalışma Ortamı: Ekonomik Krizle birlikte işten çıkarmalar gibi emek haklarına yönelik saldırıların yoğunlaştığına ilişkin haberleri okuyoruz. Kriz sürecinde işçi haklarını korumaya ilişkin sendikaların bir planı ya da hazırlığı var mıydı?

Arzu Çerkezoğlu: Bugün Türkiye çok ciddi bir ekonomik krizin içerisine sürükleniyor ve ekonomik kriz gittikçe daha fazla derinleşiyor. Yaşanan bu kriz kendiliğinden ortaya çıkmış ya da tesadüfen ortaya çıkmış bir kriz değil. Bu kriz dünyada da Türkiye’de de işçi sınıfına, emekçilere, kadınlara, gençlere vaad edeceği hiçbir şey kalmayan mevcut sistemin, kapitalizmin neoliberal politikalarının krizidir. Bu kriz aynı zamanda 16 yıldır Türkiye’yi yöneten AKP iktidarlarının, onların ekonomik politikalarının ve tercihlerinin sonucu olarak ortaya çıkmış bir ekonomik krizdir.

Özellikle son bir yıldır Türkiye ekonomisinin tüm parametreleri, işsizlikten dış borca, cari açığa enflasyona kadar çok ciddi bir biçimde alarmla verilmekteydi. Bu krizin hiç kuşkusuz işçi sınıfının emekçilerin haklarına yönelik saldırıların arttığı ve krizin faturasını bir bütün olarak işçilere, emekçilere kesilmeye çalışıldığı bir süreçte yaşıyoruz.

KRİZE KARŞI EMEĞİN SAVUNMASINI ÖRGÜTLEYECEĞİZ

Biz bu krizi yaratan toplumun yüzde birlik kesimi yani yıllardır bu ülkeyi yöneten siyasi iktidarın ve bu politikarlardan nemalanan sermaye sınıfının yarattığı bu krizin faturasının, toplumun bütününü oluşturan işçilere ve emekçilere kesilmesine karşı bir mücadele süreci örgütleyeceğiz. Bugün Türkiye’nin önünde duran soru son derece açık ve nettir. Türkiye bu krizden yüzde biri yani yıllardır bu politikarlardan nemalanan ve kasalarını dolduranları mı koruyarak çıkacak yoksa emeği koruyarak, işçi sınıfını emekçileri koruyarak mı çıkacak? İktidarın bu konudaki tercihi belli. Bizler bu

ülkenin tüm güzelliklerini ve değerlerini üretenler işçiler, emekçiler, kadınlar, gençler olarak krizin bedelinin bize ödetilmesine karşı temel talepler çerçevesinde bir mücadele programını oluşturduk ve bunun mücadelesini örgütüyoruz. Dolayısıyla sendikalar olarak bizim bu noktadaki temel yaklaşımımız krizin bedelini ödeme-yeceğiz, krize karşı emeğin savunmasını örgütlemek için omuz omuza olacağız.

Biz DİSK olarak bu konuda önerilerimizi, politikalarımızı oluşturduk. Bütün kamuoyu ile paylaştık. İşyeri işyeri, sokak sokak, meydan meydan, kent kent bütün Türkiye’de sendikalı olsun olmasın, DİSK üyesi olsun olmasın bütün işçi sınıfına bu önerilerimizi, politikalarımızı ulaştırıyoruz ve ortak mücadeleye çağırıyoruz. Bu mücadele sadece DİSK ile sınırlı olmayacak. Emeğin haklarını savunmak için en geniş kesimlerle birlikte bu mücadele sürecini örgütüyoruz.

KRİZE KARŞI TALEPLER

Burada temel taleplerimizden birincisi kriz karşısında, yüksek enflasyon karşısında asgari ücret başta olmak üzere bütün ücretlerin güncellenmesi ve artırılmasıdır. Biz asgari ücretin belirlenme sürecini devletin toplumla yaptığı en büyük toplu sözleşme süreci olarak görüyoruz. Asgari ücret mücadelesi bizim için herhangi bir mücadele değildir. Bir toplumsal bölüşüm mücadelesidir. Özellikle şuan içerisinde bulunduğumuz kriz koşullarında 2019 yılı asgari ücreti her zamankinden daha fazla bir önem taşımaktadır. Bu yüzden asgari ücret mücadelesi başta olmak üzere ücretlerin artırılması birinci talebimiz. İkincisi toplu işten çıkartmaların yasaklanması, bu konuda mecliste bir düzenleme yapılması ve zaten çok yüksek olan işsizlik oranları karşısında işsizlik sigortasındaki paranın amacı dışında kullanılmasından, sermayeye kaynak olarak aktarılmasından vazgeçilmesi ve işsizlik sigortasından yararlanma koşullarının kolaylaştırılması, sürenin ve miktarın artırılması gerektiğini söylüyoruz. Üçüncüsü, son derece adaletsiz bir vergi sistemimiz var. Az kazananın az çok kazananın çok vergi alınan, asgari ücretin tümüyle vergi dışı bırakıldığı adaletli bir vergi sistemi istiyoruz. Dördüncüsü de işçilerin işi her şeye zam geldi Türkiye’de. Zaten Türkiye tarım politikalarından özelleştirmelere kadar tümüyle dışa bağımlı bir ülke haline getirildi. Dolayısıyla bu anlamda başta elektrik, su, doğalgaz olmak üzere temel tüketim maddelerine, zam yapılmaması ve yapılan zamların geri alınmasını talep ediyoruz. Hatta DİSK olarak asgari kullanım miktarlarının ücretsiz olması gerektiğini söylüyoruz. Bunlar krize karşı taleplerimiz. Tabi bu arada kıdem tazminatımıza dokunulmaması, mevcut sistemin kuvvetlendirilmesi gibi taleplerle de bu çoğaltılabilir. Bunlar krize karşı emeğin savunmasını örgütlemek için bir asgari programdır ve tüm Türkiye’de başta kendi üyelerimiz olmak üzere tüm toplumsal kesimlerle birlikte krize karşı emeğin hakları için omuz omuza diyoruz ve bu mücadeleyi örgütüyoruz.

HÜKÜMET SENDİKAL HAK İHLALLERİNE SESSİZ KALİYOR

Çalışma Ortamı: Türkiye’de hemen her sektörde

irili ufaklı işyerlerinde işçilerin başarısız sendikalaşma deneyimleri ile karşılaşmak olası. Sendikalaşma çabaları neden başarısızlıkla sonuçlanıyor?

Arzu Çerkezoğlu: Aslında belki bu soruyu başarısız sendikalaşma deneyimleri yerine neden Türkiye’de işçiler en temel yasal ve anayasa hakkı olan sendikal olma hakkını kullandığında işverenlerin işten çıkarma başta olmak üzere baskıları ile karşı karşıya kalıyorlar ve neden Türkiye’de siyasi iktidar, hükümet, çalışma bakanlığı en hafif deyişle bu sürece sessiz kalıyor diye sormak çok daha doğru bir soru olacak.

Şöyle bir süreç yaşanıyor. Türkiye’de sendikal olmak bütün işçilerin en temel yasal ve anayasal hakkı. İşçiler sendikal olduklarında, hakkına hukukuna sahip çıktıklarında ve işverenler karşısında tek tek bireyler olmak yerine bir toplumsal güç olmayı tercih ettiklerinde işverenlerin buna tepkisi (hele hele bu DİSK’e bağlı bir sendika çatısı altında yaşıyorlarsa), bu örgütlenmeyi bastırmak için işten çıkarmak, sendikal bir baskı uygulamak oluyor. Şu anda da Türkiye’nin birçok yerinde sendikalı olarak işten çıkartılan, mücadele sürdüren, direniş çadırlarında günlerdir aylardır direnerek sendikal haklarına, emeğine sahip çıkan işçi arkadaşlarımız var. Özellikle son dönemlerde Türkiye’nin her tarafında direniş çadırlarının daha fazla arttığını görüyoruz. Dolayısıyla buradaki asıl mesele işçilerin en temel yasal ve anayasal hakkını kullandığı için sendikal olduğu için işten çıkartan işveren tutumunu ve bu süreç karşısında işverenlere karşı en hafif deyişle sessiz kalan ve herhangi bir yaptırım uygulamayan siyasal iktidar tutumunun ortaya çıkartılması gerekir.

Çalışma Ortamı: Göçmen işçilerle ilgili (Suriyeli özellikle) siz kendi konfederasyonunuz başta olmak üzere diğer konfederasyonlarla ortak bir eylem planınız var mı?

Arzu Çerkezoğlu: Bugün göçmen işçiler ile ilgili Suriyeliler başta olmak üzere bir program politika oluşturması gerekliliği, gerçekten sınıf hareketinin artık çok temel gündemlerinden bir tanesi haline geldi. Göçmen işçilik meselesi ile ilgili genel olarak Türkiye’de sendikaların gündeminde dolaylı bir biçimde olmuştur. Biz DİSK olarak Suriyeliler başta olmak üzere göçmen işçilerin hak ve hukuku için Türkiye işçi sınıfının bir parçası olarak gören ve bu mücadelenin bir parçası olarak gören bir yaklaşımla politika belirlemek ve adım atmak zorunda olduğumuzu görüyoruz. Bu anlamda diğer konfederasyonlar içerisinde de böyle tartışmalar, politikalar, çalışmalar olduğunu görüyoruz.

Türkiye’de işçi sınıfı, işçi eylemleri ve mücadeleleri üzerine yapılan çalışmalar son derece sınırlıdır. Bunun sonucu olarak Türkiye emek hareketi içerisinde son derece özgün yeri olan işgal, grev, eylem ve direnişler ya da işçi sınıfı ve sendikacılık hareketindeki kırılma noktası olan olaylar ve gelişmeler bile yeterince incelenmemiş, sağlıklı bir şekilde tartışılmamıştır. Ancak yakın dönemde, emek çalışmalarına artan ilgiyle birlikte işçi sınıfını konu edinen çalışmalar artmış, incelenen konular ve içerik zenginleşmiş, araştırma yöntemleri çeşitlenmiş, emek hareketi farklı teorik yaklaşımlar çerçevesinde analiz

edilmeye başlanmıştır. Emek yazının-
daki yakın dönemli canlanma, özgün
saha/arşiv araştırmaları, sözlü tarih
çalışmaları ile emek yazını zengin-
leştirdiği gibi işçi hareketini kavrama
noktasında ufukumuzu genişletmekte-
dir. Vakfımız gönüllülerinden Dr. Öğre-
tim Üyesi Taner Akpınar’ın H2O Kitap
tarafından yayınlanan **“Sendikaların
Dönüşümü: Egemenlerin Yönetsel
Aygıtları Olarak Sendikalar”** kitabını
emek yazını zenginleştirmeye yöne-
lik bir katkı olarak bilginize sunuyo-
ruz. Aynı zamanda bir tartışma daveti
olarak da gördüğümüz eserin, emek
yazınına canlı ve verimli tartışmalara
olanak sağlamasını umuyoruz.

Sendikaların Dönüşümü: Egemenlerin Yönetsel Aygıtları Olarak Sendikalar

Emirali KARADOĞAN (*)

Sendikalar ve sendikal hareket her dönem olduğu gibi günümüzde de farklı bağlamlarda tartışma konusu olmaya devam ediyor. Taner Akpınar, bu tartışmaya aykırı bir bakış açısıyla dâhil oluyor. H2O kitaptan çıkan “Sendikaların Dönüşümü: Egemenlerin Yönetsel Aygıtları Olarak Sendikalar” adlı kitapta Taner Akpınar sendikaları önce ameliyat masasına yatırıp ardından da “morg”u kaldırıyor. Akpınar, sendikalara yaklaşımını ve kitabın derdini lafı dolandırmadan kitabın başlığında işaret ediyor: “Egemenlerin Yönetsel Aygıtları Olarak Sendikalar”

Kitapta Türkiye’deki sendikaların tarihsel evrimi kesitler halinde ele alınıyor ve sendikaların, işçi sınıfı hareketi içerisindeki algısı yerle yeksan ediliyor. Bu bağlamda sendikaların ne “kapitalizm koşullarında işçilerin çıkarını korumak ve geliştirmek” ne de “kapitalizmi yıkmaya amaçlayan devrimci ideale ulaşmak için” kuruldukları, aksine “bu kurumların, tarihsel süreçte seçkin yönetsel düşüncenin toplumsal düzen kurgusunun bir parçası olarak” ortaya çıktığı ileri sürülüyor.

Akpınar kitabın başından sonuna kadar kırılma noktaları olarak verdiği kimi tarihsel kesitlerde, dönemin ekonomik ve sosyal koşulları değişse de sendikaların istisnasız “kapitalist düzende egemen sınıfların işçi sınıfı üzerinde baskı ve egemenlik kurmasının araçları” olduğunu ısrarla tekrarlıyor. Teorik tartışmada bu savını Kurthan Fişek ve Antonio Gramsci’ye atıflarla da destekliyor.

Kitap teorik pozisyonundaki aykırılığı/farklılığı, dil ve anlatımında da sürdürüyor. Yazar kuramsal çerçevesini bilimsellikten kopmadan çizirken, okuyucuyu sıkma-
mak adına ağıdalı bir dil yerine okuyucunun kolayca takip edebileceği bir dil kullanmaya özen gösteriyor. Bu amaçla kimi zaman bir halk şairinin dilinden, kimi zaman atasözlerinden yararlanarak derdini anlatmaya çalışıyor.

Akpınar’ın kitaptaki bölüm isimlendirmeleri de dikkat çekici. Başlıklar devletin/iktidarın ve egemen sınıfların

işçi sınıfına ve hareketine karşı tutumuna göre belirmiş. Örneğin, “Amele Sınıfını Dizginlemeli” başlığı Osmanlı dönemindeki işçi hareketi ve 1908 grevleri gibi sendikal eylemlerin kendiliğinden ortaya çıkmış olmasından ziyade, Meşrutiyetçilerin ‘Milli İktisat’ siyasetine dayanarak yol verildiklerine vurgu yapmaktadır. “Cumhuriyetin kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı ertesine kadar olan dönemin sınıfsal, diğer bir ifade ile sınıfsız toplum kurgusu da “Halkçılık Sendikalara Karşı”, “Babacan Devlet”, “Ceberut Devlet” başlıkları ile tartışılmaktadır.

Özellikle ilk sendikalar kanununun çıkış dönemindeki karmaşayı “1946 Darbesi”, çok partili hayata geçişteki CHP ve Demokrat Parti’nin işçi sınıfı hareketini ve 1952’de kurulan Türk-İş Konfederasyonunu kendi yanına çekme mücadelesini “Halat Çekme Oyunu”, 1960 Darbesi öncesi iktidar ve muhalefet blokları arasındaki mücadele dolu yılları ise “Duello”ya benzeterek analiz etmektedir.

Kitap boyunca sendikalara sert eleştiriler yönelten Akpınar, kitabın sonunda sendikaların egemen sınıfların yönetsel aygıtı olmaktan kurtarılmasının önündeki engelleri de şöyle tarifliyor: “...sendikaların nasıl kurulabileceğinden başlayarak, nasıl toplantı yapacağına ve karar alacağına, ne tür faaliyetleri yapıp yapamayacağına, hangi durumlarda greve gidebileceğine, esasında bütün işleyişine ilişkin kuralların yönetici seçkinler tarafından belirleniyor olması, sendikaları egemen sınıfların yönetsel aygıtları olmaktan kurtarmanın önünü tıkamaktadır.”

Taner Akpınar’ın kitabı “geçmişini bilmeyen geleceğini kuramaz” sözüne atıfla, “geçmişinde neydin ki, şimdi ne olarsın” sözüne dayanarak, sendikalara gereğinden fazla önem verildiğinin, bu önemin de ideolojik olarak devlet, iktidarlar ve egemen sınıflarca suni olarak yaratıldığını ileri sürüyor. Sendikal hareketin ve sendikacılığın kuyunun dibinde debelendiği günümüzde, Akpınar’ın kitabını sert bir tartışma çağrısı olarak okumak mümkün. Kitabın analiz boyutu ile alana katkısı bir yana, sendikacıların, sendika uzmanlarının ve emek ile ilgili çalışan ve ilgilenen herkesin okuması gereken ve tartışması gereken bir kitap olduğunu düşünüyor ve öneriyorum.

(*) Dr., Tez-Koop-İş Sendikası Başkan Danışmanı ve Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

Nesin Lisesi Kuruluyor

Matematik Köyü'nü hayata geçiren Nesin Vakfı, lise kurmaya hazırlanıyor. Matematik Köyü'ne komşu olacak okulun 250 öğrenci kapasiteli olması planlanıyor. Nesin Vakfı adına Ali Nesin'in çağrısını ve katkılarınız için vakfın bağış hesaplarınızı bilgilerinize sunuyoruz.

"Nesin Lisesi katkılarınızı bekliyor."

Sevgili Dostlar,

Türkiye'nin geleceğini biçimlendirecek önemli bir projeyle daha karşınızdayız. Yas kemale erdi, bu muhtemelen benim son projem olacak.

Bir Nesin Lisesi kurmak için kolları sıvadık.

Öğrenmenin, anlamamanın, araştırmanın, düşünmenin, sorgulamanın bir yaşam biçimine dönüştüğü ve tüm mekâna ve zamana yayıldığı bir oluşum tasarlıyoruz. Aslında bir liseden çok bir koy, bir yaşam yeri, hatta bir yaşam biçimi.

Hocalarla gençlerin aynı mekânları paylaştığı, bir arada yaşadığı, dostluk kurduğu, "hepimiz aynı gemideyiz" hissiyatını uyandıran bir eğitim kurumu. Usta çırak ilişkisinin geçerli olduğu... Elbette olabildiğince özgür bir ortamda. Başka tür-lüsü mümkün değil. Daha fazla yazıp da geleceği etkilemeye çalışmayayım, kendi ruhunu kendi oluşturacak çünkü.

Şirince'de, Matematik Köyü'ne komşu olacak ve doğal olarak Matematik Köyü'nün kolaylıklarından yararlanacak.

Edebiyat, sanat, felsefe, spor ve tabii ki matematik ve bilim. Hiçbirini savsaklamayacağız. Her biri en üst düzeyde ve dünya çapında, hatta ötesinde. Tam donanımlı gençler mezun etme niyetindeyiz.

Yatılı olacak. Hazırlık dahil 5 sınıf, her sınıftan 2'ser şube, her şubede 24 öğrenci, yani yaklaşık 250 öğrencilik bir okul. Öğrenciler okulun günlük işlerinde de çalışacaklar.

Üniversite hocalarının da lisemizde ders vereceklerini umuyorum.

İleride eğitim felsefemiz hakkında daha fazla bilgi vereceğim. Şimdilik sunu söylemekle yetineyim: Eğitim hakkındaki düşüncelerimizi değiştirecek bir proje pesindeyiz ve katkılarınızı bekliyoruz. 1000 lira ve üstü bağışta bulunanların adlarını mermer bir plakete yazacağız. Bağış hesaplarımız aşağıdadır.

Sevgiler, saygılar.

Ali Nesin

Nesin Vakfı Bağış Hesapları (Dekonta "Lise için" ibaresi yazarsanız seviniriz. Hesap adı Nesin Vakfı'dır):

İŞ BANKASI PARMAKKAPI ŞUBESİ TL:

Şube Kodu: 1042

Hesap numarası: 687498

IBAN: TR57 0006 4000 0011 0420 6874 98

ZİRAAT BANKASI ÇATALCA ŞUBESİ TL:

Şube Kodu: 130

Hesap Numarası: 9522232-5008

IBAN: TR7600 0100 0130 0952 2232 5008

VAKIFBANK BEYOĞLU ŞUBESİ TL:

Şube Kodu: 026

Hesap Numarası: 001 5800 7296 1197 21

IBAN: TR61 0001 5001 5800 7296 1197 21

ÇIRAK ARANIYOR

Elim sanata düşer usta
Dilim küfre, yüreğim acıya
Ölüm hep bana
Bana mı düşer usta?

Sevda ne yana düşer usta
Hicran ne yana
Yalnızlık hep bana
Bana mı düşer usta?

Gurbet ne yana düşer usta
Sıla ne yana
Hasret hep bana
Bana mı düşer usta?

Refik DURBAŞ

Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Arşivi'nden alınmıştır.

BARIŞ KOYUN ÇOCUKLARIN ADINI

Oyunu sever bütün çocuklar
birdirbir, uzun eşek, körebe
bu yüzden anlamı aynıdır, değişmez
oyun sözcüğünün halkların dilinde..
(**Oyun koyun çocukların adını**)

Savaşa karşıdır bütün çocuklar
kışın: kar altında her sabah
tükenip erise de solgun nefesi
yazın: göğsü sırmalı fabrikalarda
çarkları döndürse de yoksul alevi
savaşa karşıdır bütün çocuklar
nice ölümlerden geçmişlerdir
nice rüzgârlar içmişlerdir
gelincik tarlası çocuklar.
(**Emek koyun çocukların adını**)

Gökyüzünün penceresinden şimdi
bir kuş havalansa
kanat çırpınışlarında
hayatın yağmalanmış sevinci
- Kuş uçar rüzgâr kalır
(**Sevinç koyun çocukların adını**)

Uzay denizlerinde şimdi
bir balık ağlasa
gözyaşı billûrlarında
yüz bin umut kıvılcımı
- Alev uçar nazar kalır
(**Umut koyun çocukların adını**)

Çocuk bahçelerinde şimdi
bir çiçek açsa
hüzün sevince dönüşür
sevinç çiçeğe
- Ölüm uçar çocuklar kalır

(**Mutluluk koyun çocukların adını**)

Barıştan yanadır bütün çocuklar
sabah: kuşatılmış bir toplama kampında
ayrılığın tetiğini okşasa da elleri
akşam: yıldızların mor orağıyla
sessizliği devşirse de yetim öksüz sesi
barıştan yanadır bütün çocuklar
nice çığlık emmişlerdir
nice korku gezmişlerdir
yürekten hisli sevmişlerdir
güvercin harmanı çocuklar

(**Devrim koyun çocukların adını**)

Barışı sever bütün çocuklar
beştaş, saklambaç, elim sende
bu yüzden anlamı aynıdır, değişmez
barış sözcüğünün halkların dilinde

(**Barış koyun çocukların adını**)

Refik DURBAŞ

İKİ DAKİKA DÜŞÜN

Tehlikeyi Tanıyalım

Kuvars Kumu Hazırlama Tesisinde Taşımacılık

Mustafa TAŞYÜREK (*)
mtasyurek@gmail.com

Durum: Kamyon/TIR sürücüsü, kuvars kumu hazırlama tesisinde “kuvars kumu” doldurma işlemine başlamadan önce aracının damperini basınçlı su ile yıkıyor. İşyeri çalışanlarından biri de dolum sahasından geçmektedir. Araç sürücüsü ve sahadaki işçinin bu çalışmalar sırasında karşılaşılabileceği tehlikeleri tanımlayabilir misiniz ?

Neler Olabilir ?

1. Araç sürücüsünün damper (araç) üzerinden düşmesi sonucu, ağır yaralanma, kırıklar ve ölümle sonuçlanabilecek çok ciddi iş kazası olabilir.
2. Damperin hidrolik kaldırma sistemi aniden boşalarak kapanabilir. Bu durumda üzerindeki işçi düşebilir.
3. Araç sürücüsü ve dolum sahasında bulunan diğer çalışanların; çalışma ortamında bulunan solunabilir tanecik büyüklüğündeki kuvars (silika) kumu tozlarına uzun süreli veya tekrarlanan bir şekilde maruz kalmaları sonucu akciğerlerinde çok ciddi zararlar oluşabilir.
4. Yüksek konsantrasyonlarda **kuvars kumu** tozuna maruz kalınması, burnu ve boğazı tahriş edebilir. Kuvars kumunun doldurma, boşaltma ve taşımacılık işini yapanlar silikozis gibi ölümcül akciğer hastalıklarına maruz (sunuk) kalabilirler. Hatta solumaları durumunda kanser olabilirler.
5. Göze temas etmesi durumunda “yabancı nesne” olarak hafif tahrişe vb. neden olabilir.

> Yanıtı 29. sayfada

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

İÇİNDEKİLER

• İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ	
– Fabrikalarda ve İnşaatlarda Grup Halinde Beslenme	2
A. Gürhan FİŞEK	
• ÇOCUK EMEĞİ	
– Uluslararası Kuruluşların Çocuk Sorununa Yaklaşımındaki Yöntem Üzerine	6
Taner AKPINAR	
• ÇOCUK EMEĞİ	
– Kayıt Dışlaşma ve Çalışma Ortamının Kötüleşmesi	7
Nail DERTLİ	
• ÇOCUK ARAŞTIRMA	
– Bir Tartışma: 2017 Yılı Dergilerde Çocuk İşçiliği	10
Murad KARABULUT	
• SOSYAL POLİTİKA	
– Tarımsal Üretimde Asgari Çalışma Yaşı	12
Seda AKÇO BİLEN - Ertan KARABIYIK - Bürge AKBULUT	
• BÜYÜTEÇ	
– Maliyet, Verimlilik, Performans	15
Osman ELBEK	
– Sağlık Çalışanlarına Şiddet	17
Sebiha KABLAY	
– Sağlık Güvencesinde Evrensel Sağlık Kapsamı ve Gelişimi	20
Gülbiye YENİMAHALLELİ YAŞAR – Rasim CEYHAN	
• İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ	
– İşyeri Hekimi, İş Güvenliği Uzmanı ve Kişisel Koruyucu Donanımı	23
Mustafa TAŞYÜREK	
• İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ	
– Gelişen Çocuk ve Ergonomi	30
Çağatay GÜLER	
• ANIMSA	
– Diktatörlüğe Karşı Direnişin Simgesi: 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü	32
Özgün MİLLİOĞULLARI KAYA	
• SÖYLEŞİ	
– DİSK Genel Başkanı Arzu ÇERKEZOĞLU : Sermaye Saldırısının Odağında Kadınlar Var, Sendikal Örgütlenmenin Odağında Da Kadınlar Olmalı!	34
• KİTAP TANITIMI	
– Sendikaların Dönüşümü: Egemenlerin Yönetmelik Aygıtları Olarak Sendikalar	39
Emirali KARADOĞAN	
• HABER / ŞİİR	
– Nesin Lisesi Kuruluyor	40
• BULMACA	
– İki Dakika Düşün: Tehlikeyi Tanıyalım : Kuvars Kumu Hazırlama Tesisinde Taşımacılık	39
Mustafa TAŞYÜREK	

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

<http://www.isguvenligi.net>

Sayı Editörleri :

Gülbiye YENİMAHALLELİ YAŞAR - Özgün MİLLİOĞULLARI KAYA

• **Sahibi:** Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar
Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Adına
Oya FİŞEK

• **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:**
Oya FİŞEK

• **Yönetim Yeri:** Selanik Cad. Ali Taha Apt. 52/4
Kızılay 06650 ANKARA (e-posta: bilgi@fisek.org.tr)
Tel: 0312 419 78 11 • Faks: 0312 425 28 01 - 395 22 71
• Web sayfası: www.fisek.org.tr

• Çalışma Ortamı Dergisi'nde yayınlanan yazılar,
resimler kaynak gösterilerek kullanılabilir.

• Bu dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

40 ÇALIŞAN BİR HAKEMLİ dergidir.

• Çocuk Dostu'muz olanlara
dergi ve kitaplarımız düzenli olarak gönderilmektedir.
Sizleri de **Çocuk Dostu'muz** olarak görmek isteriz.

• Çalışma Ortamı Dergisi üç ayda bir yayınlanır.
(Yerel Süreli Yayın)

• ISSN 1302-3519

• Sayı: 158 • Ekim - Kasım - Aralık 2018

• ÜCRETSİZDİR

• **Yapım ve Basım:** Büyük Anadolu Medya Grup Ltd. Şti.
İstanbul Cad. Elif Sk. Sütçü Kemal İşhanı No: 7 / 18
İskitler - Altındağ / ANKARA

Tel: 0312 384 30 70 (Pbx) • Fax: 0312 384 30 57

Baskı Tarihi: Eylül 2018 - Eylül 2018